

**ΑΤΕΙ ΑΘΗΝΑΣ
ΣΧΟΛΗ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΩΝ ΥΓΕΙΑΣ ΚΑΙ ΠΡΟΝΟΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΠΡΟΣΧΟΛΙΚΗΣ ΑΓΩΓΗΣ**

**Προσεγγίζοντας Την Τέχνη Με
Παιδιά 2;6- 3 Ετών**

ΚΑΛΟΧΑΙΡΕΤΗ ΕΥΤΥΧΙΑ

**Επιβλ. Καθηγήτρια: Ειρήνη Ρουφίδου
ΑΘΗΝΑ 2009**

Στον Πατέρα, την Μητέρα και τα αδέρφια μου, που μαζί τους περπάτησα τα μονοπάτια της σκέψης και με οδήγησαν στην αναζήτηση της γνώσης, της επιστήμης και της ομορφιάς.

Α.Τ.Ε.Ι. ΑΘΗΝΑΣ
ΣΧΟΛΗ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΩΝ ΥΓΕΙΑΣ ΚΑΙ ΠΡΟΝΟΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΠΡΟΣΧΟΛΙΚΗΣ ΑΓΩΓΗΣ

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΠΡΟΣΕΓΓΙΖΟΝΤΑΣ ΤΗΝ ΤΕΧΝΗ ΜΕ
ΠΑΙΔΙΑ 2;6- 3 ΕΤΩΝ

ΚΑΛΟΧΑΙΡΕΤΗ ΕΥΤΥΧΙΑ

ΕΠΙΒΛΕΠΟΥΣΑ ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΑ: ΡΟΥΦΙΔΟΥ
ΕΙΡΗΝΗ

Αθήνα

2009

Θερμές Ευχαριστίες:

Τις θερμότερες ευχαριστίες μου οφείλω στην καθηγήτρια μου Ειρήνη Ρουφίδου, η οποία με την πολύτιμη, ευγενική και συνεχή στήριξη και καθοδήγησή της, βοήθησε να περατωθεί αυτή η εργασία.

Ιδιαίτερες ευχαριστίες οφείλω επίσης στην καθηγήτρια Αγνή Ζακοπούλου, για την βοήθειά της στην εκλογή του θέματος αυτής της εργασίας.

Ιδιαίτερα θα ήθελα να ευχαριστήσω όσες καθηγήτριες του Τμήματος, μας συνόδευσαν στα ακαδημαϊκά μας χρόνια και μας προσέφεραν το πολύτιμο δώρο της γνώσης.

Επίσης μεγάλες ευχαριστίες οφείλω στον Παιδικό Σταθμό του Δήμου Χολαργού, την διεύθυνσή του και τις παιδαγωγούς για την ευγενική συνεργασία τους.

Τέλος θα ήθελα να ευχαριστήσω εκ βαθέων τα παιδιά που συμμετείχαν, τους γονείς τους και όσους εν γένει βοήθησαν να περατωθεί η παρούσα εργασία.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	10
ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ	11
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ - ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΚΗ	11
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ - ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΗ ΑΝΑΖΗΤΗΣΗ.....	13
Α. Τέχνη.....	13
1.Τι είναι τέχνη	13
2.Καλλιτεχνικά ρεύματα τέχνης που θα συναντήσουμε	13
2.1.Εμπρεσσιονισμός.....	13
2.2. Μετεμπρεσσιονισμός.....	14
2.3. Αφηρημένη Τέχνη	15
2.4. Κυβισμός	15
2.5. Υπερρεαλισμός.....	16
Β. ΩΦΕΛΙΜΙΣΤΙΚΗ ΠΡΟΣΦΟΡΑ ΤΗΣ ΤΕΧΝΗΣ ΣΤΟΝ ΑΝΘΡΩΠΟ	16
Γ. ΠΩΣ ΚΑΙ ΠΟΣΟ ΩΦΕΛΕΙΤΑΙ ΤΟ ΠΑΙΔΙ ΑΠΟ ΤΗΝ ΤΕΧΝΗ.....	19
1.1. Τι μπορεί να προσφέρει η Τέχνη Μακροπρόθεσμα	19
1.2. Τι προσφέρει η Τέχνη στο παιδί Βραχυπρόθεσμα.....	22
Δ. ΑΝΑΠΤΥΞΙΑΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ ΠΡΟΣΧΟΛΙΚΗΣ ΗΛΙΚΙΑΣ	23
1.1. Γνωρίζοντας τα νοητικά χαρακτηριστικά των παιδιών πριν και μετά τα 3	23
1.2. Γνωρίζοντας τα νοητικά χαρακτηριστικά των νηπίων.....	24
1.3. Γνωρίζοντας τα νοητικά χαρακτηριστικά των παιδιών ηλικίας 2;0- 3-0.....	25
Ε. Η ΤΕΧΝΗ ΣΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ	26
1.1. Τέχνη και Παιδεία	26
1.2. Πως αντιλαμβάνονται οι παιδαγωγοί την συνεισφορά της τέχνης στα παιδιά.....	26
1.3. Η ιστορία της Παιδικής Τέχνης και πως καταλήξαμε να μιλάμε για παιδικό σχέδιο	27
1.4. Σύγχρονη μέθοδος Προσέγγισης του έργου τέχνης.....	28
ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ	31
Γενικές Αρχές.....	30
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ - ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ ΜΕΡΟΣ	31
1.1. ΜΕΘΟΔΟΣ	31
1.2. ΔΕΙΓΜΑ	31

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ: ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΚΑΙ ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΩΝ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ	32
1.1. Κριτήρια σύμφωνα με τα οποία επιλέχθηκαν οι δράσεις	32
1.2. Τρόποι προσέγγισης της κάθε δράσης	33
1.1.1. Δράσεις.....	33
A δράση: Παρουσίαση πινάκων ζωγραφικής	33
1.2.1. Κριτήρια σύμφωνα με τα οποία επιλέχθηκαν οι πίνακες.....	33
1.2.1.1. Πίνακες αφηρημένης τέχνης.....	34
1.2.1.1.1. Composition X	36
1.2.1.1.2. Guernica.....	38
1.2.1.2. Πίνακες ρεαλιστικής απεικόνισης	39
1.2.1.2.1.Ευτυχισμένος Μονόκερος.....	42
1.2.1.2.2. Έναστρη Νύχτα.....	44
1.2.1.2.3. Φθινόπωρο	46
1.2.1.2.4. Πρώιμη Άνοιξη	48
B δράση: Παρουσίαση Βιβλίου Τέχνης.....	49
Γ δράση: Δράσεις με Puzzle.....	49
Δ δράση: Δημιουργία γωνιάς/ εργαστηρίου Τέχνης	50
Ε δράση: Ατομική προσέγγιση με επιπλέον πίνακες	50
1.Ο μονάρχης της στενής κοιλάδας.....	52
2.Μικρό κορίτσι στην Μπλε Πολυθρόνα.....	54
3.Κορίτσι με το καρότσι	56
ΣΤ δράση: Τελική Δράση - Ζωγραφίζουμε σαν ζωγράφοι.....	57
ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ: ΔΕΔΟΜΕΝΑ ΕΡΕΥΝΑΣ - ΠΡΑΓΜΑΤΟΠΟΙΗΣΗ ΤΩΝ ΔΡΑΣΕΩΝ.....	58
1. Παρουσίαση πινάκων ζωγραφικής.....	58
1.1. Πίνακες ρεαλιστικής απεικόνισης.....	58
1.1.1 Ευτυχισμένος Μονόκερος	58
1.1.2. Έναστρη Νύχτα	61
1.1.3. Φθινόπωρο	62
1.1.4. Πρώιμη Άνοιξη.....	63
1.2. Πίνακες αφηρημένης απεικόνισης.....	66
1.2.1. Composition X	66
1.2.2. Guernica	67
2. Παρουσίαση βιβλίου	68
2.1. Στη Μπανιέρα	70
2.2. Το Χτένισμα	72
2.3. Δύο παιδιά στην Παραλία	74
3. Ατομική προσέγγιση των παιδιών.....	76
3.1. Οικογένεια.....	78
3.2. Το κορίτσι στο μπλε καναπέ	79
3.3. Ο μονάρχης της στενής κοιλάδας	83
3.4. Το κορίτσι με το καρότσι.....	86
4. Προσέγγιση με puzzle	87
4.1. Puzzle δύο κομματιών	87
4.2. Puzzle τριών κομματιών	89
5. Εργαστήριο Τέχνης.....	92
6. Παιχνίδι Ενσφήνωσης	94

7. Ζωγραφίζουμε σαν τους ζωγράφους.....	95
8. Συμβολικό παιχνίδι η αυθόρμητη ενασχόληση σε σχέση με το βιβλίο	96
Γ ΜΕΡΟΣ – ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....	101
1. Απάντηση στο Βασικό Ερώτημα	101
2. Απάντηση στα Επιμέρους ερωτήματα	102
2.1. Πρώτο Επιμέρους Ερώτημα	102
2.2. Δεύτερο Επιμέρους Ερώτημα	103
2.3. Τρίτο Επιμέρους Ερώτημα	104
3. Συμπεράσματα σε σχέση με τις θεματολογίες, τις τεχνотροπίες και τους πίνακες.....	105
3.1. Συμπεράσματα για τις με τις θεματολογίες που χρησιμοποιήθηκαν.....	105
3.2. Συμπεράσματα για τους πίνακες και τις τεχνотροπίες που χρησιμοποιήθηκαν.....	107
3.3.1. Πίνακες και Τεχνотροπίες που προκάλεσαν το ενδιαφέρον.....	107
3.3.2. Πίνακες και Τεχνотροπίες που δεν προκάλεσαν το ενδιαφέρον.....	109
4. Αξιολόγηση ως προς την προσέγγιση και τις δράσεις.....	110
4.1. Αξιολόγηση και Συμπεράσματα σχετικά με τις Δράσεις.....	110
4.2. Αξιολόγηση τρόπου προσέγγισης.....	114
5. ΔΥΣΚΟΛΙΕΣ.....	115
6. ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ	118
ΕΠΙΛΟΓΟΣ	120
Βιβλιογραφία	121
.....	

ΕΙΣΑΓΩΓΗ:

Οι περισσότεροι παιδαγωγοί προχωρούν στον χώρο της παιδείας ωθούμενοι από μια βαθύτερη εσωτερική ανάγκη και επιθυμία να πλησιάσουν το παιδί με απώτερο σκοπό και στόχο βέβαια την όσο καλύτερη διαπαιδαγώγηση και διάπλασή του.

Προβληματιζόμενοι πάντοτε από την ποιότητα της παρεχόμενης σύγχρονης παιδείας, αναζητούμε πλαίσια, δρόμους, μεθόδους και προϋποθέσεις που θα βοηθήσουν στην βελτίωση και ανέλιξη της.

Μέσα σ' ένα τέτοιο πλαίσιο και έχοντας πάντα υπ' όψη τις ανάγκες της σύγχρονης παιδείας τολμήθηκε μια προσπάθεια προσέγγισης παιδιών ηλικίας 2;6- 3 στη ζωγραφική τέχνη μέσα από προσεκτικά επιλεγμένους πίνακες, και άλλους εναλλακτικούς τρόπους.

Σε αυτήν την προσπάθεια, λήφθηκαν σοβαρά υπ' όψη οι τοποθετήσεις όλων των σύγχρονων παιδαγωγών αναφορικά με την επίδραση της Τέχνης στην διάπλαση και την διαμόρφωση της προσωπικότητας του παιδιού. Όπου, το παιδί αντιμετωπίζεται ως ολοκληρωμένο άτομο, ικανό να εξελιχθεί, να ανελιχθεί και να προσφέρει τα μέγιστα στο κοινωνικό σύνολο.

Επιπλέον η προσέγγιση των παιδιών που τολμήθηκε, στηρίχθηκε πάντα σε βιωματικές μεθόδους με έργα τέχνης σε ποικίλες μορφές (πίνακες, πάζλ, ενσφηνώσεις και βιβλίο) αλλά και σε εναλλακτικούς τόπους προσέγγισης.

Τα ερωτήματα στα οποία στηρίχθηκε η έρευνα αποτελούσαν απορίες κατά την σπουδαστική μου πορεία. Κλείνοντας λοιπόν αυτόν τον ακαδημαϊκό κύκλο θεώρησα σημαντική την προσπάθεια απάντησης σε αυτά τα ερωτήματα.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ:

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ - ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΚΗ:

Με τις γνώσεις και την εμπειρία που έχω αποκτήσει στην διάρκεια φοίτησης μου και της ενασχόλησης μου με τα παιδιά της συγκεκριμένης ηλικίας έχω παρατηρήσει πως είναι πολύ επιδεκτικά σε καλλιέργεια ικανοτήτων και ανάπτυξη ενδιαφερόντων μολονότι κατά τις τρέχουσες παιδαγωγικές θεωρίες ορίζεται πως το παιδί είναι ικανό για αυτού του είδους την αγωγή μετά το τρίτο έτος της ηλικίας του. Συνεπώς θα παρουσίαζε πολύ μεγάλο ενδιαφέρον και θα αποτελούσε πρόκληση για έναν παιδαγωγό η προσπάθεια πρόσδοσης ερεθισμάτων για τα παιδιά 2;6-3 ετών. Πειραματικά για την επίτευξη του παραπάνω εγχειρήματος και ίσως ως κέντρισμα για μετέπειτα ενασχόληση χρησιμοποιήθηκαν αντιπροσωπευτικοί πίνακες τεχνοτροπιών διαφόρων ζωγράφων. Ο τομέας της τέχνης που επιλέχθηκε να μελετηθεί σε σχέση με τα παιδιά ηλικίας 2,6-3 είναι η ζωγραφική. Πιο συγκεκριμένα η πρόκληση ενδιαφέροντος και η ενθάρρυνση ενασχόλησης με τα έργα διαφόρων διασήμων ζωγράφων. Η έρευνα αυτή εστιάζει το ενδιαφέρον της στην έμπνευση της καλλιτεχνικής ευαισθησίας που θα ήταν δυνατό να καλλιεργηθεί στα παιδιά κάτω των 3 ετών.

Κύριο Ερώτημα:

Αυτομάτως γεννιέται η απορία: Κατά πόσο θα μπορούσαμε με τα ανάλογα ερεθίσματα και με δραστηριότητες σε σχέση με την ηλικία των παιδιών, να αφυπνίσουμε ή να εμφυσήσουμε μια καλλιτεχνική ευαισθησία, με απώτερο σκοπό να αποκτήσουν μια εξοικείωση και τριβή με έργα διάσημων καλλιτεχνών;

Επιμέρους Ερωτήματα:

- ❖ Ποια κινήματα ζωγράφων θα μπορούσαν να ενθαρρύνουν τη προσπάθειά μας αυτή με τον καλύτερο δυνατό τρόπο; Οι σουρεαλιστές

που ξεφεύγουν από τα όρια της λογικής και οι ζωγράφοι της αφηρημένης τέχνης οι οποίοι δεν αναπαριστούν αναγνωρίσιμα αντικείμενα και θέματα και αισθάνονται τα παιδιά πλησιέστερα στις δικές τους απεικονίσεις; Ή τέλος καλλιτέχνες από ρεύματα ρεαλιστικής απεικόνισης όπως ο ακαδημαϊσμός ή ο εμπρεσσιονισμός;

- ❖ Ακολούθως πολύ ενδιαφέρον μπορεί να προκαλέσει το γεγονός ποιες θεματολογίες θα εμπνεύσουν τα παιδιά. Η απεικόνιση παιδιών με συγγενικά τους πρόσωπα σε στιγμές ρουτίνας, οικείων αντικειμένων, ζώων κ.α. ή κάτι άλλο πέρα από την λογική του ενήλικα;
- ❖ Είναι δυνατό να προσεγγιστεί το ενδιαφέρον των παιδιών για ένα έργο τέχνης αποκλειστικά από την τεχνοτροπία ή τη θεματολογία; Με άλλα λόγια η τεχνοτροπία ή η θεματολογία από μόνες τους είναι ικανές να προκαλέσουν το ενδιαφέρον ή μήπως πρόκειται για έναν συνδυασμό των δύο αυτών παραγόντων;

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ – ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΗ ΑΝΑΖΗΤΗΣΗ

A. ΤΕΧΝΗ:

1.ΤΙ ΕΙΝΑΙ ΤΕΧΝΗ:

Το σύνολο της ανθρώπινης δημιουργίας με βάση την πνευματική κατανόηση, επεξεργασία και ανάπλαση, κοινών εμπειριών της καθημερινής ζωής σε σχέση με το κοινωνικό, πολιτισμικό, ιστορικό και γεωγραφικό πλαίσιο στο οποίο διέπονται, ονομάζεται τέχνη.

Η τέχνη βασίζεται στην *εμπειρία* και στο *ταλέντο*. Αποτελεί έναν ευρύτερης ερμηνείας όρο που χρησιμοποιείται για να περιγράψουμε την διαδικασία, της οποίας προϊόν είναι κάτι το μη φυσικό, το οποίο ακολουθεί τους κανόνες του δημιουργού. Κατά συνέπεια όροι με κοινή ρίζα όπως *τεχνικό*, *τεχνίτης*, *καλλιτέχνης* αποδίδονται σε ανθρώπινες δημιουργίες και δραστηριότητες αυθαίρετες με τη ροπή του φυσικού κόσμου. Στον Δυτικό κόσμο η τέχνη περιγράφεται ως *art*, από το Λατινικό *ars* που εν μέρει σημαίνει «διακανονίζω, διευθετώ».¹

2. ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΑ ΡΕΥΜΑΤΑ ΤΕΧΝΗΣ ΠΟΥ ΘΑ ΣΥΝΑΝΤΗΣΟΥΜΕ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΕΡΕΥΝΑ:

2.1 Εμπρεσσιονισμός

Ο *εμπρεσσιονισμός* αποτέλεσε μία νέα καλλιτεχνική άποψη που βασίστηκε στην απεικόνιση της εντύπωσης (*impressionisme*), της αίσθησης που δημιουργείται από τα θέματα μέσα από το χρώμα και το φως, και όχι στην αναπαράσταση της πραγματικότητας. Ο εμπρεσσιονισμός, ως νέο ρεύμα ζωγραφικής, δημιουργήθηκε το 1862 περίπου από την ανάγκη των νέων ζωγράφων να απελευθερωθούν από τον αυστηρό ακαδημαϊσμό που

¹ www.wikipedia.com

διδάσκονταν στη σχολή καλών τεχνών και να αναζητήσουν νέες εικαστικές λύσεις. Χωρίς αυτό το κίνημα, που αποσταθεροποίησε την παράδοση της ζωγραφικής, η στιλιστική επανάσταση του 20ού αιώνα δεν θα ήταν δυνατή. Ο όρος "εμπρεσιονισμός" χρησιμοποιείται τότε πρώτη φορά από έναν κριτικό, τον Louis Leroy, στη σατυρική εφημερίδα Charivari, με αφορμή τον πίνακα του Claude Monet Impression, Soleil Levant (Εντύπωση, Ανατέλλων Ήλιος) σε ένα επιθετικό άρθρο που καταδικάζει αυτό το είδος της ζωγραφικής. Έκτοτε, ο όρος αυτός υιοθετείται και από τους ίδιους τους καλλιτέχνες για να ορίσει το κίνημα μιας ομάδας Γάλλων ζωγράφων στα τέλη του 19ου αιώνα. Ο εμπρεσιονισμός αποτελεί την αρχή της μοντέρνας αισθητικής, η οποία θα οδηγήσει τους καλλιτέχνες του 20ού αιώνα στην αφαίρεση.²

2.2 Μετεμπρεσιονισμός:

Ο όρος *μετεμπρεσιονισμός* χρησιμοποιήθηκε για πρώτη φορά από τον κριτικό τέχνης Roger Fry. Αποτελεί καλλιτεχνικό ρεύμα που αναπτύχθηκε περί τα τέλη του 19ου αιώνα, αμέσως μετά το κίνημα του εμπρεσιονισμού, του οποίου αποτέλεσε κατά κάποιο τρόπο προέκταση.

Τα κύρια χαρακτηριστικά του κινήματος εντοπίζονται στο γεγονός ότι οι μετεμπρεσιονιστές ζωγράφοι εξακολουθούν να διατηρούν τις τεχνικές του εμπρεσιονισμού, ωστόσο επιδιώκουν να προσδώσουν μεγαλύτερο συναισθηματισμό στα έργα τους. Αν και πραγματοποιούσαν συλλογικές εκθέσεις, ουδέποτε αποτέλεσαν μια συμπαγή ομάδα με κοινό τόπο. Ο Vincent Van Gogh μαζί με τους Πωλ Σεζάν, Πωλ Γκωγκέν, Harry Lachman, Ανρί Ρουσσώ, Ζωρζ Σερά και Ανρί ντε Τουλούζ Λωτρέκ αποτέλεσαν τους κυριότερους εκπροσώπους του κινήματος. Οι εξεζητημένες φόρμες που υιοθέτησαν επηρέασαν σημαντικά τα μεταγενέστερα ρεύματα της τέχνης του 20^{ου} αιώνα, όπως το φωβισμό και τον κυβισμό.³

2.3 Αφηρημένη τέχνη:

Με τον όρο *αφηρημένη τέχνη* αναφερόμαστε σε ένα σύγχρονο κίνημα στις εικαστικές τέχνες σύμφωνα με το οποίο αποκλείεται οποιαδήποτε αναφορά

² www.yannisstavrou.gr

³ <http://kostaskalentzis.blogspot.com>

στην εξωτερική φυσική πραγματικότητα. Εναλλακτικά, μπορούμε να ορίσουμε ως αφηρημένη την μη παραστατική και μη αντικειμενική τέχνη. Στις αρχές του 20ου αιώνα ο όρος χρησιμοποιήθηκε κατά κύριο λόγο ως αναφορά σε έργα του κυβισμού και του φουτουρισμού, τα οποία προσπάθησαν να περιγράψουν την πραγματικότητα, όχι όμως μέσω της μίμησης ή της πιστής αναπαράστασης των εξωτερικών χαρακτηριστικών της αλλά με έναν αντισυμβατικό και αφηρημένο τρόπο μέσω των αμετάβλητων εγγενών ιδιοτήτων της.

Ο Καντίνσκυ θεωρείται ένας από τους πατέρες της αφηρημένης τέχνης ενώ επηρέασε σημαντικά και το μεταγενέστερο κίνημα του Αφηρημένου Εξπρεσιονισμού κατά τη δεκαετία του 1950. Όμως ήδη η μουσική απ' τη γέννηση της είχε δείξει αυτόν το δρόμο και εκεί μπερδεύτηκε και ο μεγάλος Καντίνσκυ προσπαθώντας να συνδυάσει τους ήχους με τα χρώματα, κάτι που μάλλον απέτυχε. Όμως έδωσε μια μεγάλη ιδέα. Η ζωγραφική είχε πλέον το προνόμιο να συμπεριφέρεται χωρίς να είναι υποχρεωμένη να εξηγεί.⁴

2.4 Κυβισμός:

Ο κυβισμός εμφανίστηκε για πρώτη φορά το 1908, προηγήθηκαν όμως δύο χρόνια αναζήτησης και σταδιακής εξέλιξής του. Για τους κυβιστές, το έργο τέχνης έχει πάψει να είναι η αντικειμενοποίηση της εσωτερικότητας και των υποκειμενικών ψυχικών καταστάσεων, που πάντοτε απαιτούν μια συμβολική εικαστική έκφραση. Είναι η αναλυτική αναζήτηση της αντικειμενικότητας και της μορφοποίησής της. Τους κυβιστές εκείνο που τους ενδιαφέρει είναι να αποδώσουν με σαφήνεια το συσχετισμό αντικειμένου – περιβάλλοντος. Έτσι τα έργα τους αποκτούν μια κρυστάλλινη διαύγεια που χαρακτηρίζει κυρίως την περίοδο 1909-1910 των Braque και Picasso. Όσο για τον Derain, αυτός αρνείται να ακολουθήσει την ίδια πορεία με τους φίλους του και παραμένει πιστός στις υποδείξεις του Cezanne, αν και τις ακολουθεί χωρίς να απορρίπτει τις καινοτομίες του κυβισμού. Η διάκριση των επιπέδων και η οργάνωση του χώρου στους πίνακές του έχουν ένα γεωμετρικό χαρακτήρα που φανερώνει ότι

---

⁴ www.babylon.com

οι συχνές επισκέψεις του στους δυο άλλους, τολμηρότερους ομότεχνούς του δεν ήταν απλώς φιλικές.⁵

2.5 Υπερρεαλισμός:

Ο όρος *υπερρεαλισμός* ή "*σουρρεαλισμός*", επινοήθηκε από το Σουρρεαλιστικό Μανιφέστο το 1924 με σκοπό να εκφράσει τον πόθο των καλλιτεχνών να δημιουργούν κάτι πιο πραγματικό από την ίδια την πραγματικότητα, κάτι με μεγαλύτερη σημασία δηλαδή από απλό αντίγραφο αυτών που βλέπουμε. Ξεκίνησε κυρίως ως κίνημα ποίησης έπειτα επεκτάθηκε:

Διακεκριμένα μέλη υπήρξαν οι καλλιτέχνες Μαξ Ερνστ, Μαν Ραϊή, Ζαν Αρν, Αντρέ Μασόν και Χουάν Μιρό. Πολλοί από τους πρώιμους υπερρεαλιστές προήλθαν από το προγενέστερο κίνημα του ντανταϊσμού⁶.

B. Η ΩΦΕΛΙΜΙΣΤΙΚΗ ΠΡΟΣΦΟΡΑ ΤΗΣ ΤΕΧΝΗΣ ΣΤΟΝ ΑΝΘΡΩΠΟ:

1. ΤΙ ΜΠΟΡΕΙ ΝΑ ΠΡΟΣΦΕΡΕΙ ΣΤΟΝ ΑΝΘΡΩΠΟ:

Κάθε μορφή τέχνης από την μουσική, την ποίηση μέχρι και το θέατρο, τον χορό και τις εικαστικές τέχνες καλλιεργεί τον άνθρωπο, τον βοηθά να ξεφύγει από την υπαρξιακή του μοναξιά. Επίσης μέσω της ατομικής ή συλλογικής δράσης, τον τοποθετεί στο κοινωνικό σύνολο, όπου συμμετέχει, δημιουργεί και επικοινωνεί. «Στην σύγχρονη εκπαιδευτική σκέψη η τέχνη ορίζεται ως σώμα γνώσεων αλλά και ταυτόχρονα ως αναπτυξιακό εργαλείο, όπου οι καλλιτεχνικές εμπειρίες είναι ένα μέσο ωρίμανσης».

Αλλά και όσον αφορά στην συναισθηματική ανάπτυξη, είναι γνωστή η ευεργετική προσφορά της τέχνης και τα θεραπευτικά της οφέλη στην διανοητική υγεία των ατόμων. Είναι επίσης γεγονός ότι όταν δεν ικανοποιούνται οι συναισθηματικές ανάγκες των παιδιών, μπλοκάρει η

---

⁵ <http://www.clab.edc.uoc.gr>

⁶ GOMBRICH, E.H., *The history of art*, Phaidon, Oxford 1989

μάθηση και διακόπτεται η νοητική λειτουργία. Τα παιδιά πρέπει να αναπτύσσονται τόσο διανοητικά όσο και συναισθηματικά. Η CHAPMAN γράφει ότι υπάρχει τόσο μεγάλη ταύτιση στη σκέψη και το συναίσθημα, ανάμεσα στο σκοπό και στην πράξη, ώστε η διαδικασία της καλλιτεχνικής δημιουργίας να συμβάλλει στη συνειδητοποίηση καταστάσεων και εν συνεχεία στην προσωπική ωρίμανση.

Οι ειδικοί (παιδαγωγοί και παιδοψυχολόγοι) πιστεύουν ότι οι διανοητικές, συναισθηματικές, φυσικές και δημιουργικές διαδικασίες που περιλαμβάνει η παραγωγή των καλλιτεχνικών δραστηριοτήτων δεν αποτελούν μόνο έναν τρόπο έκφρασης του παιδιού, αλλά συμβάλλουν αποφασιστικά στη διανοητική, συναισθηματική και κοινωνική του ανάπτυξη, στην απόκτηση μιας ολοκληρωμένης προσωπικότητας, αφού ολόκληρη η ύπαρξη του συμμετέχει ενεργά, όταν προσπαθεί να αρθρώσει τις εμπειρίες του με εικαστικό τρόπο. Ταυτόχρονα, οι καλλιτεχνικές δραστηριότητες ανοίγουν έναν ακόμη δρόμο προσέγγισης της προσωπικότητας, αφού χρησιμοποιούνται στα τεστ προσωπικότητας, στα τεστ ευφυΐας, αλλά και κατά τις ψυχαναλυτικές θεραπείες.⁷

Έπειτα από την αναφορά όλων αυτών ευνόητη είναι η χρησιμότητα και ο ζωτικός ρόλος της τέχνης καθώς και η σημασία της ενασχόλησης με αυτήν τόσο στα τρυφερά και εύπλαστα παιδικά χρόνια, όσο και στην μετέπειτα ζωή του κάθε ενήλικου. Πιο συγκεκριμένα, δεν θα μπορούσε κανείς να αμφισβητήσει ότι η επαφή με τη τέχνη, στην όποια μορφή και επίπεδο της, ευαισθητοποιεί το άτομο, καλλιεργεί τρόπους και μεθόδους βαθύτερης και ευρύτερης αναζήτησης και προσέγγισης του κόσμου, των πραγμάτων, του ανθρώπου γενικότερα και του ίδιου του εαυτού του.

Όσο περισσότερο ενασχολείται ένα άτομο με την τέχνη, είτε σε οικογενειακό, είτε σε μαθητικό είτε σε κοινωνικό επίπεδο, τόσο περισσότερο καλλιεργείται, παιδεύεται με την κυριολεκτική έννοια του όρου, οργανώνεται, συγκρούεται, εξευγενίζεται και ανελίσσεται ψυχολογικά και πνευματικά.

---

⁷ ΚΑΛΟΥΡΗ- ΑΝΤΩΝΝΟΠΟΥΛΟΥ, Ο. *Αισθητική Αγωγή του Παιδιού: Μορφές αισθητικής δημιουργικότητας στην παιδική βιβλιοθήκη και στο μουσείο*, Αθήνα Δίπτυχο 1985

Έτσι λοιπόν βοηθείται ως προς το να παίρνει σωστές αποφάσεις, να σκέφτεται βαθύτερα και δημιουργικά, να οδηγείται εύθετα στην ορθή λύση των όποιων προβλημάτων.

Μέσα λοιπόν από ένα δεόντως ανεπτυγμένο θεσμικό πλαίσιο μιας ευρύτερης, ουσιαστικής και καλλιτεχνικής παιδείας, αναδύονται και αναδεικνύονται άτομα υψηλού πολιτισμικού επιπέδου, άτομα ικανά να συγκροτήσουν συνειδητοποιημένα και ευαισθητοποιημένα τα προβλήματα του σύγχρονου κόσμου, και στην περίπτωση χαρισματικών προσωπικοτήτων, άτομα ικανά να αγωνιστούν, να διακριθούν και να ηγηθούν στον πνευματικό και πολιτισμικό στίβο. Πολύ σημαντική πιστεύεται ότι θα ήταν η αναφορά των αποτελεσμάτων ορισμένων ερευνών:

Έρευνα Νο 1: Σε μια μελέτη που διήρκησε έντεκα έτη και η οποία μελετούσε νεαρά ακόμα από συνοικίες και οικογένειες χαμηλού κοινωνικοοικονομικού επιπέδου, διαπιστώθηκαν τα εξής:

Τα παιδιά που συμμετείχαν σε προγράμματα με καλλιτεχνικές δραστηριότητες εξελίχθηκαν σε άτομα που ολοκλήρωναν τις ακαδημαϊκές σπουδές τους, εκλέγονταν στο σχολείο, συμμετείχαν σε επιστημονικούς διαγωνισμούς και **τύγχαναν ακαδημαϊκών διακρίσεων και βραβείων**, σε πολύ μεγαλύτερο ποσοστό από τα παιδιά που δεν συμμετείχαν. Με άλλα λόγια **ήταν άτομα πολυδιάστατα που διακρίνονταν σε διάφορες εκφάνσεις της ανθρώπινης ζωής και δημιουργικότητας που δεν αφορούσαν αποκλειστικά την τέχνη.**⁸

Έρευνα Νο 2: Επίσης τα καλλιτεχνικά προγράμματα καλλιεργούν τα άτομα με την κατάλληλη παιδεία, δημιουργικότητα και πνευματικότητα, ώστε να τα αποτρέψουν από αρνητικές επιλογές στο μετέπειτα μέλλον τους. Νεαρά παιδιά που συμμετείχαν σε καλλιτεχνικά προγράμματα μετά το σχολείο (after-school arts programs), παρουσίασαν μείωση της αρνητικής συμπεριφοράς τους, **ενώ παράλληλα αυξήθηκε το η ανεκτικότητα τους, η αίσθηση υποχρέωσης και το εύρος των ενδιαφερόντων τους.**⁹

Έρευνα Νο 3: Σε νεαρά άτομα που ενυπάρχει και εγκυμονείται ο φόβος της εγκληματικότητας, της σχολικής αποτυχίας, της χρήσης τοξικών ουσιών,

---

⁸ Community Counts: How Youth Organizations Matter for Youth Development, Shirley Brice Heath, Milbrey W. McLaughlin, 2000

⁹ Youth ARTS Development Project, U.S. Dept. of Justice, National Endowment for the Arts, Americans for the Arts, 1996-1999

της εγκυμοσύνης των εφήβων, και άλλα προβλήματα, και ενασχολούνται παιδευτικά και θεραπευτικά με την τέχνη, έχει αποδειχθεί ότι αμβλύνονται οι ενυπάρχουσες αρνητικές τους τάσεις. Παιδιά που ασχολούνται με τις τέχνες μπορούν να βελτιώσουν την σχολική και ακαδημαϊκή τους απόδοση, παρουσιάζουν μειωμένες σχολικές απουσίες και αναπτύσσουν δεξιότητες και ικανότητες που τους δίνουν την ευκαιρία για ένα καλύτερο μέλλον. Τα προγράμματα τέχνης διαθέτουν μία αποτελεσματική στρατηγική επέμβασης για τα νεαρά άτομα που αντιμετωπίζουν προβλήματα που ήδη αναφέρθηκαν και που δεν έχουν κατορθώσει να ανταποκριθούν στο πιο παραδοσιακό εκπαιδευτικό σύστημα και στα προγράμματα κοινωνικών υπηρεσιών. Οι τέχνες μεταλαμπαδεύουν γνώσεις και προσφέρουν εμπειρίες, που είναι δυνατόν να διαμορφώσουν και να αλλάξουν στάσεις και συμπεριφορές που χαρακτηρίζουν τα νεαρά άτομα ως προς τον εαυτό τους και την μάθηση γενικότερα. Ακόμα και σε περιπτώσεις που υπάρχουν παιδιά τα οποία αντιμετωπίζουν σοβαρά προβλήματα με τον νόμο. Μια πρόσφατη σχετική έρευνα με καλλιτεχνικά προγράμματα σε εγκληματίες, σε τρεις διαφορετικές πόλεις, έδειξε ότι οι συμμετέχοντες στα καλλιτεχνικά προγράμματα βελτίωσαν την στάση τους, την συμπεριφορά τους και την ακαδημαϊκή τους επιμόρφωση. Όπως επίσης παρατηρήθηκε μείωση της εγκληματικής συμπεριφοράς και αύξηση των κοινωνικών ικανοτήτων τους.¹⁰

Γ. ΠΩΣ ΚΑΙ ΠΟΣΟ ΩΦΕΛΕΙΤΑΙ ΤΟ ΠΑΙΔΙ ΑΠΟ ΤΗΝ ΤΕΧΝΗ:

1.1.ΤΙ ΜΠΟΡΕΙ ΝΑ ΠΡΟΣΦΕΡΕΙ Η ΤΕΧΝΗ ΣΤΟ ΠΑΙΔΙ ΜΑΚΡΟΠΡΟΘΕΣΜΑ:

Το ζητούμενο μας σε αυτό το σημείο είναι η μύηση στην ενασχόληση με την τέχνη αλλά και στην διαδικασία της δημιουργίας, όπως και το ερώτημα ποια επίδραση θα μπορούσε να έχει στην διαμόρφωση της προσωπικότητάς τους, αλλά και στην ζωή τους ολόκληρη.

---

¹⁰ *The Arts and Prosocial Impact Study, RAND, 1999*

Η αγωγή στην τέχνη είναι ένας φυσικός τρόπος να τροφοδοτείται η μάθηση μέσα από την έρευνα, την προσπάθεια και την λήψη αποφάσεων. Αποτελεί στήριγμα και συμπλήρωμα για μια ολοκληρωμένη προσωπικότητα. Επιπλέον δύναται να αποτελέσει ένα πρώτο βήμα για μελλοντική σταδιοδρομία σε σύγχρονα επαγγέλματα.

Πρέπει λοιπόν να βοηθήσουμε τα παιδιά μέσω της τέχνης να αυτοεκφραστούν, να ωριμάσουν, να συνειδητοποιήσουν τον εαυτό τους και να συμβάλλουμε στην ανάπτυξη μιας ουσιαστικής σχέσης και επικοινωνίας με το άμεσο και το έμμεσο περιβάλλον τους. Να διαμεσολαβήσουμε ώστε το παιδί να εκπαιδευτεί στην Τέχνη και μέσω αυτής να αποκτήσει ειδικές γνώσεις που θα του επιτρέψουν να εξερευνήσει βαθύτερα νοήματα των οπτικών μορφών και να ανακαλύψει την δύναμή τους. Να συμβάλλουμε στην ενθάρρυνση των παιδιών να ανακαλύπτουν ατομικά και συγκεκριμένα νοήματα στα έργα τέχνης και να διαμορφώνουν μια κριτική γνώμη για την σημασία τους, μέσα από τη διαδικασία του να βλέπουν τα έργα σε μουσεία και εργαστήρια καλλιτεχνών. Θα μπορούσαμε να θεωρήσουμε ότι η επαφή τους με την τέχνη των ενηλίκων, μπορεί να γίνει θετική εμπειρία, αν το παιδί αποκτήσει προσωπική γνώση αναφορικά με το πώς δημιουργείται η τέχνη, τι μπορεί να εκφράσει και πως η τέχνη μπορεί να διαποτίσει την καθημερινή μας ζωή. Να ενθαρρύνουμε τα παιδιά να μάθουν για τις καλλιτεχνικές μορφές και τα σύμβολα που δημιουργήθηκαν σε άλλους διαφορετικούς πολιτισμούς. Να βοηθήσουμε με αυτές τις μεθόδους και αυτούς τους τρόπους τα παιδιά να συνειδητοποιήσουν ότι υπάρχουν πολλοί άλλοι τρόποι με τους οποίους μπορούν να επεξεργαστούν τις οπτικές μορφές και να εκφράσουν τα συναισθήματα και τις ιδέες ανθρώπων που ανήκουν σε διαφορετικές κουλτούρες, τρόπους, σκέψεις και γίνεσθαι. Αν συμβάλλουμε στην καλλιέργεια της ικανότητας να συνδέσουν την τέχνη με την καθημερινή ζωή, να διαμορφώσουν κριτήρια αποτίμησης έργων Τέχνης και χρηστικών αντικειμένων όπως έπιπλα, ρούχα κ.λπ., θα βοηθήσουμε τα παιδιά στην διαμόρφωση του επονομαζόμενου καλού γούστου και στην απόκτηση ποιότητας στην καθημερινή τους ζωή. Να χρησιμοποιήσουμε με την επινοητικότητα μας, τη φαντασία μας, την ευαισθησία μας, την αγάπη μας για την Τέχνη, την εργασία μας και τον άνθρωπο και ας αναζητήσουμε τρόπους για να βοηθηθούν τα παιδιά να καταλάβουν την δύναμη των οπτικών μορφών, τη δύναμη της εικόνας, μέσα από τη διαφήμιση, το σχεδιασμό των

καταναλωτικών προϊόντων και όχι μόνο, και τα οπτικά σύμβολα που χρησιμοποιούνται έντεχνα, για να διαμορφώσουν τη συμπεριφορά και τις πεποιθήσεις των ανθρώπων.

Είναι πολύ σημαντική η συμβολή μας στην εξοικείωση των παιδιών στο αγαθό της Τέχνης. Ας συμβάλλουμε στην προστασία της πολιτιστικής μας κληρονομιάς, στην καλλιέργεια πνευματικών ενδιαφερόντων. Όμως για να μπορέσουν οι δάσκαλοι της Τέχνης, να συμβάλλουν στην ανάπτυξη ενός παιδιού που θα αγαπήσει την Τέχνη ως ένα ζωτικό κομμάτι της ζωής του, θα πρέπει το μάθημα μας να μην αποτελεί μια ευκαιριακή ενασχόληση. Μια ενασχόληση δηλαδή όπου θα πραγματοποιούνται δραστηριότητες ασύνδετες μεταξύ τους και χωρίς συνέπεια, αλλά δραστηριότητες και καλλιτεχνικές εμπειρίες που να είναι ξεκάθαρες μέσα μας, να αποτελούν το σκοπό και το στόχο της επιλογής μας, δραστηριότητες προμελετημένες και προγραμματισμένες.¹¹

Επιπλέον έχει αποδειχθεί ότι η όσο το δυνατόν συντομότερη έκθεση στις καλές τέχνες, στην μουσική ή στο θέατρο, προωθεί τη δημιουργικότητα του εγκεφάλου. Επίσης η τέχνη βοηθά τα παιδιά να αντιληφθούν άλλα θέματα πολύ καθαρότερα (από τα μαθηματικά και την επιστήμη μέχρι και την language arts και την γεωγραφία). Η τέχνη καλλιεργεί την δημιουργικότητα και την ευρηματικότητα του παιδιού καθώς το δεσμεύει σε μια διαδικασία με στόχο την ανάπτυξη της αυτοπεποίθησης, της αυτοεκτίμησης, της αυτοπειθαρχίας, της συνεργασίας, της αυτενέργειας και του αυτοσεβασμού του.

Καθώς το παιδί αναμειγνύεται με καλλιτεχνικές δραστηριότητες αποκτά τις κατάλληλες ικανότητες για να αντιλαμβάνεται την ανθρώπινη εμπειρία, να δέχεται και να σέβεται τους άλλους τρόπους δουλειάς, να αναπτύσσει την ικανότητά του να θέτει ερωτήματα και να τα απαντά και τέλος να ανταλλάζει σκέψεις και θέσεις μέσα από την όποια διαφορετικότητα και ποικιλότητα μεθόδων.

Συνεπώς, η διαδικασία της ενασχόλησης των παιδιών με τις τέχνες έχει να κάνει με την εκπαίδευση και την προετοιμασία ενός νεαρού ατόμου που στο μέλλον

---

¹¹ΛΑΖΑΡΟΥ,Σ. «Η τέχνη ως σώμα γνώσεων και ως αναπτυξιακό εργαλείο», Εικαστική Αγωγή Σεμπτέβριος 2005

θα είναι ικανό για ανεκτίμητες εμπειρίες, δεξιότητες και ικανότητες που μπορεί να σχετίζονται με την τέχνη αλλά μπορεί και όχι.

Έχει παρατηρηθεί ότι τέχνη βοηθά τα παιδιά να αντιλαμβάνονται θέματα από άλλα (επιστημονικά) πεδία, όπως τις γλώσσες, τα μαθηματικά, την γεωλογία και την φυσική. Επίσης η ενασχόληση με την Τέχνη προσφέρει στο παιδί αυτοπεποίθηση, αυτοεκτίμηση και αυτοπειθαρχία, καθώς το κάνει περισσότερο συνεργάσιμο και αυτενεργό. Τέλος η συμμετοχή των παιδιών στις δραστηριότητες τέχνης τους προσφέρει τα απαραίτητα εργαλεία για να αποκτήσουν μια στοιχειώδη εμπειρία και να ανακαλύψουν καινούργιους τρόπους σκέψης, δράσης και έκφρασης, καθώς αναπτύσσουν δημιουργικό τρόπο αντιμετώπισης προβλημάτων και ευρείας σκέψεως.¹²

1.2. ΤΙ ΠΡΟΣΦΕΡΕΙ Η ΤΕΧΝΗ ΣΤΟ ΠΑΙΔΙ ΒΡΑΧΥΠΡΟΘΕΣΜΑ:

Στιγμές γεμάτες ικανοποίηση και χαρά όταν τα παιδιά τελειώνουν την εργασία τους. Πρέπει να αναλογιστούμε σοβαρά το ευχάριστο αίσθημα της κατάκτησης ολόκληρου του κόσμου, την αυτοπεποίθηση στην έκφρασή τους που προέρχεται με την επαφή τους με το φυσικό ή φανταστικό τους κόσμο. Η εξάσκηση στην μεταφορά των οπτικών ερεθισμάτων σε εικαστικές μορφές με την εξάσκηση με ποικίλες τεχνικές, ασκούν τα παιδιά σε λεπτούς χειρισμούς και αναπτύσσουν δεξιότητες. Προσφέρεται διδακτικά έτσι η ικανοποίηση και η χαρά που δίνει στο παιδί η δημιουργική πράξη. Πράξη συνυφασμένη με την ανθρώπινη ύπαρξη και με την επιβίωση. Το παιδί γεύεται αυτή τη χαρά και μυείται στη διαδικασία.

Θα έπρεπε επίσης να συνειδητοποιήσουμε ότι το παιδί εκτός από την χαρά της δημιουργικής πράξης, απολαμβάνει άμεσα και απτά σε υλική μορφή το αποτέλεσμα της εργασίας του.

Μιας εργασίας που έχει προκύψει με δικό του τρόπο γραφής, με την δική του κίνηση, με το δικό του χέρι και αποτυπώνει την σκέψη του, τις αισθήσεις του και ολόκληρη την προσωπικότητα του.

---

¹² <http://www.kinderart.com/artsspeak/important.shtml>

Μιας εργασίας που ασκεί τον μαθητή να παίρνει πρωτοβουλίες, να αποφασίζει, να δίνει λύσεις και να δημιουργεί προϊόντα.¹³

Δ. ΑΝΑΠΤΥΞΙΑΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΩΝ ΝΗΠΙΩΝ:

1.1. ΓΝΩΡΙΖΟΝΤΑΣ ΤΙΣ ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΕΣ ΔΕΞΙΟΤΗΤΕΣ ΤΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ ΠΡΙΝ ΚΑΙ ΜΕΤΑ ΤΑ ΤΡΙΑ ΕΤΗ:

Η Παιδαγωγική Επιστήμη έχει αποφανθεί πως προτού να συμπληρώσει το παιδί το τρίτο έτος της ηλικίας του, η ποιότητα της δημιουργίας του ξεπηδά με έναν ονειρεμένο τρόπο. Τα μικρά παιδιά είναι ένα με το ρυθμό της ύπαρξής τους, σε τέτοιο βαθμό που γίνεται ορατό πάνω στο χαρτί, μέσα στα γεμάτα κίνηση σχέδια τους. Ζει στην κίνηση και παρασύρεται από αυτήν, ανακαλύπτοντας το σώμα του και Η θέση του στο χώρο μέσα στον οποίο παλεύει να ορθοποδήσει και αναμετρηθεί για πρώτη φορά με τα ποικίλα ερεθίσματα του περιβάλλοντος.

Έπειτα από τον τρίτο χρόνο του παιδιού επέρχεται μια διαφοροποίηση: το παιδί αφήνει την ίδια την ζωγραφιά να του κρατήσει την φαντασία, να του ενεργοποιήσει την δημιουργικότητα, η οποία με την σειρά της θα του υποδείξει τρόπους έκφρασης πρωτόγνωρους στην οργάνωση και στην έκφραση της εμπειρίας της ζωής, που νιώθει να το κατακλύζει. Της εμπειρίας του να βρίσκεται μπροστά σε άπειρα πρωτόγνωρα σχήματα, χρώματα και παντός είδους ερεθίσματα, που πρέπει να τα οργανώσει, έτσι ώστε να μπορέσει να έρθει σε μια πρώτη σχέση μαζί τους, αποκτώντας συνείδηση του εαυτού του στον περιβάλλοντα χώρο και χρόνο.

---

¹³ ΛΑΖΑΡΟΥ,Σ. «Η τέχνη ως σώμα γνώσεων και ως αναπτυξιακό εργαλείο», Εικαστική Αγωγή Σεπτέμβριος 2005

Μετά τα πέντε χρόνια τα πράγματα αλλάζουν, ακόμα μια φορά, για το επίπεδο κατανόησης και συσχετισμού του με τον περιβάλλοντα κόσμο, δηλαδή την οπτική εκείνη γωνία μέσα από την οποία επεμβαίνει, συσχετίζεται και ερμηνεύει τα γύρω ερεθίσματα (συνειδητοποίηση του Εγώ, των άλλων προσώπων και πραγμάτων που το περιτριγυρίζουν κτλ..

Η έκφραση του μικρού παιδιού μέσα από πλαστικές φόρμες και σχήματα ή, αν θέλετε, η δημιουργία μιας πρώτης μορφής αισθητικής έκφρασης είναι ένα μοναδικό είδος ανθρώπινης εμπειρίας και δεν είναι μόνο «μη λεκτικό», αλλά μπορεί κάλλιστα να χαρακτηριστεί ως «προελεκτικό είδος ανθρώπινης έκφρασης». Κι αυτό γιατί όλοι μας (εκτός εάν υπάρχει κάποια μορφή αναπηρίας) αντλούμε ένα μεγάλο μέρος της κατανόησης του κόσμου που μας περιβάλλει μέσω της όρασης, της αφής, της και της ακοής, τις αισθήσεις δηλαδή εκείνες μέσω των οποίων σηματοδοτείται και παίρνει νόημα για πρώτη φορά η «φόρμα» (σχήματα, επιφάνειες, συνθέσεις αντικειμένων, χρώματα, γραμμές, φωτοσκιάσεις, ήχοι, ρυθμοί, επαναλήψεις ήχων, χειρονομιών, εκφράσεων κτλ.). Ως ένα τέτοιο πρωταρχικό είδος εμπειρίας, η αισθητική εμπειρία αναδεικνύεται ένα πολύ σημαντικό κομμάτι της εκπαιδευτικής πραγματικότητας και δυνατότητας.

Η αισθητική εμπειρία είναι βαθιά ριζωμένη στην «εν δυνάμει» πραγματικότητα των ικανοτήτων της ζωής όλων των παιδιών, ακόμα και των λιγότερων ικανών. Η βίωση από τους μικρούς μαθητές μας χαρούμενων αισθητικών εμπειριών αποτελεί βάση και έναυσμα για περισσότερη ανάπτυξη και καλλιέργεια των αισθητικών δυνατοτήτων.¹⁴

1.2. ΓΝΩΡΙΖΟΝΤΑΣ ΤΑ ΝΟΗΤΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΩΝ ΝΗΠΙΩΝ:

Είναι δεδομένο ότι οι νοητικές δομές του νηπίου οργανώνονται και μέσα από τις αισθητηριακές εμπειρίες, οι οποίες μεταβιβάζονται και καταχωρούνται στο νου από τις πληροφορίες που δέχονται τα αισθητήρια όργανα. Οι νεότερες μελέτες της προσωπικότητας του ανθρώπου δείχνουν ότι οι λειτουργικές διαδικασίες του νου κατανέμονται διακριτά στα δύο ημισφαίρια του εγκεφάλου.

---

¹⁴ Σταματοπούλου Δ., *Αισθητική καλλιέργεια και μορφές έκφρασης του νηπίου*.. Αθήνα, Καστανιώτης 1998

Σε μια γενική και χονδροειδή κατανομή, προσδιορίζεται ότι το αριστερό ημισφαίριο σχετίζεται με τις λογικές επεξεργασίες και το δεξιό με το συναισθηματικό κόσμο μας. Λειτουργούν εντούτοις, όπως φαίνεται, μέσω μιας μεταξύ τους όσμωσης, με αλληλοσυμπλήρωση.

Με αυτές τις αναφορές επιχειρείται να επισημανθεί και να κατανοηθεί η ανάγκη και η σημασία της ανάπτυξης της προσωπικότητας του ατόμου ισοδύναμα προς όλες τις κατευθύνσεις, πράγμα που εξαρτάται από το βαθμό καλλιέργειας του νου, με ευκαιρίες που δίδονται τόσο μέσα από την λογική επεξεργασία στοιχείων, όσο και μέσα από την αισθητηριακή, τη συναισθηματική και συγκινησιακή κάλυψη.¹⁵

1.3. ΓΝΩΡΙΖΟΝΤΑΣ ΤΑ ΝΟΗΤΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ ΤΗΣ ΗΛΙΚΙΑΣ 2;0- 3;0:

Θα πρέπει να λάβουμε σοβαρά υπ' όψιν τα κύρια τουλάχιστον χαρακτηριστικά των παιδιών αυτής της ηλικίας προκειμένου να έχουμε γνώση των πλαισίων που θα κινηθούμε.

Το παιδί 2;0- 3;0 ετών βρίσκεται στο προσυλλογιστικό στάδιο κατά το οποίο αρχίζει να αποτελεί γεγονός η συμβολική λειτουργία με την αρωγή του λόγου. Το παιδί είναι ικανό για τον διαχωρισμό του κυκλικού σχήματος από το τετραγωνικό, αλλά και την αναγνώριση βασικών χρωμάτων. Επίσης είναι σε θέση να συλλάβει και να κατανοήσει απλές έννοιες μεγέθους (μεγάλο-μικρό), απλές χωροταξικές έννοιες (μέσα-έξω) και τέλος απλές ποσοτικές έννοιες (πολύ-λίγο, ολόκληρο-μισό).

Η απαρχή της λειτουργικότητας της φαντασίας των παιδιών αυτής της ηλικίας σημαδεύεται πρωτίστως από την εξέλιξη του λόγου της συμβολικής σκέψης και της δυνατότητας της αναπαράστασης αλλά και δευτερευόντως την εξέλιξη των κινητικών δυνατοτήτων των παιδιών¹⁶

---

¹⁵ Cole&Cole, *Γνωστική και ψυχολογική ανάπτυξη κατά τη νηπιακή κα τη μέση ηλικία*, Τυποθήτω- Γιώργος Δάρδανος Αθήνα 2001

¹⁶ Ζακοπούλου,Α., Καρόγλου,Ν., Κοσμά,Β. *Βασικές αρχές προγραμματισμού και δράσης στην προσχολική αγωγή*, Αθήνα ΠΑΣΥΒ 2001

E. Η ΤΕΧΝΗ ΣΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ:

1.1 ΤΕΧΝΗ ΚΑΙ ΠΑΙΔΕΙΑ:

Αν η παιδεία έχει ως στόχο τη δημιουργία σκεπτόμενων, επινοητικών, παραγωγικών δημιουργικών ανθρώπων, ευαίσθητων στο περιβάλλον, με γνώση και ευαισθησία με κρίση και ανθρωπιά, με εσωτερική καλλιέργεια και κοινωνική συνείδηση και η εκπαίδευση την ταυτόχρονη και με φυσικό τρόπο ανάπτυξη της συνύπαρξης, των πολλαπλών ειδών νοημοσύνης, τότε η Τέχνη είναι ένας τρόπος έκφρασης. Παράλληλα είναι και που είναι ένα μέσο για να μορφοποιούμε τις ιδέες και τα συναισθήματα μας, που ελευθερώνει την ευαισθησία τη συγκίνηση, τη δημιουργική πράξη, τη βαθιά ικανοποίηση, την χαρά της δημιουργίας και την επικοινωνία με ή χωρίς γλωσσικούς περιορισμούς, που ασκεί, που καλλιεργεί και συνεργάζεται με όλους τους τύπους νοημοσύνης, είναι ένας πολύ σημαντικός και ουσιαστικός παράγοντας και συντελεστής της Παιδείας ¹⁷

1.2. ΠΩΣ ΑΝΤΙΛΑΜΒΑΝΟΝΤΑΙ ΟΙ ΠΑΙΔΑΓΩΓΟΙ ΤΗΝ ΣΥΝΕΙΣΦΟΡΑ ΤΗΣ ΤΕΧΝΗΣ ΣΤΑ ΠΑΙΔΙΑ:

Η αισθητική ως επιστήμη μας βοηθά να κατανοήσουμε τους νόμους της γύρω από την ύπαρξη ή μη πραγματικότητας και από την άλλη τις ψυχολογίες αιτίες που είναι στην βάση της αισθητικής δημιουργίας, του αισθητικού βιώματος. Δηλαδή βοηθά στην απόκτηση ικανότητας να αντιλαμβανόμαστε και να καταλαβαίνουμε το ωραίο. Μέχρι σήμερα αισθητική αγωγή ήταν και η διδακτική της τέχνης.

Η τέχνη είναι αναγκαία για την σωστή ανάπτυξη και διαπαιδαγώγηση του ανθρώπου. Είναι μια δύναμη στα χέρια των παιδαγωγών για τη διαμόρφωση του παιδιού, μία απαραίτητη αξία για την δημιουργία των υψηλών ιδανικών και συναισθημάτων στον άνθρωπο. Οδηγεί τον άνθρωπο στη ανάπτυξη του ωραίου και συνεπώς στην χαρά της ζωής. Η πνευματική αγωγή μορφώνει και

---

¹⁷ Λαζάρου, Σ. «Η τέχνη ως σώμα γνώσεων και ως αναπτυξιακό εργαλείο», Εικαστική Αγωγή Σεπτέμβριος 2005

πλάθει τον λόγο, τη λογική σκέψη και καλλιεργεί την αισθητική αγωγή, η οποία με τη σειρά της διαμορφώνει την καλλιτεχνική σκέψη, μαθαίνει στα παιδιά να σκέφτονται μπροστά στις εικόνες και να δημιουργούν μέσα στις εικόνες καλλιτεχνικές παραστάσεις.¹⁸

1.3. ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΠΑΙΔΙΚΗΣ ΤΕΧΝΗΣ ΚΑΙ ΠΩΣ ΚΑΤΑΛΗΞΑΜΕ ΣΤΟ ΣΗΜΕΙΟ ΝΑ ΜΙΛΑΜΕ ΓΙΑ ΠΑΙΔΙΚΟ ΣΧΕΔΙΟ:

Μετά την ευρεία έκθεση μοντέρνας τέχνης στην Αμερική πολλοί μελετητές, καλλιτέχνες, διδάσκοντες της τέχνης αντιλήφθηκαν πως η τέχνη δεν μπορούσε πια να οριστεί με βάση τη δεξιοτεχνική αναπαράσταση και την αναγεννησιακή προοπτική των κλασικών αναλογιών. Εύστροφοι καθηγητές καλλιτεχνικών μαθημάτων άρχισαν να ακολουθούν έμπρακτα αυτές τις εξελίξεις. Έτσι η καλλιτεχνική επανάσταση αυξάνει διαρκώς την επιρροή της ιδιαίτερα δε η αμερικάνικη τέχνη.

Στις πρώτες δεκαετίες του αιώνα ο John Dewey, Αμερικανός φιλόσοφος και εκπαιδευτικός απέρριψε την παραδοσιακή αντίληψη που ήθελε το παιδί ως "μικρογραφία ενήλικα, ενός ατελή ενήλικα". Υποστήριξε το πρόσωπο του παιδιού ως ενεργού μαθητή, η δημιουργική ενέργεια του οποίου εστιάζεται στον εαυτό του και στον κόσμο του. Οι καθηγητές καλλιτεχνικής αγωγής που υποστήριξαν τις αρχές του ανακάλυψαν σύντομα ότι οι τελευταίες εξελίξεις στον κόσμο της τέχνης συμβάδίζουν με την νέα φιλοσοφία της εκπαίδευσης. Ανακάλυψαν ότι η αυτοέκφραση του παιδιού στην τέχνη είχε τη δική της αρτιότητα.

Μια γνησιότητα που δεν εκφράζονταν από την παραδοσιακή έννοια της δεξιοτεχνικής αναπαράστασης. Η αυτοέκφραση ήταν όχι μόνο φυσικός τρόπος συμπεριφοράς για το παιδί, αλλά και θεμελιώδης παράγοντας για την ωρίμανση του. Με αυτόν τρόπο άλλοι έβλεπαν τα σχέδια του παιδιού ως χοντροκομμένη προσπάθεια αναπαράστασης, ενώ οι προοδευτικοί διδάσκοντες αναγνώριζαν αυτήν την καλλιτεχνική προσπάθεια του παιδιού ως γνήσια μορφή τέχνης.

---

¹⁸ Καλούρη- Αντωνοπούλου, Ο. *Αισθητική Αγωγή του Παιδιού: Μορφές αισθητικής δημιουργικότητας στην παιδική βιβλιοθήκη και στο μουσείο*, Αθήνα Δίπτυχο 1985

Έτσι ανακαλύφθηκε η παιδική τέχνη. Έννοια της αυτοέκφρασης πολύ ριζοσπαστική έγινε ευρύτερα αποδεκτή μόνο μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, όταν συνειδητοποιήθηκε η ανάγκη να προστατεύουν και να αναπτύξουν την προσωπική έκφραση του παιδιού.

Σήμερα, τα έργα των παιδιών εκτιμούνται ως νόμιμη τέχνη και θαυμάζονται τα χαρακτηριστικά που τα διαφοροποιούν από την τέχνη των ενηλίκων. Αναγνωρίζεται επίσης ότι το εγώ των παιδιών είναι σύνθετο και σπάνια επιτυγχάνεται να εκφραστεί αυθεντικά μέσα από την τέχνη χωρίς την ενεργητική, φιλική, συγκροτημένη καθοδήγηση των ενηλίκων.¹⁹

1.4. ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΜΕΘΟΔΟΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗΣ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ ΤΕΧΝΗΣ:

Στον παιδικό σταθμό, στο νηπιαγωγείο και το δημοτικό σχολείο απευθυνόμαστε σε μικρές ηλικίες με συγκεκριμένες δυνατότητες πρόσληψης και κατανόησης σύνθετων εννοιών και για αυτόν τον λόγο προτείνουμε ένα διδακτικό μοντέλο που είναι αποτελεσματικό, γιατί βασίζεται στην βιωματική μάθηση.

Αρχικά, πρέπει να έχουμε ανατυπώσεις έργων τέχνης που αποδίδουν όσο δυνατόν πιστότερα το πρωτότυπο έργο (σλάιτς, έγχρωμες μεμβράνες, φωτοτυπίες, CD-ROMs, video, βιβλία) και στο σχολείο μας θα πρέπει να υπάρχουν τα ανάλογα μηχανήματα για την προβολή του εποπτικού υλικού.

Αυτού του είδους η προσέγγιση είναι ευεργετική ακόμη και για μαθητές του γυμνασίου και λυκείου. Η συμμετοχή των αισθήσεων στην ανάπτυξη των μορφών επικοινωνίας που πριμοδοτούν την ενεργοποίηση της ψυχοσυναισθηματικής σφαίρας στην μάθηση είναι επιθυμητή.

Η προσέγγιση του έργου τέχνης καλό θα είναι να δομείται πάντα πάνω σε κάποιες ερωτήσεις. Δεν θα πρέπει να δίνουμε έτοιμες απαντήσεις στα παιδιά, αλλά πρέπει να εκμαιεύουμε τις απαντήσεις από αυτά. Σημασία έχει να βιωθεί το έργο, να γίνει δικό τους σύμφωνα με τις υπάρχουσες δυνατότητες

---

¹⁹ Chapman, L..H., «*Διδακτική της τέχνης: Προσεγγίσεις στην καλλιτεχνική αγωγή*», Αθήνα. Νεφέλη 1978

αφομοίωσης. Παρακάτω προτείνεται το σχέδιο ενός μαθήματος που σκοπό έχει να βοηθήσει παιδιά κάθε ηλικίας, να προσεγγίσουν ένα οποιοδήποτε έργο τέχνης.

Ερωτήσεις Τύπου:

1.Τι βλέπετε σε αυτήν την εικόνα; Αναγνωρίζετε κάτι; Τι είναι αυτό; (Πάνω σε αυτά τα στοιχεία μπορούν να βασιστούν οι περαιτέρω ερωτήσεις)

2.Τι συναισθήματα σας δημιουργεί αυτή η εικόνα; Τι εντύπωση σας κάνει;(Συλλέγουμε απαντήσεις και τις σημειώνουμε στον πίνακα)

3.Τι σχήματα γνωρίζετε στην εικόνα; (Αν αφαιρέσουμε τις λεπτομέρειες ποια γεωμετρικά σχήματα θα ανακαλύψουμε)

4.Τι χρώματα μπορούν να αναγνωρίσουν; Στα μικρότερα παιδιά αρκούμαστε στην αναγνώριση και στην ονομασία των χρωμάτων.

Στα μεγαλύτερα προσπαθούμε να διαχωρίσουμε τα χρώματα και αλλιώς, όπως θερμά και ψυχρά, φωτεινά και σκοτεινά, χαρούμενα και λυπημένα.

5. Ποιες αντιθέσεις διακρίνετε; Αναφορικά με το μέγεθος των σχημάτων, του είδους των γραμμών (κυκλικές, καμπυλώσεις, λεπτές ή παχιές κ.τλ.) και των στοιχείων που αντιφάσκουν με την πραγματικότητα.

Σταδιακά προχωρούμε στις επόμενες ερωτήσεις:

Γιατί πιστεύετε ότι ο καλλιτέχνης έκανε αυτό το έργο, ήθελε κάτι να δείξει, τι μπορούσε να εννοεί; Σε αυτό το σημείο αρχίζουμε να συνδυάζουμε τα όσα είπαμε με τα παιδιά στις προηγούμενες αναλύσεις: Τι μπορεί να θέλει να δείξει ο καλλιτέχνης που έχει χρησιμοποιήσει φωτεινά και θερμά χρώματα ή σκούρα και ψυχρά. Πως μπορεί να νιώσει; Μήπως θέλει να μας προκαλέσει και εμάς το ίδιο συναίσθημα; Ποιο μπορεί να είναι αυτό;

Αφού τελειώσουν οι ερωτήσεις θα ακολουθήσουν τρεις ακόμα δράσεις:

i. Στοιχεία για τον καλλιτέχνη και την ζωή του:

Πληροφορούμε τα παιδιά για το όνομα του καλλιτέχνη, την εθνικότητα του, την εποχή που έζησε, (ενδεχομένως) σε ποιο κίνημα της τέχνης εντάσσεται (για τα μεγαλύτερα παιδιά), τα υλικά που χρησιμοποιεί, τον τίτλο του έργου.

ii. Δημιουργική δραστηριότητα:

Μπορεί να γίνει παιχνίδι σχετικά με τα σχήματα: Να αναζητήσουν τα γεωμετρικά σχήματα που βρίσκονται κρυμμένα πίσω από τις λεπτομέρειες, να ζωγραφίσουν με ίδια ή άλλα χρώματα τα σχήματα που βρίσκουν, μπορούν να

χρωματίσουν και το υπόλοιπο φύλλο. Μπορούν να προηγηθούν ορισμένες σπαζοκεφαλιές ή άλλα παιχνίδια με έργα τέχνης όπως ruzzle και ενσφηνώσεις.

iii. Τελική δράση:

Συζήτηση εντυπώσεων και αποτελεσμάτων:

«Στόχος μας είναι η δημιουργική δραστηριότητα ως αποτέλεσμα και κατάληξη της ανάλυσης του έργου, της βίωσης μιας πραγματικότητας με τα μέσα που διαθέτουν τα παιδιά, για να μπορούν να προσλαμβάνουν από συναισθήματα ως και τις γνώσεις ή την φαντασία τους. Κάθε παιδί καλείται να αξιοποιήσει αυτό που βίωσε και αντιλήφθηκε, που γνώρισε και κατάλαβε από τον πίνακα, ελεύθερα και με υποκειμενικό τρόπο»

ΓΕΝΙΚΕΣ ΑΡΧΕΣ:

Γενική αρχή 1: Στην προσέγγιση με έργα τέχνης υπάρχει η ακόλουθη βασική αρχή:

Πρώτα δείχνουμε στα παιδιά το έργο, έπονται τα παιδιά τα οποία τα αφήνουμε να μιλήσουν να πουν και τέλος ο/η παιδαγωγός μπορούν να επισημάνει ότι επιθυμεί να προσέξουν οι μαθητές του.²⁰

Πιο απλά **«Πρώτα μιλάει η εικόνα, μετά ο μαθητής και τέλος ο δάσκαλος»**

Γενική αρχή 2: Επιτρέπονται αποκλειστικά οι ευθείς διορθώσεις. Επίσης ο δάσκαλος θα πρέπει να δείχνει στα παιδιά ότι το λάθος δεν είναι λάθος αλλά ευτυχές ατύχημα. Ενθαρρύνοντας αυτήν την άποψη τα παιδιά παροτρύνονται στην ενασχόληση της με κάτι καινούργιο, χωρίς να τα φοβίζει το γεγονός ότι μπορούν να «κάνουν λάθος».²¹

---

²⁰ Παυλίδου, Μ. *Η Συνάντηση με έργα τέχνης: Μια βιωματική μέθοδος προσέγγισης του έργου με στόχο το αυτόνομο εικαστικό παιχνίδι*, Εικαστική Παιδεία Σεπτέμβριος 2003

²¹ <http://www.kinderart.com/artsspeak/important.shtml>

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ:

1. ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ

Στο δεύτερο μέρος της παρουσίασης της έρευνας θα ξεκινήσουμε αναλύοντας την μέθοδο την οποία χρησιμοποιήσαμε για την συλλογή των δεδομένων.

1.1 ΜΕΘΟΔΟΣ:

Για την συλλογή των δεδομένων της συγκεκριμένης έρευνας χρησιμοποιήθηκε η μέθοδος της έρευνας δράσης. Σύμφωνα με τον κ. Δημητρόπουλο (*Εισαγωγή στη μεθοδολογία της επιστημονικής έρευνας* 2004, σελ.133) ως έρευνα δράσης ορίζεται « μια ενεργός συμμετοχή στα δρώμενα της κοινωνίας, μιας ομάδας, μιας τάξης κλπ με παρέμβαση στη λειτουργία τους και από μέσα εξέταση των επιδράσεων αυτής της παρέμβασης ». Όσον αφορά τον τρόπο συλλογής δεδομένων θα χρησιμοποιήσουμε την παρατήρηση και τη συστηματική καταγραφή των δεδομένων μέσω ημερολογίου.

1.2. ΔΕΙΓΜΑ:

Το δείγμα της έρευνας είναι τα παιδιά ηλικίας 2;6-3 χρόνων του τμήματος ενός Βρεφονηπιακού Σταθμού όπου και πραγματοποίησα την πρακτική μου άσκηση.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ - ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΚΑΙ ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΩΝ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ.

Προτού αρχίσω να παρουσιάζω τα δεδομένα της έρευνας θεώρησα, ιδιαίτερα σημαντικό να αναφέρω στοιχεία που αφορούν στην οργάνωση και στο σχεδιασμό της έρευνας πριν από την διεξαγωγή του κύριου μέρους της που αφορούν την έρευνα αυτήν καθ' αυτή.

Θα ξεκινήσω καταθέτοντας το σκεπτικό σχετικά με την επιλογή των δράσεων.

1. ΚΡΙΤΗΡΙΑ ΣΥΜΦΩΝΑ ΜΕ ΤΑ ΟΠΟΙΑ ΕΠΙΛΕΧΘΗΚΑΝ ΟΙ ΔΡΑΣΕΙΣ:

Οι μορφές των δράσεων επιλέγηκαν μετά από πολύ σκέψη και ως στόχο είχαν την επαφή των παιδιών με την τέχνη της ζωγραφικής και τη προσέγγιση έργων μεγάλων ζωγράφων. Δεδομένου ότι η ηλικία των παιδιών ήταν μικρή (2;6-3 χρόνων) αποφασίστηκε η προσέγγιση να γίνει σταδιακά και με πολλαπλούς τρόπους, ώστε να έχει ενδιαφέρον για τα ίδια και να ανταποκρίνεται όσο το δυνατόν περισσότερο στα χαρακτηριστικά και τις ανάγκες τους. Για την προσέγγιση αυτή λοιπόν καταλήξαμε να πραγματοποιήσουμε μια σειρά από κύκλους δράσεων οι οποίες περιελάμβαναν: α) παρουσίαση διαφόρων πινάκων και διαφορετικών τεχνοτροπιών, β) παρουσίαση ενός βιβλίου τέχνης, γ) μια

παιχνιδιώδη μορφή προσέγγισης μέσω διαφορετικών υλικών (puzzle, ενσφηνώσεις), δ) δημιουργία ενός εργαστηρίου τέχνης και τέλος μια βιωματική δραστηριότητα.

1. ΤΡΟΠΟΙ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗΣ ΤΗΣ ΚΑΘΕ ΔΡΑΣΗΣ:

Στα πλαίσια της προσαρμογής των δράσεων στα ηλικιακά χαρακτηριστικά γνωρίσματα των παιδιών, επιβάλλεται και ο ανάλογος τρόπος προσέγγισης. Συνεπώς επειδή στην ηλικία κάτω των τριών ετών η προσέγγιση που γίνεται δεν είναι ποτέ ομαδική, στην έρευνά μας θα προσεγγίσουμε τα παιδιά ατομικά. Με αυτόν τον τρόπο θα είναι εφικτό να αντιληφθούμε με μεγαλύτερη σαφήνεια την πραγματική άποψη του κάθε παιδιού όσο αφορά στα έργα τέχνης, δίχως να επηρεάζεται από την άποψη των υπόλοιπων παιδιών, όπως θα μπορούσε να γίνει σε μια ομαδική προσέγγιση.

1.2. ΔΡΑΣΕΙΣ:

A) Παρουσίαση πινάκων ζωγραφικής.

Η πρώτη δράση περιελάμβανε έξι πίνακες διαφορετικής τεχνοτροπίας με στόχο να παρατηρηθούν από την ερευνήτρια οι τεχνοτροπίες οι οποίες προκαλούν το ενδιαφέρον των παιδιών ώστε να επιτευχθεί το πρώτο βήμα για την μύηση τους στην τέχνη. Καθώς επίσης και ο καλύτερος δυνατός τρόπος με τον οποίο είναι δυνατό να προτρέψουμε τα παιδιά να μας μιλήσουν για τους πίνακες,

1.2.1. ΚΡΙΤΗΡΙΑ ΣΥΜΦΩΝΑ ΜΕ ΤΑ ΟΠΟΙΑ ΕΠΙΛΕΧΘΗΚΑΝ ΟΙ ΠΙΝΑΚΕΣ

Υπήρξε μεγάλος προβληματισμός ως προς τις τεχνοτροπίες που θα ασχολούνταν τα παιδιά. Πιο συγκεκριμένα τα ερωτήματα που μας απασχόλησαν ήταν τα εξής:

Ποια κινήματα ζωγράφων θα μπορούσαν να ενθαρρύνουν τη προσπάθειά μας αυτή με τον καλύτερο δυνατό τρόπο; Οι σουρεαλιστές που ξεφεύγουν από τα όρια της λογικής και οι ζωγράφοι της αφηρημένης τέχνης, οι οποίοι δεν αναπαριστούν αναγνωρίσιμα αντικείμενα και θέματα και έτσι τα παιδιά αισθάνονται πλησιέστερα στις δικές τους απεικονίσεις; Ή τέλος, καλλιτέχνες

από ρεύματα ρεαλιστικής απεικόνισης όπως ο ακαδημαϊσμός ή ο εμπρεσσιονισμός;

Ακολουθως πολύ ενδιαφέρον μπορεί να προκαλέσει το ερώτημα ποιες θεματολογίες θα εμπνεύσουν τα παιδιά. Η απεικόνιση παιδιών με συγγενικά τους πρόσωπα σε στιγμές ρουτίνας, οικείων αντικειμένων, ζώων κ.α. ή κάτι άλλο πέρα από την λογική του ενήλικα; Για τους λόγους που αναφέρθηκαν παραπάνω επιλέχθηκαν πίνακες δύο τεχνοτροπιών.

1.2.1.1. Πίνακες αφηρημένης τέχνης:

Οι πίνακες αφηρημένης τέχνης θεωρούνται ότι μπορούν να προσελκύσουν την προσοχή και το ενδιαφέρον των μικρών παιδιών για τον λόγο ότι δεν αναπαριστούν αναγνωρίσιμα αντικείμενα και θέματα και πιθανόν τα παιδιά να αισθάνονται τα έργα αυτά πλησιέστερα στις δικές τους απεικονίσεις. Για το λόγο αυτό επιχειρήθηκε ο τρόπος προσέγγισης με αφηρημένη τέχνη με δύο πίνακες αυτής της τεχνοτροπίας.

Πίνακας 1: Composition X

1.2.1.1.1.1. “Composition X” του Wassily Kandinsky

Ζωγραφίστηκε από τον Βασίλι Καντίνσκι πέντε χρόνια πριν τον θάνατό του μεγάλου ζωγράφου, δηλαδή το 1939. Ανήκει σαφώς στην αφηρημένη τέχνη. Ανήκει στην συλλογή του Μουσείου Kunstsammlung Nordrhein-Westfalen, Ντουσελντορφ.²²

Κριτήριο Επιλογής Πίνακα:

Ανήκει στην αφηρημένη τεχνοτροπία και είναι πιθανό να προσελκύσει το ενδιαφέρον των παιδιών που ενδέχεται να ταυτιστούν με αυτόν τον τρόπο απεικόνισης. Επιπρόσθετος λόγος συμπερίληψης του πίνακα στην έρευνα, είναι τα ζωντανά χρώματα, οι αισθητές αντιθέσεις και τα έντονα σχήματα. Για τους προαναφερθέντες λόγους κρίθηκε ως ένας πίνακας που είχε σημαντικές πιθανότητες να προσελκύσει τα παιδικά βλέμματα.

---

²² <http://www.glyphs.com/art/kandinsky>

Πίνακας 2: Guernica

1.2.1.1.2 « Guernica » του Pablo Picasso

Ο Pablo Picasso σε αυτόν τον πίνακα καταδεικνύει την φρίκη ενός εμφυλίου και όχι μόνο πολέμου. Η απεικόνιση γίνεται πιο οξεία και σπαρακτική με την χρήση της Κυβιστικής Τεχνοτροπίας. Το έργο προσελκύει χιλιάδες θαυμαστές του Picasso να το θαυμάσουν στο Εθνικό Μουσείο Τέχνης «Βασίλισσα Σοφία», στην Μαδρίτη. Το έργο ζωγραφίστηκε το έτος 1937.²³

Κριτήριο Επιλογής Πίνακα:

Ο εν λόγω πίνακας χαρακτηρίζεται από έντονη κίνηση και συναισθήματα. Επιπλέον ο συγκεκριμένος πίνακας είχε χρησιμοποιηθεί, από μένα την ίδια, σε σχέδιο δράσης (project) με παιδιά ηλικίας 3;6 χρόνων και είχε κριθεί εντυπωσιακή η ανταπόκριση των παιδιών. Έτσι οι παραπάνω λόγοι με ώθησαν να επιλέξω τον συγκεκριμένο πίνακα και για λίγο μικρότερα παιδιά.

---

²³ Σχίνα Α. , *Πινακοθήκη διασήμων ζωγράφων: Pablo Picasso, Αθήνα, Αλκυών 1992*

1.2.1.2. Πίνακες ρεαλιστικής απεικόνισης:

Οι πίνακες ρεαλιστικής απεικόνισης επιλέχθηκαν με κριτήριο ότι η απεικόνισή του θέματος που διαπραγματεύονται, είναι αναγνωρίσιμη και ξεκάθαρη. Ως επιπλέον κριτήριο εκτιμήθηκε το γεγονός ότι μέσα από την αναγνώριση των αντικειμένων που απεικονίζονται, είναι πιθανό τα παιδιά να ενδιαφερθούν και να οδηγηθούν και σε άλλες λεπτομέρειες του πίνακα.

Πίνακας 3: Ευτυχισμένος Μονόκερος

1.2.1.2.1. «Ευτυχισμένος μονόκερος» Salvador Dali

Ο Πίνακας ζωγραφίστηκε το 1977 από τον Salvador Dali και ανήκει σε ιδιωτική συλλογή. Η αίσθηση ονείρου και υπερρεαλισμού που το διέπει, το κατατάσσει στα Σουρεαλιστικά έργα.²⁴

Κριτήρια Επιλογής του Πίνακα:

Μολονότι ο παραπάνω πίνακας είναι σουρεαλιστικής τεχνοτροπίας, το θέμα του κρίθηκε ότι θα γοήτευε τα παιδιά. Επίσης θεωρήθηκε ότι ο συγκεκριμένος πίνακας προσφέρεται και για μια πιο «διδασκτική» προσέγγιση, δεδομένου ότι η ομοιότητα του μονόκερου με το άλογο θα μπορούσε να ωθήσει τα παιδιά σε μια μεταξύ τους σύγκριση.

---

²⁴ <http://www.geocities.com>

Πίνακας 4: Έναστρη Νύχτα

1.2.1.2. 2. «Έναστρη Νύχτα», του Van Gogh

Το έργο ζωγραφίστηκε από τον Van Gogh στην Arls το 1889. Ανήκει στον Μεταϊμπρεσσιονισμό όπως και τα περισσότερα έργα του καλλιτέχνη. Ο πίνακας βρίσκεται στο Μουσείο μοντέρνας τέχνης, Νέα Υόρκη.²⁵

Κριτήρια Επιλογής Πίνακα:

Αυτός ο πίνακας επιλέχθηκε για τη θεματολογία του. Κρίθηκε ότι ο έναστρος ουρανός και από κάτω κάποια σπίτια, είναι προσιτό ως θέμα για μικρά παιδιά. Ίσως επίσης τα παιδιά να είχαν ανάγκη να ταυτιστούν με την η απλοποιημένη ζωγραφική ενός πίνακα που τους θύμιζε τα «ατελή» σχέδια τους. Στηριζόμενη στα παραπάνω κριτήρια η ερευνήτρια θεώρησε ότι «Η Έναστρη Νύχτα» θα ενδιαφέρει τα παιδιά και έτσι ο πίνακας συμπεριλήφθηκε στην έρευνά μας.

---

²⁵ Σχίνα Α. , *Πινακοθήκη διασήμων ζωγράφων: Vincent van Gogh, Αθήνα*, Αλκυών 1992

Πίνακας 5: Το Φθινόπωρο

1.2.1.2.3.«Φθινόπωρο», του Giuseppe Arcimboldo

Ο παραπάνω πίνακας φιλοτεχνήθηκε από τον Giuseppe Archibald στην Ιταλία εν έτη 1573. Αποτελεί στοιχείο της εικαστικής ιδιομορφίας, της αισθητικής αντίληψης και της ιδιάζουσας ευρηματικότητας του καλλιτέχνη. Ο ίδιος τρόπος απεικόνισης δεν ακολουθήθηκε από κανένα σύγχρονο ή μεταγενέστερο καλλιτέχνη και συνεπώς δεν ανήκει σε συγκεκριμένη Σχολή. Για τους προαναφερθέντες λόγους δεν μπορεί να κατηγοριοποιηθεί από τους ειδήμονες σε κάποια συγκεκριμένη τεχνοτροπία. Να σημειωθεί ότι ανήκει στις συλλογές του Μουσείου του Λούβρου στο Παρίσι.

Κριτήρια Επιλογής Πίνακα:

Ο συγκεκριμένος πίνακας επιλέχθηκε λόγω της διπλής υπόστασης του. Το πορτραίτο ενός ανθρώπου σχηματισμένου από καρπούς.

Βέβαια γεννήθηκαν τα συγκεκριμένα ερωτήματα που αφορούσαν στο αν τα παιδιά θα καταλάβαιναν την διπλή υπόσταση του πίνακα ή όχι, όπως και αν καταλάβαιναν μόνο την μία υπόσταση και ποια θα ήταν αυτή, η ανθρώπινη ή ο απεικονιζόμενος συμβολισμός της.¹

Πίνακας 6: Πρώιμη Άνοιξη

1.2.1.2.4. «Πρώιμη Άνοιξη», του Constantin Korovin

Η «Αρχή άνοιξης», φιλοτεχνήθηκε κατά το 1870 από τον Ρώσο ζωγράφο Constantin Korovin. Τόσο η θεματολογία όσο και η τεχνοτροπία εντάσσουν το έργο στον εμπρεσσιονισμό. Ο πίνακας ανήκει στη Γκαλερί Tretyakov, στην Μόσχα της Ρωσίας.²⁶

Κριτήρια που επιλέχθηκε ο πίνακας:

Ο εμπρεσσιονιστικός πίνακας ο οποίος εκθειάζει την μεγαλειώδη ομορφιά της φύσης καθώς και τις μοναδικές ψευδαισθήσεις που φαίνεται να δίνει όταν απεικονίζεται από έναν μεγάλο ζωγράφο συμπεριλήφθηκε για την προσέγγιση των παιδιών στην Τέχνη. Υπολογίστηκε λοιπόν πως αυτό το έργο ζωγραφικής δεν θα μπορούσε να αφήσει ασυγκίνητα τα παιδιά. Διότι τόσο το γνώριμο θέμα του πίνακα, η φύση όσο και η ζωντανή και γεμάτη χρώματα αναπαράσταση της φάνταζαν ελκυστικά για τα παιδιά.

---

²⁶ <http://www.abcgallery.com/>

B) Παρουσίαση βιβλίου Τέχνης:

Μετά την παρουσίαση των πινάκων αποφασίστηκε να συνεχιστούν οι δράσεις με ένα βιβλίο τέχνης που να περιέχει έργα της αντίστοιχης τεχνοτροπίας με εκείνη που θα έχουν δείξουν προτίμηση τα παιδιά.

Τελικά όμως προ-επιλέχθηκε το βιβλίο «Το έξυπνο μωρό ανακαλύπτει την Κασσάτ», της Κ.ΓΙΑΝΝΙΚΟΥ στις εκδόσεις Modern Times 2007

Η σειρά «Το έξυπνο μωρό ανακαλύπτει τους μεγάλους ζωγράφους», απευθύνεται σε παιδιά άνω του ενός έτους. Κυκλοφορεί με έργα της Marie Cassatte, του Claude Oscar Monet, του Pablo Picasso, του Vincent Willem van Gogh, και τέλος του Henri Matisse. Από τις τεχνοτροπίες των παραπάνω καλλιτεχνών, καταλληλότερες κρίθηκαν αυτές της Marie Cassatte και του Claude Oscar Monet.

Συγκεκριμένα το Βιβλίο της Marie Cassatte προτιμήθηκε από του Claude Monet διότι τα παιδιά που απεικονίζονται στους πίνακες που εμπεριέχονται στο προαναφερθέν βιβλίο ήταν πιο κοντά στην ηλικία του ερευνητικού δείγματος και θα μας βοηθούσε να μελετήσουμε το ερώτημα της έρευνας, εάν τα παιδιά επιδεικνύουν μεγαλύτερο ενδιαφέρον για πίνακες που έχουν ως θέμα τους παιδιά.

Γ) Δράσεις με τα Puzzle:

Όσοι πίνακες προκαλέσουν το μεγαλύτερο ενδιαφέρον των παιδιών στην πρώτη δράση, θα μετατραπούν σε puzzle προκειμένου να δοθεί στα παιδιά η ευκαιρία να ασχοληθούν με έναν διαφορετικό τρόπο με τους ίδιους πίνακες. Δηλαδή επαφή με την τέχνη μέσα από το παιχνίδι.

Αρχικά αποφασίστηκε τα puzzle θα αποτελούνται από δύο κομμάτια. Στην συνέχεια και στην περίπτωση που οι δράσεις με τα puzzle των δύο κομματιών κριθούν μικρής και χαμηλής δυσκολίας θα υπάρξει η δυνατότητα ενασχόλησης με puzzle με τρία κομμάτια.

Δ) Δημιουργία γωνιάς/ εργαστηρίου τέχνης:

Το εργαστήριο τέχνης θα το αποτελέσουν:

-Πίνακες τέχνης που αναρτηθούν/ αφισοκολληθούν στον τοίχο από τα ίδια τα παιδιά.

-Το βιβλίο τέχνης της Marrie Cassatte

-Τα παιχνίδια: puzzle, ενσφηνώσεις

-Γραφικές ύλες και παιδαγωγικό υλικό, ώστε τα παιδιά να μπορούν να δημιουργήσουν κάτι δικό τους εάν το επιθυμήσουν.

-Poster με φωτογραφίες των ίδιων των παιδιών κατά την ενασχόληση τους με την τέχνη

-Επίσης δεν θα μπορούσε να λείπει η επιγραφή «Μαθαίνουμε και αγαπάμε την τέχνη- Εργαστήριο Τέχνης»

Σημαντικό είναι να αναφερθεί ότι για την μεγαλύτερη αποτελεσματικότητα της λειτουργίας του εργαστηρίου, σεβόμενοι τα παιδιά και τις ανάγκες τους, καθώς επίσης και το δικαίωμα της ελεύθερης επιλογής των δράσεων αποφασίστηκε το βιβλίο τέχνης και τα παιχνίδια να βρίσκονται τοποθετημένα σε ένα τραπέζι και μια καρέκλα διαθέσιμα άμεσα στα παιδιά για να ασχολούνται με το υλικό.

Ε) Ατομική προσέγγιση με επιπλέον πίνακες:

Όπως προαναφέρθηκε, εφόσον θα έχουμε παρατηρήσει τις τεχνοτροπίες και τις θεματολογίες στις οποίες έδειξαν προτίμηση τα παιδιά, θα επαναλάβουμε την ατομική προσέγγιση με απώτερο σκοπό να διαπιστωθεί αν τα παιδιά όντως προτίμησαν την συγκεκριμένη τεχνοτροπία και την συγκεκριμένη θεματολογία. Γι' αυτόν τον σκοπό επιλέχθηκαν οι ακόλουθοι πίνακες:

Πίνακας 7: Ο Μονάρχης της Στενής Κοιλιάδας

1.«Ο Μονάρχης της Στενής Κοιλάδας», Sir Edward Landseer

Φιλοτεχνήθηκε από τον Sir Edward Landseer στην Σκωτία το 1851 και ανήκει σε ιδιωτική συλλογή.²⁷

Κριτήρια Επιλογής του Πίνακα:

Αυτή τη φορά έγινε μια προσπάθεια για να προκληθεί το ενδιαφέρον των παιδιών με ζώο για τους εξής λόγους: Γιατί ήθελα να διερευνήσω αν το ενδιαφέρον των παιδιών για κάποιον πίνακα μπορούσε να αυξηθεί λόγω της απεικόνισης κάποιου ζώου ή της εξοχής.

---

²⁷ <http://www.geocities.com>

Πίνακας 8: Μικρό Κοριτσάκι στην Μπλε Πολυθρόνα

2.«Μικρό Κοριτσάκι στην Μπλε Πολυθρόνα», Marie Cassette

Ζωγραφίστηκε από την Γαλλίδα καλλιτέχνη το 1878 και οι ατελείς του πινελιές το εντάσσουν στους εμπρεσιονιστικούς πίνακες. Ανήκει στην Εθνική Πινακοθήκη Τέχνης στην Ουάσιγκτον.²⁸

Κριτήρια Επιλογής του Πίνακα:

Ένας πίνακας που επιλέχθηκε να δουλευτεί με τα παιδιά, με απώτερο σκοπό να γίνει παιχνίδι ενσφήνωσης. Ο τρόπος που ήταν ζωγραφισμένος ο πίνακας ήταν πολύ ευνοϊκός ίσως και ιδανικός για να μετατραπεί σε παιχνίδι ενσφήνωσης. Καθώς το background του πίνακα ήταν ζωγραφισμένο με ιδιαίτερα ατελής πινελιές, οι οποίες έκαναν το περιβάλλον γύρω από το κεντρικό πρόσωπο να φαίνεται θολό. Με αυτήν την μέθοδο η καλλιτέχνη ήθελε να επιστήσει την προσοχή στο κορίτσι του πίνακα.

---

²⁸ <http://www.yourdreams.ru/gallery/pages>

Εικόνα 9: Κορίτσι με καρότσι

3. «Κορίτσι με το καρότσι», του Γεώργιου Ιακωβίδη

Φιλοτεχνήθηκε από τον και ανήκει στα εμπρεσσιονιστικά έργα του μεγάλου Έλληνα ζωγράφου. Ανήκει σε συλλογή ιδιώτη.²⁹

Κριτήρια Επιλογής του Πίνακα:

Οι πίνακες του Γ. Ιακωβίδη είναι ιδιαίτερα γνωστοί για την απεικόνιση παιδιών σε στιγμές καθημερινότητας, για αυτόν τον λόγο από πολλούς αποκαλείται «Ο ζωγράφος των παιδιών». Επιλέχθηκε λοιπόν ένας από τους πιο όμορφους πίνακες του για να πιστοποιήσουμε εάν ο ζωγράφος των παιδιών, μιλάει και στις καρδιές των παιδιών. Βέβαια επιλέχθηκε και πάλι ένας εμπρεσσιονιστικός πίνακας που συνδυάζει και την ύπαρξη ενός παιδιού ως κεντρικού προσώπου αλλά πλαισιώνονταν και από οικείο περιβάλλον της φύσης. Που όπως θα δούμε στην συνέχεια είναι ένα από τα στοιχεία που γοήτευαν τα παιδιά.

---

²⁹ <http://www.glyphs.com/art>

ΣΤ) Βιωματική δράση: Ζωγραφίζουμε σαν μεγάλοι ζωγράφοι

Με την δράση αυτήν θα ολοκληρωθεί ο κύκλος δράσεων.

Στόχος 1: Να βιώσουν τον ρόλο του ζωγράφου

Στόχος 2: Ο δεύτερος στόχος αυτής της τελικής δραστηριότητας της έρευνας ήταν να παρατηρηθεί κατά πόσο τα παιδιά είχαν αντιληφθεί την έννοια του ζωγράφου και κυρίως πως αντιλαμβάνονταν την τέχνη έπειτα από τόσους κύκλους δράσεων.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ: ΤΑ ΔΕΔΟΜΕΝΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

ΠΡΑΓΜΑΤΟΠΟΙΗΣΗ ΔΡΑΣΕΩΝ

Η πραγματοποίηση των δράσεων ξεκίνησε όπως ήταν φυσικό από την παρουσίαση των διάφορων πινάκων ζωγραφικής.

1. ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΠΙΝΑΚΩΝ ΖΩΓΡΑΦΙΚΗΣ

Δράση:

Η πρώτη δράση περιελάμβανε λοιπόν την παρουσίαση έξι πινάκων ζωγραφικής, διαφορετικής τεχνοτροπίας με στόχο να ερευνηθεί ποιές από τις τεχνοτροπίες θα προκαλέσουν το ενδιαφέρον των παιδιών.

Η παρουσίαση των πινάκων στα παιδιά έγινε μεμονωμένα και ατομικά και κατά την χρονική στιγμή της ελεύθερης δράσης.

Η παρουσίαση ξεκίνησε με τους πίνακες ρεαλιστικής απεικόνισης και στην συνέχεια παρουσιάστηκαν πίνακες αφηρημένης τέχνης.

Στόχος δράσης: Να παρατηρηθεί εάν η συγκεκριμένη τεχνοτροπία είναι δυνατό να διεγείρει το ενδιαφέρον των παιδιών

1.1. Πίνακες ρεαλιστικής απεικόνισης:

1) «Ευτυχισμένος μονόκερος», του Salvador Dali

Ο πίνακας αυτός παρουσιάστηκε σε τέσσερα παιδιά ηλικίας από 2;11 μέχρι 3;2 χρόνων και παρουσιάστηκε σε κάθε παιδί ατομικά ως εξής:

- Προσέγγιση με την Άρτεμη (2;11):

Πλησίασα ορισμένα παιδιά που κάθονταν στο τραπέζι και ξεκίνησα να τους δείχνω τους πίνακες. Ανάμεσα και σε αυτά τα παιδιά ήταν η Άρτεμις. Άφησα με τρόπο τους πίνακες μπροστά στο παιδί για να δω αν θα ενδιαφέρονταν. Είχα ήδη προαποφασίσει ότι σε περίπτωση που το παιδί ενδιαφέρονταν θα έκανα διάφορες ερωτήσεις Έτσι και συνέβη. Το κορίτσι ενδιαφέρθηκε για αυτόν τον πίνακα, μου τον έδειξε με απορία. και ακολούθησε ο παρακάτω διάλογος:

Φοιτήτρια.: Ποια σου αρέσει ποιο πολύ από όλες τις ζωγραφιές;
Άρτεμης: Αλογάκι. Το αλογάκι μου αρέσει.
Φοιτήτρια.: Τι χρώμα είναι;
Άρτεμης: Μπλε.
Φοιτήτρια.: Μήπως έχει κάτι διαφορετικό από αλλά αλογάκια;
Άρτεμης: Δεντράκια στην ουρά.
Φοιτήτρια.: Μπράβο!! Πολύ σωστά! Μήπως βλέπεις τίποτα άλλο διαφορετικό και στο κεφάλι του;
Άρτεμης: Ματάκια, λουλούδια.

Στο διπλανό κάθισμα βρίσκονταν η Πολίνα η οποία κοιτάζε τον πίνακα και παρακολουθούσε τον διάλογό μας και όταν τελείωσε ο διάλογος και το ενδιαφέρον της Άρτεμης μειώθηκε, στράφηκα προς την Πολίνα. Ήταν ένα κορίτσι ντροπαλό. Έτσι έλαβα το θάρρος να ξεκινήσω εγώ την συζήτηση, η οποία δεν διήρκησε για πολύ:

- Προσέγγιση με Πολίνα (3;2):

Φοιτήτρια.: Μήπως ξέρεις τι είναι αυτό, Πολίνα μου;

Πολίνα: Ένα μεγάλο άλογο.

Και ευθύς αμέσως άρχισε να αναπαριστά το άλογο: χοροπηδώντας στα τέσσερα και λέγοντας: «Κτά-κτά». Σε ύστερη προσέγγιση το κορίτσι δεν απαντούσε λεκτικά, αλλά αναπαρίστανε το άλογο με τον παραπάνω τρόπο. Αυτή την συμπεριφορά την επανέλαβε και τις ακόλουθες μέρες. Δηλαδή και μέρες αργότερα, κάθε φορά που την που έβλεπε τον πίνακα αναπαρίστανε το άλογο.

Κατά την διάρκεια των προσεγγίσεων με την Άρτεμη και την Πολίνα, είχαν μαζευτεί γύρω μου και άλλα δύο παιδιά, η Αλεξάνδρα και ο Γιάννης. Μόλις απομακρύνθηκε η Πολίνα, έστρεψα στο βλέμμα μου προς τα άλλα παιδιά.

- Προσέγγιση με Αλεξάνδρα (3;1) και Γιάννης (2;8):

Τους ζήτησα να μου πουν τι ακριβώς έβλεπαν, πως ονομάζονταν το «ζώακι» αυτό. Στο σημείο αυτό τους έθεσα το ερώτημα αν είναι ένα συνηθισμένο άλογο ή όχι και γιατί. Με αυτόν τον τρόπο, τα παιδιά παρατράπηκαν να παρατηρήσουν τις διαφορές ανάμεσα σε ένα μονόκερο και ένα άλογο, που συνάμα ήταν και λεπτομέρειες του πίνακα.

Και τα δύο παιδιά ονόμασαν τον μονόκερο άλογο και μπόρεσαν να επισημάνουν τις διαφορές (Λουλούδια στα μαλλιά, κέρατο στο κεφάλι και δέντρα στην πλάτη).

Σχολιασμός:

Σχετικά με τη δράση μπορούμε να συμπεράνουμε ότι η συγκεκριμένη τεχνοτροπία είναι δυνατό διεγείρει όντως το ενδιαφέρον των παιδιών. Πιο συγκεκριμένα:

Τα παιδιά, στην πλειοψηφία τους εκδήλωσαν όντως ενδιαφέρον ή αφιέρωσαν χρόνο κοιτάζοντας τον πίνακα για ένα χρονικό διάστημα.

Επίσης τα τρία στα τέσσερα παιδιά απάντησαν σε όλες τις ερωτήσεις που τους τέθηκαν. Η πλειοψηφία των παιδιών αντιλήφθηκε και μίλησε σχετικά με το θέμα του πίνακα με την σημείωση ότι επειδή τα παιδιά δεν γνώριζαν τον μονόκερο αναφέρθηκαν στο άλογο.

Όσο αφορά την Πολίνα ο τρόπος που απάντησε στον πίνακα είναι τελείως βιωματικός.

Όσο αφορά τα υπόλοιπα παιδιά, δεν δυσκολεύθηκαν να ερμηνεύσουν την κύρια απεικόνιση του πίνακα. Κρίθηκε απόλυτα αποδεκτό παιδιά αυτού του ηλικιακού φάσματος να ερμηνεύουν τον μονόκερο ως άλογο, διότι αφενός ακόμη δεν γνωρίζουν αρκετά ζώα και αφετέρου δεν μπορούν να γνωρίζουν αυτό το ζώο από τη στιγμή που δεν υφίσταται στην πραγματικότητα και κανείς δεν τους έχει κάνει λόγο για αυτό ποτέ. Τα παιδιά ρωτήθηκαν για το αν υπήρχαν διαφορές και καθώς τους έθετα την ερώτηση, περνούσα διακριτικά το δάκτυλο μου από ολόκληρο τον πίνακα αλλά και από τα σημεία που επιθυμούσα να παρατηρηθούν.

2) «Έναστρο Νύχτα», του Van Gogh

Προσεγγίσεις του πίνακα με παιδιά:

- Η μοναδική προσέγγιση ήταν με την Άρτεμη (2;11):

Μόλις τελείωσε η παραπάνω προσέγγιση και με τα τελευταία παιδιά, παρατήρησα ότι το ενδιαφέρον της Άρτεμης είχε κρατηθεί αμείωτο. Για αυτόν τον λόγο μάλιστα το κορίτσι συνέχιζε να κάθεται δίπλα μου, να παρακολουθεί τις ζητήσεις με τα υπόλοιπα παιδιά, ταυτόχρονα όμως έριχνε και κλεφτές ματιές στους υπόλοιπους πίνακες. Έτσι επιχείρησα το επόμενο βήμα: την προσέγγισα, της έδωσα τους πίνακες και την ρώτησα αν υπήρχε κανένας άλλος πίνακας που να της άρεσε. Η Άρτεμη έδειξε με τον πίνακα την “Νύχτα με αστέρια”, του Van Gogh και ακολούθησε η εξής συζήτηση με την Άρτεμη:

Φοιτήτρια: Τι είναι αυτό, Άρτεμη; (Δείχνοντας τον ουρανό)

Άρτέμης: Θάλασσα.

Φοιτήτρια: Ξέρεις τι είναι αυτά;(Δείχνοντας τα σπίτια)

Άρτέμης: Σπίτια.

Φοιτήτρια: Πολύ ωραία! Σπίτι είναι! Αλλά μπορείς να μου λύσεις μια απορία; Γίνεται να είναι θάλασσα, και να έχει από κάτω σπίτια;

Άρτέμης: Όχι.

Φοιτήτρια: Τότε τι μπορεί να είναι; (Δείχνοντας τον έναστρο ουρανό)

Άρτέμης: (Δεν απάντησε.)

Φοιτήτρια: Τι μπορεί να είναι αυτό το κίτρινο επάνω εδώ; (Δείχνοντας τα αστέρια του ουρανού)

Άρτέμης: Ήλιος, φεγγάρι, αστεράκια.

Φοιτήτρια: Τι μπορεί να είναι για να έχει πάνω του ήλιο, φεγγάρι και αστεράκια;

Άρτέμης: (Κοιτούσε χωρίς να απαντάει)

Σχολιασμός:

Όπως προαναφέρθηκε λοιπόν η Άρτεμη διάλεξε τον πίνακα μόνη της, τον ξεχώρισε ανάμεσα από όλους τους πίνακες που ήταν διαθέσιμοι και μπήκε στην

διαδικασία να απαντήσει της ερωτήσεις και όπως διαπίστωση στην πορεία με προθυμία και άνεση.

Από τον πίνακα, το κορίτσι διέκρινε τα σπίτια. Ωστόσο υπήρξε μια ενδιαφέρουσα προσέγγιση όσο αφορά στον ουρανό. Το συγκεκριμένο παιδί δεν μπόρεσε να διαφοροποιήσει τον ουρανό από την θάλασσα. Ως προς αυτό οι σκέψεις που πέρασαν από το μυαλό μου ήταν οι εξής: Πρώτον ότι ο τρόπος με τον οποίο απεικονίζονταν ο ουρανός στον συγκεκριμένο πίνακα δημιουργεί την αίσθηση του κυματισμού και δεύτερον ότι το κορίτσι δεν έχει κατακτήσει την έννοια για το που βρίσκεται ο ουρανός και η θάλασσα. Και τρίτον ενδέχεται να σχετίζεται με το γεγονός ότι το κορίτσι παρακολουθεί μια εκπομπή με κινούμενα σχέδια η οποία διαδραματίζεται στον βυθό της θάλασσας. Εκεί απεικονίζεται ο βυθός της θάλασσας να κατοικείται από σπίτια και από πάνω να βρίσκεται η θάλασσα.

3) «Φθινόπωρο», του Giuseppe Arcimboldo

Ο πίνακας αυτός είναι ένας ιδιαίτερος πίνακας και απεικονίζει το πρόσωπο ενός άνδρα φτιαγμένο από φθινοπωρινούς καρπούς.

Προσέγγιση με Αλεξάνδρα (3;1):

Στον πίνακα αυτόν ανταποκρίθηκε μόνο η Αλεξάνδρα.

Πιο συγκεκριμένα Κατά την διάρκεια του ελεύθερου παιχνιδιού ανάρτησα στον τοίχο του εργαστηρίου τέχνης τους πίνακες. Η Αλεξάνδρα παρακολουθούσε την διαδικασία και ζήτησε να συμμετάσχει και έτσι της έδωσα τον τελευταίο πίνακα για να τον αναρτήσει, όπως μου είχε ζητήσει. Αφού το κορίτσι τον ανάρτησε, άρχισε να τον κοιτάει με προσήλωση. Τότε την πλησίασα περισσότερο και επακολούθησε ο εξής διάλογος:

Φοιτήτρια: Μήπως ξέρεις τι είναι ;

Αλεξάνδρα: Φρούτα.

Φοιτήτρια: Άνθρωπος, φρούτα ή ζώα;

Αλεξάνδρα: Φρούτα.

Φοιτήτρια: Πολύ ωραία! Μπορείς να μου πεις τι φρούτα βλέπεις;

Αλεξάνδρα.: Ναι! Βλέπω σταφύλι, πορτοκάλι, μαϊντανό και αυτό γύρω –γύρω είναι λουλούδια. (Ταυτόχρονα τα έδειχνε κιόλας)

Σχολιασμός

Από τις απαντήσεις του κοριτσιού μπορούμε να συμπεράνουμε πως αντιλήφθηκε την μία από τις δύο υποστάσεις του πίνακα και δεν αντιλήφθηκε την κρυμμένη εικόνα του ανθρώπου. Το κορίτσι αναγνώρισε και ονόμασε συγκεκριμένα στοιχεία όπως το σταφύλι και το πορτοκάλι καθώς και τα χόρτα που πλαισίωναν τον πίνακα τα οποία και ερμήνευσε ως «μαϊντανό».

Ο πίνακας ήταν πολύ δύσκολο να κατανοηθεί από τα παιδιά έστω και έως ενός σημείου (αναγνώριση είτε καρπών είτε ανθρώπινης απεικόνισης). Η ενασχόληση και οι παρατηρήσεις του κοριτσιού αποτέλεσαν μια ευχάριστη έκπληξη για την ερευνήτρια.

4) «Πρώιμη Άνοιξη», του Constantin Korovin

Προσέγγιση πίνακα με τα παιδιά:

- Προσέγγιση με την Λίνα (2;9) και την Ιωάννα (2;8):

Καθώς έληξε η συζήτηση στον κύκλο η παιδαγωγός με ρώτησε εάν θα ήθελα να δείξω στα παιδιά κάποιους πίνακες. Έφερα τους πίνακες και στην συνέχεια η παιδαγωγός στράφηκε στην Λίνα. «Λίνα, τι είναι αυτό;» ρώτησε. Η Λίνα. έφυγε.

Μετά την αποχώρηση της Λίνας η παιδαγωγός επανέλαβε την ερώτηση στην Ιωάννα, που στέκονταν δίπλα και παρατηρούσε τον πίνακα.

Παιδαγωγός: Ιωάννα, ξέρεις τι είναι αυτό; (δείχνοντας το σπίτι)

Ιωάννα: Σπίτι.

Παιδαγωγός: Τι χρώμα είναι;

Ιωάννα: (Δεν απάντησε. Το δέντρο είχε πολλές αποχρώσεις και ήταν δύσκολο για ένα παιδί αυτής της ηλικίας να τα αντιληφθεί).

- Προσέγγιση με την Άρτεμη:

Στην συνέχεια ανέλαβα να συνεχίσω εγώ και έστρεψα την προσοχή μου στην Άρτεμη η οποία παρακολουθούσε και επακολούθησε ο εξής διάλογος:

Φοιτήτρια: Τι είναι αυτό;

Άρτεμης: Σπιτάκι

Φοιτήτρια: Τι χρώμα είναι;

Άρτεμης: Πράσινο

- Προσέγγιση με την Αλεξάνδρα (3;1):

Έπειτα από το τέλος της συζήτησης με την Άρτεμις συνέχισα με την Αλεξάνδρα, ένα από τα παιδιά που παρακολουθούσαν τις παραπάνω συζητήσεις.

Φοιτήτρια: Α, ξέρεις τι είναι;

Αλεξάνδρα: Σπίτι

Φοιτήτρια: Τι χρώμα έχει;

Αλεξάνδρα: Μαύρο και το δέντρο πράσινο

Ερευνήτρια: Αυτά; Τι είναι; Κοτούλες;

Αλεξάνδρα: Όχι κοτούλες, πουλάκια είναι.

- Προσέγγιση με την Πολίνα (3;2):

Το τελευταίο άτομο της ομάδας που παρακολουθούσε ήταν η Πολίνα. Στην οποία απηύθυνα επίσης το λόγο σχετικά με τον πίνακα:

Φοιτήτρια: Μήπως ξέρεις τι είναι;

Πολίνα: Σπίτι

Φοιτήτρια: Τι χρώμα έχει;

Πολίνα: Καφέ

Φοιτήτρια: Αυτά; Τι είναι;

Πολίνα: «Πετράκια» και δέντρα

Φοιτήτρια: Τι χρώμα είναι τα δέντρα

Πολίνα: Πράσινα

Φοιτήτρια: Το χορτάρι;

Πολίνα: Κίτρινο

Σχολιασμός:

Τα περισσότερα παιδιά αφιέρωσαν χρόνο στον πίνακα, καθώς επίσης στέκονταν και παρατηρούσαν τον διάλογο με τα άλλα παιδιά περιμένοντας να έρθει και η σειρά τους. Ύστερα σχεδόν η πλειοψηφία των παιδιών απάντησε πρόθυμα στις ερωτήσεις που τους τέθηκαν. Επιπλέον ορισμένα από τα παιδιά εντόπισαν λεπτομέρειες του πίνακα. Συγκεκριμένα η Πολίνα εκτός από τα δέντρα ανέφερε και τα «πετράκια», η Αλεξάνδρα διαφοροποίησε τις κότες από τα «πουλάκια».

Διαπίστωσα επίσης ότι αναγνώρισαν τα χρώματα του πίνακα παρόλο που ορισμένα αντικείμενα απεικονίζονται με διαφορετικό χρώμα από αυτό που συνήθως το συναντούμε.

Σχετικά με τον πίνακα αυτό είχα κάποιες αμφιβολίες και προβληματισμούς που σχετίζονται με τα εξής:

Ο πίνακας είναι εμπρεσσιονιστικής τεχνοτροπίας. Οι πινελιές του πίνακα είναι ατελείς, με αποτέλεσμα να μην οροθετούνται τα όρια των αντικειμένων. Επιπλέον σε εμπρεσσιονιστικούς πίνακες υπάρχουν αντανakλάσεις των χρωμάτων και φωτοσκιάσεις. Επίσης το σπίτι ήταν πολύ μικρό για να το παρατηρήσουν τα παιδιά όπως ήταν επιθυμητό.

Μολονότι λοιπόν υπήρχαν οι παραπάνω προβληματισμοί από μέρους μου, θεωρώ ότι ήταν ένας από τους πίνακες που προσέλκυσε την προσοχή και το ενδιαφέρον των παιδιών.

1.2. Πίνακες Αφηρημένης τέχνης

1) “Composition X”, του Wassily Kandinsky:

Προσέγγιση με Άρτεμη (2;11) και Αλεξάνδρα (3;1):

Κατά την διάρκεια της ελεύθερης δράσης των παιδιών παρατήρησα το ενδιαφέρον των δύο αυτών παιδιών, τα προσέγγισα και τα ρώτησα άμα ήθελαν να δουν και «άλλες ζωγραφιές». Τα παιδιά απάντησαν με ενθουσιασμό και η δράση εξελίχθηκε ως εξής:

Αρχικά ρώτησα τα παιδιά τι έβλεπαν.

Η Άρτεμη (2;11) υποστήριξε ότι κάποια μορφή της θυμίζει “ψάρι” καθώς όπως περιέγραφε είχε «φούσκα και στόμα», ενώ στην Αλεξάνδρα ξεχώρισε τις «φούσκες» και ένα «καπέλο» που διέκρινε στο πίνακα χωρίς να αιτιολογήσει την απάντησή της.

Επίσης και οι δύο θεώρησαν ότι ο πίνακας αναπαριστούσε θάλασσα χωρίς κανένα άλλο σχόλιο.

Σχολιασμός:

Τα δύο αυτά παιδιά όχι μόνο αφιέρωσαν ορισμένο χρόνο στον πίνακα, αλλά φάνηκε να τους αρέσει ιδιαίτερα.

Τα κορίτσια εξέφρασαν απόψεις σχετικά με το τι περιελάμβανε ο πίνακας («ψάρια, φούσκες και ένα καπέλο»). Δεν αιτιολόγησαν την θάλασσα, αλλά κατέληξαν σε αυτό το συμπέρασμα επειδή είδαν μορφές που έμοιαζαν με «ψάρια» και με «φούσκες».

Στον πίνακα αυτό απάντησαν δύο κορίτσια που έδειχναν το περισσότερο ενδιαφέρον γενικότερα κατά την διάρκεια της δράσης.

Αξιολογώντας το ενδιαφέρον των παιδιών για τον συγκεκριμένο πίνακα θεωρώ ότι σημαντικό ρόλο έπαιξαν τα ζωηρά και έντονα χρώματα που υπάρχουν στον πίνακα.

2) "Guernica" του Pablo Picasso

Στην συνέχεια παρουσίασα τον πίνακα «Guernica» στα ίδια παιδιά.

Άρτεμη (2;11) και Αλεξάνδρα (3;1), Ελισάβετ (2;11) και η Πολίνα (3;2):

Τα παιδιά δεν έδειξαν ενδιαφέρον. Στο μεταξύ είχαν μαζευτεί δύο παιδιά και παρατηρούσαν. Αφού τα κορίτσια στον προηγούμενου πίνακα δεν ανταποκρίθηκαν, απευθύνθηκα στα δύο κορίτσια που παρατηρούσαν την δράση. Τα δύο κορίτσια λοιπόν, η Ελισάβετ (2;11) και η Πολίνα (3;2), δεν έδειξαν κανένα ενδιαφέρον, κοίταξαν για λίγα λεπτά και απομακρύνθηκαν παίζοντας.

Σχολιασμός:

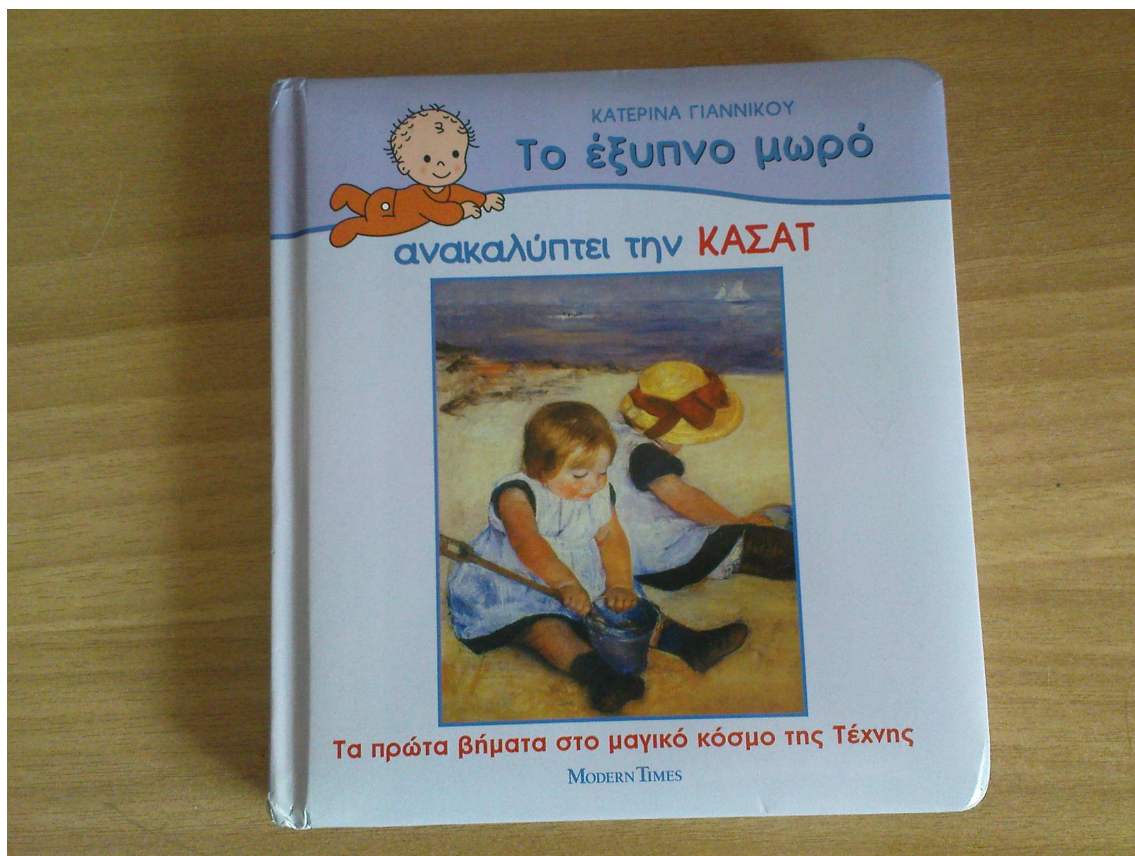
Ο πίνακας αυτός δεν προσέλκυσε το παραμικρό ενδιαφέρον των παιδιών και δεν ακολούθησε καμία συζήτηση. Οι σκέψεις μου, σχετικά με τους λόγους που δεν προσέλκυσε το ενδιαφέρον των παιδιών, σχετίζονται με την πιθανή έλλειψη ζωηρών χρωμάτων και τις «αλλόκοτες» μορφές του πίνακα.

Επισήμανση: Παρόλα αυτά νομίζω ότι είναι σημαντικό να επισημανθεί το γεγονός πως η Λίνα (2;11) τον παρατηρούσε στην έδρα. Όταν την πλησίασα, το μικρό κορίτσι ρώτησε «Ποιος το έκανε αυτό;». Ξεκίνησα να της εξηγώ αλλά η συζήτηση μας διακόπηκε λόγω της παρέμβασης της παιδαγωγού. Στην συνέχεια προσπάθησα να προσεγγίσω ξανά, αλλά δεν υπήρχε καμιά ανταπόκριση από την Λίνα.

2. ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΒΙΒΛΙΟΥ

“Το έξυπνο μωρό ανακαλύπτει την Κασάτ”

Το βιβλίο είχε προγραμματιστεί να παρουσιαστεί ατομικά. Έπειτα από την πρωτοβουλία της παιδαγωγού για ομαδική παρουσίαση, η δράση διαδραματίστηκε όπως περιγράφεται παρακάτω:

Το βιβλίο παρουσιάστηκε στο σύνολο των παιδιών έπειτα από το δεκατιανό. Καθώς η παιδαγωγός έδινε εξηγήσεις για τον πίνακα και έκανε ερωτήσεις τύπου: «Ποιος μπορεί να μου πει που είναι το ποτήρι; Ποιος το κρατάει;». Η δράση ξεκίνησε με τον πίνακα «Στην Μπανιέρα» .

Πίνακας 10: Στην Μπανιέρα

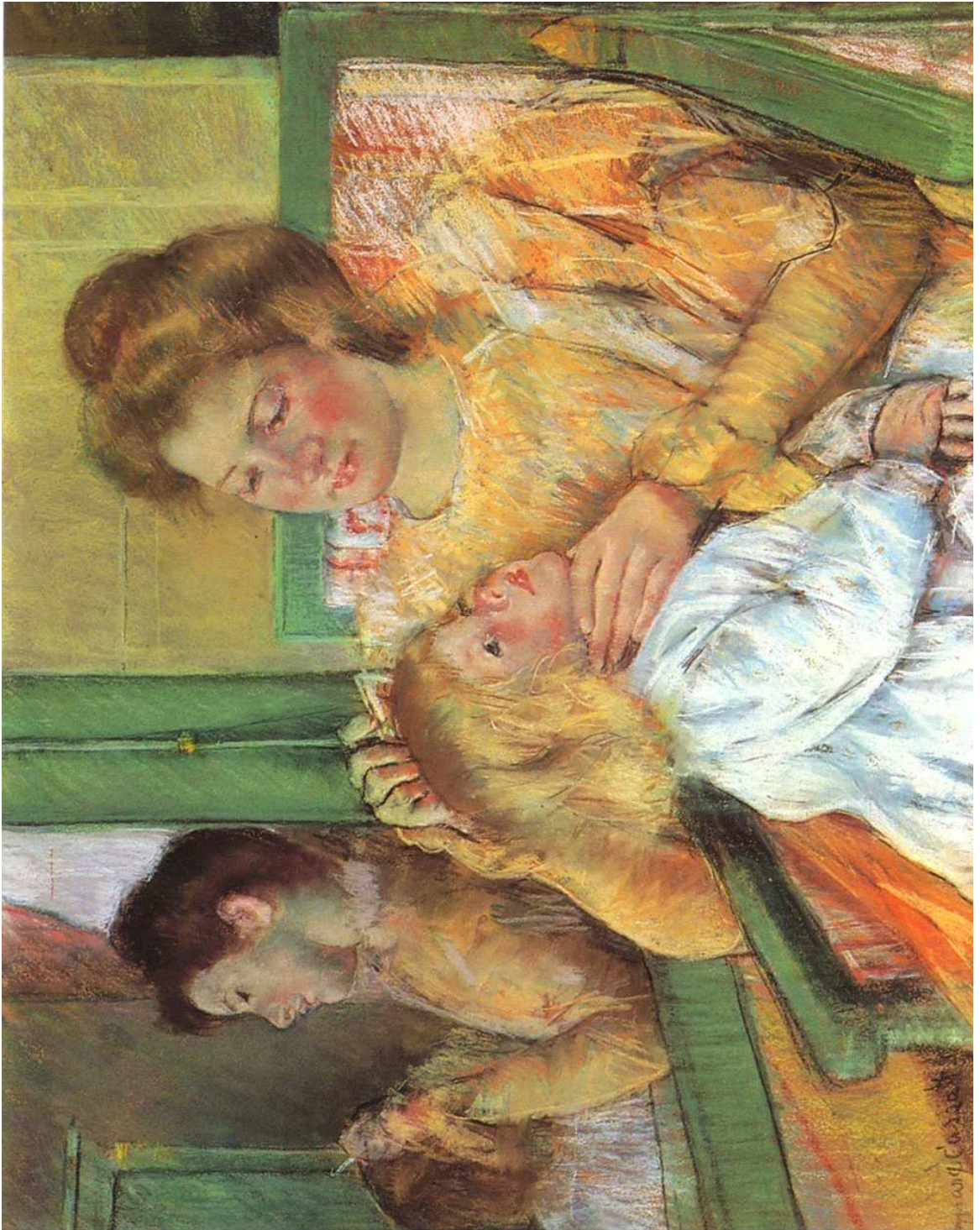
- **1. «Στην Μπανιέρα»**

Σημαντικό ποσοστό παιδιών 6/8 ανταποκρίθηκε στην δράση μπαίνοντας στην διαδικασία να ερμηνεύσουν τις εικόνες που τους παρουσιάζονταν. Η παιδαγωγός έδειξε την εικόνα και ρώτησε τι είναι. Τα παιδιά ομόφωνα αποκρίθηκαν πως είναι μια μαμά και ένα παιδάκι. Όταν τα παιδιά ρωτήθηκαν «τι κάνουν η μαμά με το παιδάκι» Τα παιδιά απάντησαν ταυτόχρονα ότι «η μαμά το κάνει μπάνιο». Όταν η παιδαγωγός τους έδειξε ένα ποτιστήρι που απεικονίζονταν τα παιδιά το αποκάλεσαν ποτήρι. Τους δείξαμε ένα ποτιστήρι από τα παιχνίδια τους για να το συνδυάσουν. Τότε η Αλεξάνδρα (3;1) το αναγνώρισε και το αποκάλεσε με το πραγματικό του όνομα «ποτιστήρι». Αμέσως ξεκίνησε μια μικρή συζήτηση για τα λουλούδια και ένα παιδί ανέφερε ότι έχει παρατηρήσει ότι και στο σπίτι του ποτίζουν τα λουλούδια.

Σχολιασμός:

Σύμφωνα με τα κριτήρια του στόχου έχουμε να επισημάνουμε πως η δραστηριότητα μας πέτυχε τον στόχο της, καθώς τα παιδιά έδειξαν ενδιαφέρον για τον πίνακα, αφιερώνοντας λίγο από το χρόνο τους. Παράλληλα, βέβαια, αναγνώρισαν τις μορφές και τις λεπτομέρειες του, που τους ζητήθηκαν και τέλος αντιλήφθηκαν το θέμα του.

Πινάκας 11: Το Χτένισμα

- **2. «Το Χτένισμα»**

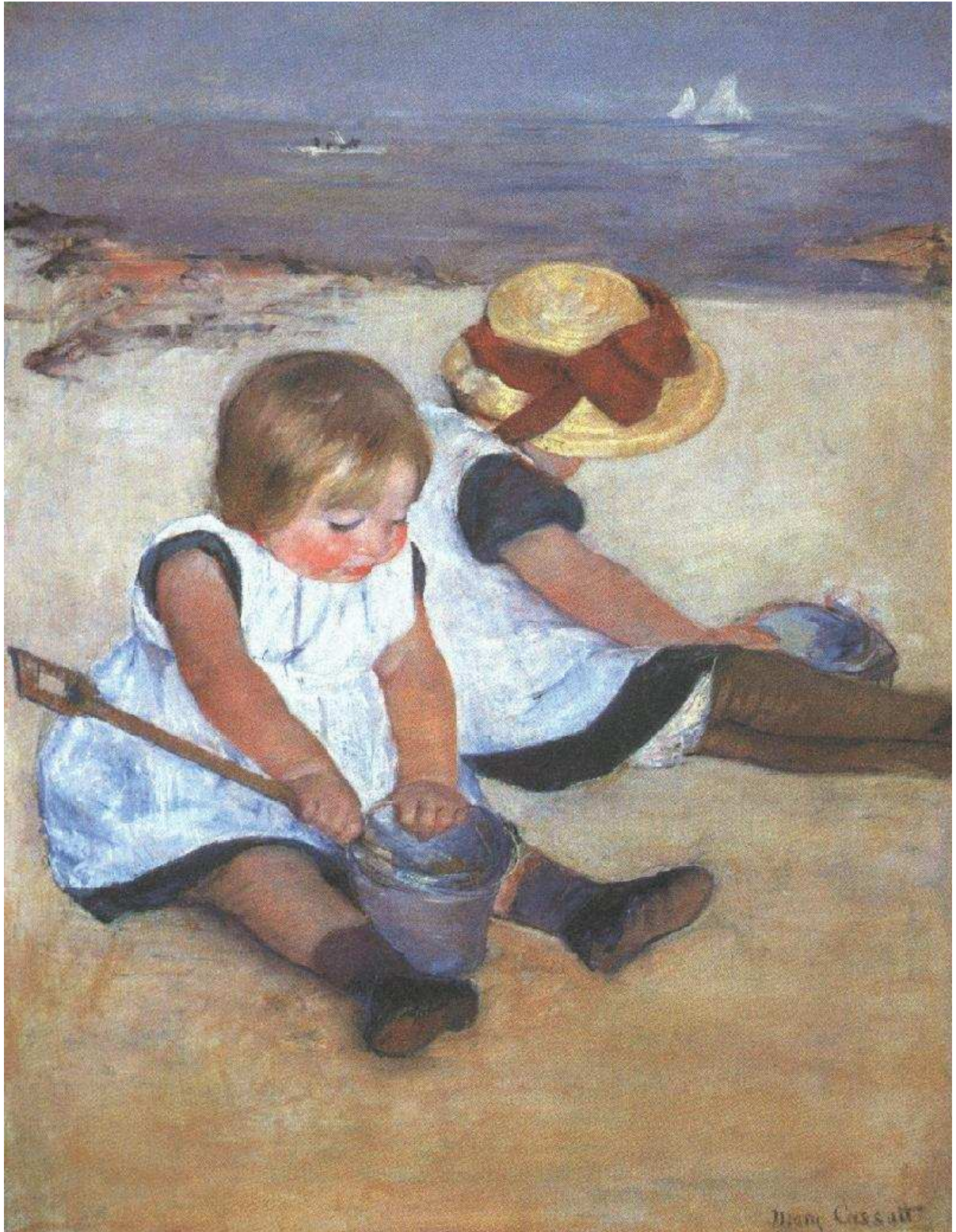
Ο πίνακας «Το χτένισμα» είχε ιδιαίτερα ασαφείς πινελιές και όρια. Το μοναδικό κορίτσι η Αλεξάνδρα (ηλικίας 3;1) που απαντούσε στις ερωτήσεις σχετικά με τον συγκεκριμένο πίνακα αντιλήφθηκε τον πίνακα, την μητέρα ως γιατρό με την αιτιολογία ότι κρατά το κορίτσι από το λαιμό. Το κορίτσι σάστισε από την έκπληξη που προκάλεσε στις παιδαγωγούς και δεν απάντησε στις υπόλοιπες ερωτήσεις, μολονότι συνεχίζονταν η ενθάρρυνση από τους ενηλίκους. Η δράση κρίθηκε αδύνατο να συνεχιστεί και διακόπηκε σε αυτό το σημείο.

Διαπιστώθηκε και κρίθηκε ως λάθος η συμπεριφορά της παιδαγωγού και της φοιτήτριας που έδειξαν την έκπληξη τους και δεν φρόντισαν να την κρύψουν. Πολύ πιθανό το κορίτσι να είχε να προσθέσει κάτι επίσης αξιόλογο.

Σχολιασμός:

Από τα οκτώ παιδιά στη συγκεκριμένη δράση ανταποκρίθηκε μόνο ένα. Ενδιαφέρον είναι το γεγονός του πως αντιλήφθηκε τον πίνακα το συγκεκριμένο παιδί το οποίο είχε δείξει ενδιαφέρον και για πολλούς άλλους πίνακες που ελάχιστα από τα άλλα παιδιά πρόσεχαν.

Πίνακας 12: Δύο παιδιά παίζουν στην ακρογιαλιά

• **3. «Δύο παιδιά παίζουν στην ακρογιαλιά»**

Παιδαγωγός: Παιδιά τι βλέπουμε σε αυτήν την εικόνα.

Μελίνα: Δύο παιδάκια

Παιδαγωγός: Κορίτσια ή αγόρια

Δημήτρης: Αγόρια

Μελίνα: Κοριτσάκια

Παιδαγωγός: Μελίνα, θέλεις να μας πεις γιατί είπες ότι είναι κορίτσι;

Μελίνα: .....

Παιδαγωγός: Δημήτρη, γιατί είναι αγόρι;

Δημήτρη: .....

Παιδαγωγός: Και που είναι;

Παιδιά: .....

Παιδαγωγός: Αυτά εδώ τι είναι;

Παιδιά: Κουβαδάκια

Παιδαγωγός: Και που παίρνουμε τα «κουβαδάκια»

Παιδιά: Στην θάλασσα!!!

Σε αυτό το σημείο άρχισαν να συζητούν για την παραλία και το παιχνίδι σε αυτήν. Έπειτα η δραστηριότητα διακόπηκε εξαιτίας του δεκατιανού.

Σχολιασμός:

Ο παραπάνω πίνακας προκάλεσε μεγάλο ενδιαφέρον στα παιδιά καθώς απεικονίζονταν μία από τις πιο αγαπητές τους εμπειρίες, το μπάνιο στην θάλασσα. Μιλήσανε για την θάλασσα, το παιχνίδι όπως και την ενδυμασία τους στην παραλία.

Η Μελίνα (2;11) που είναι κορίτσι ερμήνευσε την μορφή ως «κορίτσι» και το αγόρι ο Δημήτρης (2;11) ερμήνευσε την μορφή ως «αγόρι». Εδώ βλέπουμε μία πιθανή ταύτιση του των παιδιών αυτών με την μορφή του πίνακα. Επιπλέον μέσω της συσχέτισης της θεματολογίας του πίνακα με τις ευχάριστες προσωπικές εμπειρίες των παιδιών στην παραλία, δόθηκε στα παιδιά η ευκαιρία να διαπιστώσουν ότι η τέχνη είναι μέρος της ζωής «τους».

Ως προς τα ζητούμενα της δράσης:

Τα παιδιά αντιλήφθηκαν και αναγνώρισαν τις μορφές του πίνακα και επιπλέον λεπτομέρειες και ανέφεραν προσωπικές τους εμπειρίες.

Αποτελέσματα Παρουσίασης Βιβλίου:

Μολονότι η ομαδική προσέγγιση δεν ενδείκνυται για τη συγκεκριμένη ηλικιακή ομάδα, υπήρξε ανταπόκριση από τα παιδιά. Τα παιδιά ανταποκρίθηκαν με ενθουσιασμό στην δράση, μπόηκαν στην διαδικασία να παρατηρήσουν τους πίνακες, να προβληματιστούν πάνω σε αυτούς και να απαντήσουν τις ερωτήσεις που τους τέθηκαν σχετικά με αυτόν.

Τα παιδιά κατά την παρουσίαση του βιβλίου

3. Ατομική Προσέγγιση των παιδιών:

Μετά την ομαδική προσέγγιση και παρουσίαση των πινάκων θεώρησα σωστό να γίνει από μέρους μου και μία ατομική προσέγγιση των παιδιών. Δεδομένου ότι ορισμένα παιδιά είναι περισσότερο ντροπαλά και δεν εκφράζονται μπροστά σε άλλα παιδιά και εφόσον δοκιμάστηκε η προσέγγιση με ερωτήσεις σε παιδιά μέσα στην παρέα, αλλά και μέσα στο σύνολο της τάξης, η παραπάνω προσέγγιση έχει να κάνει αποκλειστικά με ατομική προσέγγιση του κάθε παιδιού. Επαναλήφθηκε χρησιμοποιώντας έναν πίνακα από το βιβλίο τέχνης που δεν είχε παρουσιαστεί προηγουμένως στην ομαδική δραστηριότητα, αλλά και τριών άλλων πινάκων που δεν επιλέχθηκαν από το βιβλίο. «Το κορίτσι στην μπλε πολυθρόνα», «Ο μονάρχης της στενής κοιλάδας» και τέλος «το κορίτσι με το καρότσι» Ο πίνακας αυτός είναι ο πίνακας με τίτλο «Η Οικογένεια».

Πίνακας 13: Η Οικογένεια

• **3.1. «Οικογένεια» της Marie Cassatte**

Πλησίασα και παρουσίασα τον πίνακα πρώτα στη Αλεξάνδρα και στη συνέχεια το καθένα από τα άλλα παιδιά χωριστά. Η δράση ξεκίνησε με την Αλεξάνδρα και όταν η Αλεξάνδρα αποχώρησε, συνεχίστηκε διαδοχικά με άλλα παιδιά.

Διάλογος με την Αλεξάνδρα (3;1):

- Φοιτήτρια: Αλεξάνδρα; Τι βλέπεις σε αυτήν την εικόνα;
Αλεξάνδρα: Μια μαμά, την αδελφή της και το μωρό.
Φοιτήτρια: Τι κρατάει το κοριτσάκι;
Αλεξάνδρα: (Δεν απάντησε)
Φοιτήτρια: Τι κάνει το μωρό;
Αλεξάνδρα: Φοράει (το ρούχο)
Φοιτήτρια: Πού βρίσκεται η οικογένεια;
Αλεξάνδρα: Σε ένα δάσος
Φοιτήτρια: Στέκονται όρθιοι ή κάθονται;
Αλεξάνδρα: Όρθιοι
Φοιτήτρια: Και αυτό εδώ τι είναι (Έδειξε την καρέκλα που φαίνονταν)
Αλεξάνδρα: Κάθονται
Φοιτήτρια: Τι είναι, Αλεξάνδρα;
Αλεξάνδρα: Καρέκλα

Διάλογος με την Ιωάννα (2;8):

- Φοιτήτρια: Τι είναι αυτό, Ιωάννα μου;
Ιωάννα: Ένα μωρό.
Φοιτήτρια: Μόνο μωρό έχει; Πού είναι η μαμά, η αδελφή, ο μπαμπάς,;
Ιωάννα: Δεν έχει μπαμπά.

Διάλογος με την Λίνα (2;11):

- Λίνα: Το μωράκι τι κάνει;
Φοιτήτρια: Τι κάνει;
Λίνα: Το παίρνουν αγκαλιά και το παίζουν
Φοιτήτρια: Ωραία! Αυτό το λουλούδι ποιος το κρατάει;

Η Λίνα στο σημείο αυτό κλήθηκε από κάποιο άλλο και ανταποκρινόμενη στο κάλεσμα για παιχνίδι αποσύρθηκε από την δραστηριότητα.

Διάλογος με την Κατερίνα (3;0):

Η Κατερίνα πήρε μόνη της το βιβλίο και το κοιτάζε. Περίμενα λοιπόν για να δω την αντίδραση του παιδιού. Η Κατερίνα παρατηρούσε τον πίνακα του βιβλίου χωρίς να λέει κάτι. Τότε πήρα το λόγο και άρχισα να κάνω ερωτήσεις στην Κατερίνα. Οι απαντήσεις του κοριτσιού ήταν «δεν ξέρω»

Στην μόνη ερώτηση που θέλησε να απαντήσει ήταν η ακόλουθη:

Φοιτήτρια: Αυτό δεν ξέρεις τι είναι;

Κατερίνα: Μωρό.

Η Κατερίνα κοιτούσε το βιβλίο σιωπηλή. Άφησα το βιβλίο στην Κατερίνα και παρατηρούσα από απόσταση για να δω τις αντιδράσεις του παιδιού. Η Κατερίνα ξεφύλλισε για λίγα λεπτά το βιβλίο χωρίς να πει τίποτα και έπειτα ασχολήθηκε με κάτι άλλο.

Σχολιασμός:

Όλα τα παιδιά αφιέρωσαν χρόνο έστω και λίγο για να παρατηρήσουν τον πίνακα. Ορισμένα παιδιά, με τα οποία η δράση κράτησε παραπάνω, εξέφρασαν κάποια δικά τους σχόλια έδωσαν, κάποιες δικές ερμηνείες σχετικά με τον πίνακα..

3.2. «Μικρό Κοριτσάκι στην Μπλε Πολυθρόνα» της Marie Cassatte

Η προσέγγιση του συγκεκριμένου πίνακα (βλ. σελ. 54) με τα παιδιά ξεκίνησε την ώρα που περίμεναν στα τραπεζάκια τους για το πρωινό. Η προσέγγιση έγινε στα παιδιά ενός τραπέζιού.

Προσέγγιση με Κατερίνα (3;0):

Φοιτήτρια: Κατερίνα μου, θέλεις να μου πεις τι βλέπεις εδώ;

Κατερίνα: Ένα φόρεμα

Φοιτήτρια: Ωραία! Και τι χρώμα έχει;

Κατερίνα: Άσπρο

Φοιτήτρια: Βλέπεις κάτι άλλο;

Κατερίνα: Μαλλιά
Φοιτήτρια: Μαλλιά; Και ποιου είναι αυτά τα μαλλιά;
Κατερίνα: Του αγοριού
Φοιτήτρια: Κοίτα όμως τα μαλλιά είναι μακριά! Πως μπορεί να είναι ενός αγοριού;
Κατερίνα:... δεν απάντησε σε άλλη ερώτηση.

Προσέγγιση με Μελίνα (2;9):

Η Μελίνα παρακολουθούσε την συζήτηση με την Κατερίνα. Όταν η προσέγγιση με την Κατερίνα τελείωσε στράφηκα προς σε αυτήν.

Φοιτήτρια: Μελίνα βλέπεις κάτι εδώ;
Μελίνα: Μια κοπέλα
Φοιτήτρια: Είναι χαρούμενη;
Μελίνα: Όχι! Λείπει η μαμά της.
Φοιτήτρια: Σωστά! Τι άλλο βλέπεις;
Μελίνα: Τίποτα
Φοιτήτρια: Πως! Για κοίταξε πιο προσεκτικά!
Η Μελίνα κοίταξε για αρκετά δευτερόλεπτα τον πίνακα αλλά δεν έκανε κανένα σχόλιο.

Προσέγγιση με Ηλιάννα (2;6):

Η Ηλιάννα ήταν δίπλα από την Μελίνα και της απεύθυνα τον λόγο.

Φοιτήτρια: Ηλιάννα μου, τι βλέπεις εδώ;
Ηλιάννα: Γάτα
Φοιτήτρια: Ωραία! Αυτή είναι γάτα! Βλέπεις κάτι άλλο;
Ηλιάννα: .....

Προσέγγιση με Αλεξάνδρα (3;1):

Η Αλεξάνδρα κατά την διάρκεια των προηγούμενων προσεγγίσεων έδειχνε να περιμένει την σειρά της. Είχα παρατηρήσει το γενικότερο ενδιαφέρον του κοριτσιού και αποφάσισα να απευθυνθώ και σε αυτήν.

Φοιτήτρια: Θέλεις να μου πεις αν βλέπεις κάτι σε αυτή τη ζωγραφιά;
Αλεξάνδρα: Βλέπω ένα κορίτσι
Φοιτήτρια: Και που βρίσκεται;
Αλεξάνδρα: Κάθεται σε μια καρέκλα
Φοιτήτρια: Βλέπεις κάτι άλλο;
Αλεξάνδρα: Ένας γάτος!!!
Φοιτήτρια: Εσένα σου αρέσουν τα γατάκια;
Αλεξάνδρα: Ναι!!!!
Φοιτήτρια: Να σου πω και το φόρεμα του κοριτσιού τι χρώμα είναι;
Αλεξάνδρα: Άσπρο!
Φοιτήτρια: Να σου πω, το κοριτσάκι είναι χαρούμενο;
Αλεξάνδρα: Όχι, είναι λυπημένο.
Φοιτήτρια: Και γιατί είναι λυπημένο;
Αλεξάνδρα: Της λείπει η μαμά της.
Φοιτήτρια: Ωραία! Για τι άλλο μπορεί να είναι στεναχωρημένη;
Αλεξάνδρα: Την μάλωσε η δασκάλα της.
Η δράση διακόπηκε από την παρεμβολή ενός ενήλικα. Καθώς και από το κορίτσι που ανταποκρίθηκε στο κάλεσμα ενός φίλου της για παιχνίδι.

Προσέγγιση με την Άρτεμη (2;11):

Η Άρτεμη κοιτάζε κατά την διάρκεια της συνομιλίας μου με τα άλλα παιδιά.
Ύστερα από την συζήτηση μου και με την Ηλιάννα της απεύθυνα τον λόγο:

Φοιτήτρια: Τι βλέπεις εδώ;
Άρτεμης: Ένα αγοράκι
Φοιτήτρια: Και φοράει κάτι;
Άρτεμης: Φόρεμα
Φοιτήτρια: Ναι φόρεμα είναι αυτό. Αλλά φοράνε τα αγόρια φόρεμα;
Άρτεμης: .....

Το κορίτσι δεν θέλησε να απαντήσει σε άλλη ερώτηση.

Σχολιασμός

Όλα τα παιδιά μπήκαν στην διαδικασία να παρατηρήσουν τον πίνακα και να απαντήσουν στις ερωτήσεις μου. Για άλλα παιδιά αυτή η δράση κράτησε περισσότερο και για άλλα λιγότερο.

Τα παιδιά αντιλήφθηκαν ότι το κορίτσι ήταν η θεματική απεικόνιση του πίνακα, όπως επίσης αναγνώρισαν και κάποιες λεπτομέρειες, δηλαδή την γάτα, την πολυθρόνα, τον καναπέ και το φόρεμα. Η Αλεξάνδρα (3;1) αναγνώρισε ένα χρώμα που της ζητήθηκε. Τα παιδιά που ρωτήθηκαν για τα συναισθήματα του εικονιζόμενου κοριτσιού, έδειξαν πως αντιλήφθηκαν την λυπημένη έκφραση του, την προσδιόρισαν και την αιτιολόγησαν σύμφωνα με τις δικές τους εμπειρίες. Δηλαδή και η Αλεξάνδρα και η Άρτεμις που δυσκολεύονταν στον πρωινό αποχαιρετισμό με την μητέρα τους, θεώρησαν ως αιτία στεναχώριας του απεικονιζόμενου κοριτσιού το γεγονός ότι του «έλειπε η μητέρα του». Όταν η Αλεξάνδρα ρωτήθηκε ξανά πάνω σε αυτό το ζήτημα απάντησε και πάλι κρίνοντας από τις εμπειρίες τις μέσα στην τάξη και ανέφερε πως «θα την μάλωσε η δασκάλα της».

Τέλος μερικά από τα παιδιά θεώρησαν το κορίτσι του πίνακα για αγόρι καθώς είχε πιασμένα τα μαλλιά του. Όταν έθετα ερωτήσεις και τα προέτρεπα να προσέξουν καλύτερα, τα παιδιά μπερδεύοντουσαν, έπεφταν σε αντιφάσεις και δεν ήθελαν να συνεχιστεί η όλη διαδικασία. Ίσως εν τέλει η δημιουργία αμφισβήτησης σε αυτή την ηλικία δεν βοηθά στην προσέγγιση. Ο προβληματισμός που αναδύθηκε είναι ότι πιθανόν επειδή τα παιδιά είναι πολύ μικρά και εφόσον σκεφτούν κάτι όπως τα ίδια το ερμηνεύουν, δεν μπορούν να παρατηρήσουν προσεκτικότερα για να μπορέσουν να ξανασκεφτούν.

3.3.«Ο Μονάρχης της Στενής Κοιλιάδας» του Sir Edward Landseer

Ο «Μονάρχης της Στενής Κοιλιάδας» συνδυάζει την απεικόνιση ζώου πλαισιωμένου από το φυσικό περιβάλλον (βλ. σελ. 52). Συνεπώς έγινε μια προσπάθεια να γυαλιστεί το ενδιαφέρον των παιδιών με ζώο για τους εξής λόγους: Πρώτον είχε ήδη παρατηρηθεί ότι ο μονόκερος ή το «αλογάκι» κατά τα παιδιά προσέλκυε το ενδιαφέρον τους και έγινε μια ακόμη προσπάθεια με ένα εικονιζόμενο και αγαπημένο στα παιδιά ζώο (βλ. σελ. 58). Επίσης στον πίνακα Πρώιμη Άνοιξη τα παιδιά είχαν ενθουσιαστεί από την απεικόνιση της φύσης (βλ. σελ. 63). Η προσπάθεια αυτή θα μας βοηθούσε να καταλήξουμε αν τα παιδιά θα ενδιαφέρονταν πραγματικά για έναν πίνακα που απεικόνιζε ένα γνώριμο σε εκείνα ζώο και αν η φύση συνέχιζε να τα ενδιαφέρει όπως είχαν δείξει στον πίνακα «Πρώιμη Άνοιξη».

Εξέλιξη δράσης:

Προσέγγισα τα παιδιά, ενώ κάθονταν στο τραπέζι αυτά την ώρα της υποδοχής. Αν και τα παιδιά κάθονταν στο ίδιο τραπέζι η προσέγγιση ήταν εξατομικευμένη.

- Προσέγγιση με Ιωάννα (2;8):

Φοιτήτρια: Ιωάννα μου, μήπως γνωρίζεις τι είναι;

Ιωάννα: Ελάφι.

Φοιτήτρια: Ελάφι είναι ή άλογο;

Ιωάννα: Άλογο.

Φοιτήτρια: Άλογο είναι ή κουνέλι

Ιωάννα: Κουνέλι.

Φοιτήτρια: Μήπως ξέρεις τι χρώμα έχει;

Ιωάννα: Μπλε.

Φοιτήτρια: Είσαι σίγουρη; Ρώτησα εφιστώντας με το δάκτυλο την προσοχή στο ελάφι

Ιωάννα: (Πέφτει το μάτι της στο βιβλίο της Marie Cassatte και κοιτά ένα σκιτσογραφημένο βρέφος) « Κοίτα το μωρό! Μωράκι!» το φιλάει και δείχνει όλες τις εικόνες που περιλαμβάνουν το εν λόγω μωρό. Μωρό! Μωρό! Μωράκι! Μωρόοοο!

Σχολιασμός:

Η Ιωάννα όντας γενικά πολύ εύστροφο κοριτσάκι με πολλές γνώσεις, δεν αναγνώριζε το ελάφι ούτε τα χρώματα. Κάποια άλλα παιδιά της είπαν ότι πρόκειται για ελάφι, δεν το αναγνώρισε η ίδια. Για αυτόν τον λόγο η ερευνήτρια τις έκανε παραπλανητικές ερωτήσεις, τις οποίες η Ιωάννα δεν τις απέκρουσε. Τέλος η προσοχή της διασπάστηκε από το σκιτσαρισμένο βρέφος. Δεν αντιλήφθηκε την θεματική απεικόνιση του πίνακα, δεν έδειξε τα μέρη του σώματος, απαντούσε αφηρημένα ως προς τα χρώματα και κυρίως δεν μπήκε στην διαδικασία να ενδιαφερθεί για τον πίνακα.

- Προσέγγιση με τον Άλκη (3;0):

Φοιτήτρια: Άλκη, μήπως μπορείς να μου πεις τι είναι αυτό;

Άλκη: Ελάφι.

Φοιτήτρια: Ελάφι, άλογο ή αλεπού;

Άλκη: Όχι, ελάφι

Φοιτήτρια: Τι είναι αυτά πάνω στο κεφάλι του;

Άλκη: Κέρατα.

Φοιτήτρια: Αυτό από πίσω;

Άλκη: Βουνό.

Φοιτήτρια: Άλκη μου, αυτό κάτω τι είναι;

Άλκη: Χορτάρι.

Φοιτήτρια: Και αυτό από πάνω του;

Άλκη: Ουρανός.

Έπειτα έδειξε τα μέρη του σώματος του ελαφιού που του ζητήθηκαν, καθώς επίσης βρήκε τα χρώματα που υπήρχαν στον πίνακα.

- Προσέγγιση με την Αρτέμη (2;9):

Φοιτήτρια: Μήπως ξέρεις τι είναι αυτό αγάπη μου; Ελαφάκι;

Άρτεμης: Όχι ελαφάκι!!! Ελάφι είναι!!

Φοιτήτρια: Τι χρώμα είναι;

Άρτεμης: Καφέ.

Φοιτήτρια: Ξέρεις τι είναι αυτά πάνω στο κεφάλι του;

Άρτεμης: Κέρατα.

Φοιτήτρια: Πού είναι τα ματάκια του;

Άρτεμης: (Επειδή το ελάφι ήταν προφίλ και απεικονίζονταν μόνο το ένα μάτι έδειξε μόνο το ένα).

Η δραστηριότητα διακόπηκε από εξωγενείς παράγοντες.

- Προσέγγιση με Μελίνα (2;11):

Η Μελίνα αναγνώρισε το ελάφι και ονόμασε τα μέρη του σώματος που της ζητηθήκανε. Πιο συγκεκριμένα έδειξε τα πόδια και την «κοιλίτσα». Όταν ρωτήθηκε για τα μάτια, τα οποία ήταν ομολογουμένως δυσδιάκριτα για τα παιδιά, δεν τα βρήκε. Τέλος τα έδειξε αφού της τα είχε δείξει πρώτα κάποια φίλη της.

Σχολιασμός

Στην δράση αυτή τα τρία από τα τέσσερα παιδιά που συμμετείχαν μπόρεσαν να αντιληφθούν την θεματική απεικόνιση του πίνακα. Ενώ μόνο τα δύο μπόρεσαν να διακρίνουν λεπτομέρειες και να ονομάσουν μέρη του σώματος του ελαφιού. Αυτό βέβαια σχετίζεται με το γνωστικό επίπεδο των παιδιών και όχι με την διάθεση τους να ανταποκριθούν στο κάλεσμα για ενασχόληση με έργα τέχνης που είναι και το ζητούμενο μας.

Ως προς το ζητούμενο μας, η αλήθεια είναι πως η Πολίνα, ο Άλκης και η Άρτεμις αφιέρωσαν ορισμένα δευτερόλεπτα για να δουν τον πίνακα, απάντησαν στις ερωτήσεις του ενήλικα και έδειξαν ενδιαφέρον πραγματικά στο να δουν τι απεικονίζει ο πίνακας.

Επιπλέον ακούστηκαν κάποια σχόλια που μαρτυρούν ότι όντως κατανόησαν το περιεχόμενο του πίνακα, όπως η Άρτεμης είπε ότι «δεν είναι ελαφάκι! Είναι ελάφι!». Πρόσεξε καλά την εικόνα και αναγνώρισε ότι είναι ένα μεγάλο ελάφι και όχι κάποιο μικρό.

Η Πολίνα ονόμασε την κοιλιά του ελαφιού «κοιλίτσα».

Και τέλος ο Άλκης δεν μπερδεύτηκε καθόλου από τις παραπλανητικές ερωτήσεις που του έγιναν και απαντούσε αυτό που πραγματικά πίστευε και ήταν σωστό. Δείχνοντας μας πως όντως πρόσεξε την εικόνα, για να αναγνωρίσει το ζώο που απεικονίζονταν.

Τέλος μόνο η Ιωάννα δεν παρατήρησε προσεκτικά τον πίνακα και δεν απάντησε έπειτα από σκέψη στις ερωτήσεις.

3.4. «Κορίτσι με το καρότσι» του Γεωργίου Ιακωβίδη:

Η προσέγγιση με τον πίνακα «Κορίτσι με το καρότσι» (βλ. σελ. 56) διέφερε από τις υπόλοιπες. Ο πίνακας αφισοκολλήθηκε στο εργαστήριο τέχνης και όσα από τα παιδιά ενδιαφερόντουσαν για τον συγκεκριμένο πίνακα είχαν τη δυνατότητα να απευθυνθούν σε μένα, που βρισκόμουν εκεί κοντά τους διαθέσιμη να απαντήσω σε κάθε ερώτηση των παιδιών και να λύσω οποιαδήποτε απορία ή να δώσω οποιαδήποτε διευκρίνιση.

Ο πίνακας απεικονίζει ένα κοριτσάκι που σέρνει ένα αγροτικό καρότσι στην εξοχή. Ο λόγος για τον οποίο επέλεξα τον συγκεκριμένο πίνακα είναι γιατί είναι όμορφος, χαριτωμένος με ευαισθησία και παριστά την παιδική αθωότητα. Έκρινα λοιπόν ότι είναι ένας πίνακας που θα μπορούσε να μαγνητίσει τα παιδικά βλέμματα.

Η Ελισάβετ και η Ελένη μου έδειξαν τον πίνακα και εγώ τα ρώτησα τι ήταν αυτό. Τα κορίτσια μου απάντησαν ότι πρόκειται για ένα κοριτσάκι που παίζει με το «παιχνίδι» Τους ζήτησα να περιγράψουν το κοριτσάκι. και το περιέγραψαν ως «ένα κοριτσάκι που έκλαιγε» και «φόραγε φόρεμα»

Σχολιασμός:

Ο πίνακας επιλέχθηκε καθώς περιείχε τα δύο στοιχεία που ήταν ικανά να προσελκύσουν τα παιδικά βλέμματα: την ύπαρξη ενός χαριτωμένου κοριτσιού στην ηλικία του ερευνητικού δείγματος που πλαισιώνονταν από το φυσικό περιβάλλον. Για τον λόγο αυτό ο πίνακας κρίθηκε κατάλληλος για την ηλικία των συγκεκριμένων παιδιών. Εν τέλει δεν ανταποκρίθηκαν παραπάνω από δύο παιδιά. Τα αίτια της έλλειψης ενδιαφέροντος περισσότερων παιδιών αποδίδεται στους εξής παράγοντες:

Γενικότερα τα περισσότερα παιδιά του τμήματος δεν μιλούσαν ακόμη, τουλάχιστον στον χώρο του παιδικού σταθμού.

Επιπλέον η προσέγγιση με τους πίνακες πάντα γίνονταν από τις δασκάλες τους. Ίσως τα παιδιά περίμεναν την προσέγγιση από την φοιτήτρια. Τέλος ίσως τα παιδιά να είχαν κουραστεί με την ενασχόληση με τόσους πίνακες μέσα σε τόσο

μικρό χρονικό διάστημα και να μην είχαν διάθεση να ρωτήσουν πληροφορίες για αυτόν τον πίνακα.

Τα δύο κορίτσια Ελισάβετ (2;9) και Πολίνα (3;2) ενδιαφέρθηκαν για τον πίνακα: Τον πρόσεξαν και ρώτησαν την φοιτήτρια σχετικά με αυτόν. Στην συνέχεια τα κορίτσια έδειξαν ότι αντιλήφθηκαν την απεικόνιση του πίνακα καθώς και τα συναισθήματα του κοριτσιού. Επίσης αναγνώρισαν και άλλα στοιχεία που περιλαμβάνει ο πίνακας (χορτάρι, καρότσι). Και τέλος εξέφρασαν τα δικά τους σχόλια ή ερμηνείες. Το καρότσι το θεώρησαν ως παιχνίδι του κοριτσιού.

3.1. ΔΡΑΣΕΙΣ ΜΕ ΤΑ PUZZLE:

3.4.1. Δράσεις με Puzzle δύο τεμαχίων

Οι δύο πίνακες «Πρώιμη Άνοιξη» και «ο Ευτυχισμένος Μονόκερος» προκάλεσαν μεγάλο ενδιαφέρον στα παιδιά κατά την πρώτη δράση. Για αυτόν τον λόγο μετατράπηκαν σε puzzle προκειμένου να δοθεί στα παιδιά η ευκαιρία να ασχοληθούν με διαφορετικό τρόπο με τους ίδιους πίνακες. Δηλαδή επαφή μέσα από το παιχνίδι

Δράση 1:

Παιχνίδι puzzle με τον πίνακα «Πρώιμη Άνοιξη» με δύο κομμάτια

Στόχος: Να μπορέσουν να ταιριάξουν τα κομμάτια του puzzle

Πραγματοποίηση Δράσης: Καταρχήν προσέγγισα ένα σύνολο παιδιών και τα ρώτησα αν μπορούσαν να φτιάξουν το puzzle την ζωγραφιά με το «σπιτάκι». Τα παιδιά αντέδρασαν ενθουσιωδώς και το παιχνίδι δόθηκε στην διάθεση τους. Όταν το έλαβαν στα χέρια τους, το έλυσαν σε μικρή διάρκεια χρόνου.

Σχόλιο: Η Λίνα (2;11) είπε πως είναι πολύ εύκολο το puzzle. Όταν την ρώτησα αν το προτιμά να κόψει ένα ακόμα μέρος η Λίνα απάντησε καταφατικά και αμέσως άρχισε να λυγίζει το μεγαλύτερο κομμάτι για να διαιρέσει το puzzle.

Δράση 2:

Παιχνίδι puzzle με τον πίνακα «ο Ευτυχισμένος Μονόκερος» με δύο κομμάτια

Στόχος: Να μπορέσουν να ταιριάξουν τα κομμάτια του puzzle

Πραγματοποίηση Δράσης: Αφού τελείωσαν τα παιδιά το προηγούμενο puzzle, τους ρώτησα αν μπορούσαν να φτιάξουν ένα ακόμα, το puzzle της ζωγραφιάς με το «αλογάκι». Τα παιδιά δέχθηκαν με προθυμία και το παιχνίδι δόθηκε στην διάθεση τους.

Σχολιασμός των δράσεων με τα puzzle στις δράσεις 1 και 2:

Και τα τρία παιδιά που συμμετείχαν η Λίνα (2;11), ο Ιωσήφ (2;5) και η Ιωάννα (2;9), μπήκαν στην διαδικασία να προσπαθήσουν να φτιάξουν το puzzle. Αντιλήφθηκαν ποιες ήταν οι πλευρές που πρέπει να ενωθούν και τις ένωσαν, έτσι ώστε προέκυψε το επιθυμητό αποτέλεσμα και το puzzle λύθηκε.

Παρατήρησα ότι τα puzzle με τα δύο κομμάτια ήταν μεγάλης ευκολίας για τα παιδιά για τον λόγο αυτό τα puzzle μετατράπηκαν σε puzzle με τρία κομμάτια. Τα puzzle των δυο παραπάνω δραστηριοτήτων μετατράπηκαν σε puzzle με τρία τεμάχια. Διότι αφενός ο στόχος ήταν η επαφή των παιδιών με πίνακες μέσα από το παιχνίδι ωστόσο όμως η ευκολία του παιχνιδιού πιθανόν θα προκαλούσε την σύντομη έλλειψη ενδιαφέροντος από μέρους τους και αφετέρου ήταν και επιθυμία των ίδιων των παιδιών να χωριστεί το puzzle σε επιπλέον κομμάτια, όπως τα ίδια απάντησαν σε ερώτησή της ερευνήτριας.

Παιχνίδι με puzzle δύο κομματιών

3.4.2. Δράσεις με Puzzle τριών τεμαχίων:

Δράση 1: Παιχνίδι puzzle με τον πίνακα «Πρώιμη Άνοιξη» με τρία κομμάτια

Εξέλιξη Δράσης:

Όπως προαναφέρθηκε, με πρωτοβουλία της Λίνας (2,11) το παιχνίδι μετατράπηκε σε puzzle με τρία κομμάτια. Αμέσως μετά την μετατροπή άρχισαν τα παιδιά να ταιριάζουν τα μέρη αλλά δυσκολευόντουσαν.

Η δράση αυτή συνέβη αμέσως μετά το παιχνίδι με τα puzzle των δύο κομματιών. Συμμετείχαν η Πολίνα (3;2), η Ελισάβετ(2;11), η Σουζάνα (2;9) και η Ιωάννα (2;9). Και τα τέσσερα αυτά παιδιά που συμμετείχαν προσπάθησαν να συμπληρώσουν το puzzle και όταν ρωτήθηκαν τι ακριβώς απεικόνιζε απάντησαν σωστά. Ωστόσο σε αυτό το puzzle κανένα από τα τέσσερα παιδιά

δεν μπόρεσε ούτε να διακρίνει τις πλευρές που θα έπρεπε να ενωθούν και συνεπώς να το φέρουν εις πέρας.

Δράση 2: Παιχνίδι puzzle με τον πίνακα « Ευτυχισμένος Μονόκερος» με τρία κομμάτια

Εξέλιξη δράσης:

Η δράση αυτή έλαβε μέρος ταυτόχρονα με την προηγούμενη δράση και συμμετείχαν η Αλεξάνδρα (3;1), η Μελίνα (2;11), η Σουζάνα (2;9), η Ιωάννα (2;9) και η Ειρήνη (2;5). Και τα πέντε κορίτσια προσπάθησαν να φτιάξουν το puzzle και πραγματικά αντιληφθήκαν τι απεικονίζει ο πίνακας. Όμως μόνο δύο έφθασαν κοντά τόσο στην αντίληψη των πλευρών που έπρεπε να ενωθούν όσο και στην συμπλήρωση του puzzle

Σχολιασμός δράσεων με τα puzzle:

Λόγω του ότι οι δράσεις με τα puzzle των δύο κομματιών κρίθηκαν και από ορισμένα παιδιά ως δράσεις χαμηλής δυσκολίας, με προτροπή δύο παιδιών το παιχνίδι μετατράπηκε σε puzzle με τρία κομμάτια.

Ωστόσο ένα κομμάτι ακόμα έκανε την διαφορά και μετέτρεψε το παιχνίδι από πολύ εύκολο σε αδύνατο για τα παιδιά. Κανένα παιδί δεν κατάφερε να ενώσει και τα τρία μέρη του puzzle. Παρότι όμως δεν κατάφεραν να ενώσουν και τα τρία κομμάτια ώστε να αναδειχθεί η εικόνα, τα παιδιά πειραματίστηκαν πολύ σχετικά με το πώς θα μπορούσε να τοποθετηθεί το τρίτο μέρος που τα δυσκόλευε. Το τοποθέτησαν λοιπόν δίπλα, πάνω ή κάτω από το υπόλοιπο puzzle χωρίς πάλι να δίνει την εικόνα που θα έπρεπε. Δηλαδή είτε είχαν τοποθετήσει τα δύο τεμάχια σωστά και τοποθετούσαν το τρίτο λάθος, είτε πάλι στα ήδη λάθος τοποθετημένα μέρη του puzzle προσέθεταν και το τρίτο κομμάτι εσφαλμένα. Ο πειραματισμός αυτός είχε θετική έκβαση καθώς προέτρεψε τα παιδιά να προβληματιστούν και να πειραματιστούν πολλές φορές προκειμένου να φτάσουν στη λύση. Τελικά δεν τους ενοχλούσε ιδιαίτερα που δεν μπορούσαν να δημιουργήσουν την εικόνα και άρχισαν να το βλέπουν απλά ως ένα παιχνίδι κατά το οποίο ένωναν τρία κομμάτια με ποικίλους τρόπους. Σχημάτιζαν δηλαδή διαφορετικά σχήματα με τα κομμάτια χωρίς όμως να τα απασχολεί να ενώσουν τα μέρη του puzzle ώστε να προκύψει κάποιο νόημα, όσον αφορούσε την εικόνα.

Ο στόχος βέβαια όπως έχουμε προαναφέρει ήταν η εναλλακτική απασχόληση των παιδιών με έργα τέχνης και όχι αν θα μπορούσαν να συμπληρώσουν το puzzle με επιτυχία.

Τα παιδιά ασχολήθηκαν κατά κόρον με τα puzzle πινάκων επομένως μπορούμε να πούμε πως οι δράσεις μας αυτές είχαν επιτυχή έκβαση.

Γενικότερα κατά την διάρκεια της έρευνας φάνηκε ότι στα παιδιά άρεσαν αυτά τα puzzle ως μια άλλη μορφή παιχνιδιού. Πέρα από το γεγονός ότι κατά την διάρκεια της έρευνας, τα παιδιά τα έπαιξαν κατά κόρον, τους άρεσε να τα μεταφέρουν μαζί τους όπου και αν πήγαιναν κατά την παραμονή τους στον χώρο του Π.Σ. Τρία από παιδιά μάλιστα τα είχαν τοποθετήσει μέσα στην τσάντα τους για να τα μεταφέρουν σπίτι. Θα πρέπει λοιπόν να διερευνηθεί αν και κατά πόσο θα μπορούσαμε να φέρουμε το παιδί κοντά στην Τέχνη, μέσα από την μορφή του παιχνιδιού. Στην συγκεκριμένη περίπτωση ζωγραφικούς πίνακες σε μορφή puzzle. Ένας επιπρόσθετος λόγος που εντάχθηκαν τα παιχνίδια Τέχνης στην προσέγγισή μας, είναι πως για ενθαρρύνουμε την ενασχόληση των παιδιών με την Τέχνη πρέπει να τους την παρουσιάσουμε έμπρακτα μέσα στην καθημερινότητά τους, αλλά και να την ταυτίσουν με αγαπημένα παιχνίδια και στιγμές χαλάρωσης.

Παιχνίδι με puzzle τριών τεμαχίων

5. Γωνιά/Εργαστήριο τέχνης

Περιγραφή:

Το εργαστήριο της τέχνης δόθηκε στην διάθεση των παιδιών μια ή δύο μέρες μετά την αφετηρία της έρευνας δράσης. Δεν περιλάμβανε κάποια δράση που εκτελέστηκε σε συγκεκριμένο χωροχρόνο, αλλά ένα πλήθος δράσεων που θα ξεκινούσαν από τα ίδια τα παιδιά καθ' όλη την διάρκεια της έρευνας αυτής.

Σκοπός:

Σκοπός της ήταν η συγκέντρωση όλου του παιδαγωγικού υλικού που σχετίζονταν με την έρευνά μας (δηλαδή πίνακες, παιχνίδια, αφίσες, βιβλίο τέχνης και τέλος φωτογραφίες των ίδιων των παιδιών την ώρα της ενασχόλησης τους με όλα τα προαναφερθέντα αντικείμενα), ώστε τα παιδιά να γνωρίζουν που θα βρουν αυτά τα υλικά και να είναι ομαδοποιημένα στο μυαλό τους. Έτσι ώστε να έχουν μια πιο καθαρή εικόνα της προσέγγισης μας.

Επίσης αυτός ο χώρος είχε σχεδιαστεί για να είναι ζεστός και άνετος για τα παιδιά για να έχουν την διάθεση να καθίσουν σε αυτόν όσο περισσότερο χρόνο ήταν δυνατόν, αλλά και να τους γίνει και μια ευχάριστη συνήθεια.

Υλοποίηση:

Πράγματι τα παιδιά επισκέπτονταν συνεχώς αυτή τη γωνιά είτε για να ξεφυλλίσουν το βιβλίο, είτε για να παίξουν με τα παιχνίδια, είτε για κολλήσουν καλύτερα τους πίνακες στον τοίχο και τέλος είτε γιατί απλά τους άρεσε η τοποθεσία (που παρείχε σχετική ηρεμία και η απομόνωση από το σύνολο της τάξης) για να απασχολούνται με δράσεις άσχετες από της δράσεις της έρευνάς μας.

Ενασχόληση στην γωνιά Τέχνης

Αξιολόγηση:

Εκπληρώθηκαν οι στόχοι που είχαν ήδη τεθεί για την υλοποίηση αυτής της γωνιάς. Ο χώρος καταστήθηκε ως η τοποθεσία που υπήρχαν:

- οι πίνακες που τα παιδιά αρέσκονταν να ξεκολλούν και ξανακολλούν στον τοίχο,
- τα παιχνίδια τέχνης (puzzle, ενσφήνωση), όπου τα παιδιά τα έπαιζαν οποιαδήποτε στιγμή τους ήταν εφικτό
- το βιβλίο που το ξεφύλλιζαν είτε το καθένα μόνο του είτε με παρέα
- και τέλος, τα παιδιά μπορούσαν να δουν φωτογραφίες τους που τα απεικόνιζαν να κάνουν όλα τα παραπάνω.

6. Παιχνίδι Ενσφήνωσης:

Στα πλαίσια μιας εναλλακτικής ενασχόλησης των παιδιών με τα έργα τέχνης ο πίνακας «Ο Μονάρχης της Στενής Κοιλιάδας», του Sir Edward Landseer έγινε παιχνίδι ενσφήνωσης και δόθηκε στα παιδιά.

Πραγματοποίηση παιχνιδιού:

Στην δράση συμμετείχαν η Ιωάννα, η Αλεξάνδρα, η Σουζάνα και ο Ιωσήφ.

Όλα τα παιδιά αντιλήφθηκαν πως λείπει το συγκεκριμένο κομμάτι από τον πίνακα, το ενσωμάτωσαν σε αυτόν και μέχρι το τέλος είχαν καταλάβει τι απεικονίζει η ενσφήνωση. Τα παιδιά επανέλαβαν το παιχνίδι. Κάποιες στιγμές ορισμένα παιδιά έδειχναν ανυπομονησία και προσπαθούσαν να πάρουν το παιχνίδι μέσα από τα χέρια του παιδιού που το έπαιζε εκείνη την στιγμή είτε περίμεναν για να έρθει η σειρά τους.

Αξιολόγηση:

Τα παιδιά ενδιαφέρθηκαν για αυτό το παιχνίδι και το έπαιξαν παραπάνω από μία φορά. Το διέλυαν και επανατοποθετούσαν στην θέση του το κομμάτι. Γενικότερα κατά την διάρκεια της έρευνας φάνηκε ότι το τους άρεσε ως παιχνίδι. Το έπαιξαν αρκετά και το αγάπησαν, γι' αυτό και ορισμένα το μετέφεραν μαζί τους όπου και αν πήγαιναν.

7. Τελική Δράση: Ζωγραφίζουμε σαν τους ζωγράφους

Στα πλαίσια της προσέγγισης της τέχνης από τα μικρά παιδιά είχα αποφασίσει

να δώσω στα παιδιά το ερέθισμα και να προτείνω να ζωγραφίσουν όπως ακριβώς και οι μεγάλοι ζωγράφοι των πινάκων που είδαν και έπαιξαν μαζί τους.

Προγραμματισμός δράσης: Η δράση είχε προγραμματισθεί να μιλήσω στα παιδιά για τους ζωγράφους και πως ζωγράφιζαν τους πίνακες που έχουμε στο εργαστήριο της τέχνης παρουσιάζοντας το καβαλέτο και τα πινέλα.

Ένα καβαλέτο διπλής όψεως, τα παιδιά θα φορέσουν ποδιές και καπέλα όπως φορούσε ο ζωγράφος, η παλέτα με τα

χρώματα, τα πινέλα και οι μικροί ζωγράφοι επί τω έργω.

Υλοποίηση δράσης: Δεν δόθηκε η ευκαιρία να εφαρμοστεί η δράση όπως είχε προγραμματιστεί. Συγκεκριμένα επειδή τα παιδιά θα ζωγράφιζαν σε καβαλέτο, κρίθηκε ως μια δράση που θα προκαλούσε τον έντονο ενθουσιασμό των παιδιών και κατ' επέκταση τις ενθουσιώδεις «φωνές» των παιδιών. Φοβούμενη λοιπόν η παιδαγωγός την παρατήρηση από την διευθύντρια, ήθελε να αποφύγει τις ενθουσιώδεις εκδηλώσεις των παιδιών που θα αναστάτωναν την διεύθυνση. Συνεπώς εμμέσως μου επιβλήθηκε να εκτελέσω την δραστηριότητα «κρυφά» από τα άλλα παιδιά. Δηλαδή για να αποφευχθεί φασαρία η παιδαγωγός απασχολούσε την πλειοψηφία των παιδιών, ενώ εκτελούνταν η δράση από την φοιτήτρια με ένα παιδί κάθε φορά. Πιο συγκεκριμένα, αφού εξηγούσα στο κάθε παιδί την δραστηριότητα (σε τόνο πολύ σιγανό που θα λάμβανε χώρο κρυφά από τα υπόλοιπα παιδιά), του έδινα τα υλικά για να ζωγραφίσει πάνω στο καβαλέτο. Αυτό συνέβαινε για να μην αντιληφθούν τα υπόλοιπα παιδιά και «προκαλέσουν φασαρία». Βέβαια αυτό δεν ήταν το ιδανικό σκηνικό, ούτε ο καταλληλότερος τρόπος, δεδομένου ότι ένα από τα ζητούμενα η συνολική αντίδρασή και η χαρά της δημιουργικής εργασίας σε ομαδικό επίπεδο.

Αξιολόγηση: Στη δράση συμμετείχαν η Ιωάννα (2;6), η Ελισσάβητ (3;0), η Λίνα (3;0), η Αλεξάνδρα (3;1) Και τα τέσσερα ζωγράφισαν καθισμένα μπροστά στο καβαλέτο και παίρνοντας χρώματα από την παλέτα τελικά ζωγράφισαν και το καθένα δημιούργησε το δικό του έργο. Ωστόσο μόνο η Αλεξάνδρα (3;1) έδειξε πως κατάλαβε ακριβώς περί τίνος επρόκειτο, απαντώντας στην ερώτηση μου για το τι ακριβώς έκανε πως «ζωγραφίζω όπως εκείνοι που ζωγράφισαν το βιβλίο και τα ruzzle μας»

Τα υπόλοιπα τρία παιδιά έδειξαν ότι δεν αντιλήφθηκαν τι ακριβώς είναι οι ζωγράφοι και ότι εκείνη την στιγμή τους μιμούνταν. Αυτό το συμπέρανα από την έκφρασή τους όταν τους ρώτησα γιατί ζωγραφίζουν σε καβαλέτο και εκείνα με κοιτούσαν με απορία.

8. Καταγραφή της γενικότερης στάσης των παιδιών καθ' όλη τη διάρκεια της έρευνας στο συμβολικό παιχνίδι.

Σε αυτό το κεφάλαιο καταγράφονται οι συμπεριφορές, οι κινήσεις και το συμβολικό παιχνίδι των παιδιών καθ' όλη τη διάρκεια της έρευνας-δράσης με σκοπό τη προσέγγισή των μικρών αυτών παιδιών με την τέχνη. Με την διαφορά ότι εξελίσσονταν με αποκλειστική πρωτοβουλία των παιδιών.

Συμβολικό παιχνίδι με την Ελισσάβητ και την Λίνα:

(Έλαβε μέρος εφόσον είχε προηγηθεί η παρουσίαση του βιβλίου από την ίδια την παιδαγωγό).

Η πρωτοαναφερθείσα πήρε το βιβλίο το σήκωσε ψηλά και είπε:

Ελισσάβητ: Ε, Λίνα! Πας στην θάλασσα; (Με τον τρόπο και την χροιά της παιδαγωγού).

Η Λίνα κοιτάζε χωρίς να απαντά.

Η Ελισσάβητ επέμενε χωρίς ωστόσο να παίρνει απάντηση.

Το παιχνίδι έτεινε προς το τέλος του λόγω του γεγονότος ότι η Λίνα δεν ανταποκρίνονταν. Σε αυτό το σημείο παρενέβην και εγώ.

Ελισάβετ: (απευθυνόμενη προς την Λίνα): Κοίτα! Κοίτα το μωρό! Και αυτό!

Φοιτήτρια: Τι είναι;

Ελισάβετ: Θάλασσα που..... Θάλασσα που κάνει μπλούμ- μπλούκ! Εγώ πάω στην θάλασσα.

Δυστυχώς το παιχνίδι διακόπηκε έπειτα από την παρέμβαση ενήλικα.

Η Ελισάβετ μέσα σε σύντομο χρονικό διάστημα επανέλαβε το μιμητικό παιχνίδι με την Ιωάννα. Αλλά δεν δόθηκε συνέχεια από τα παιδιά. Το παιχνίδι, διάρκειας μικρότερης του ενός λεπτού, δεν κατέστη δυνατό να καταγραφεί.

Σχολιασμός:

Τα παιδιά βρίσκονται σε μια ηλικία που μπορεί να τους προσελκύσει το ενδιαφέρον κάτι άλλο, τελείως διαφορετικό από αυτό που μπορεί να τους δείχνουμε και περιμένουμε να προσέξουν. Έτσι συνέβη και σε αυτές τις περιπτώσεις. Μολονότι η Ελισάβετ έπαιζε και στα δύο συμβάντα συμβολικό παιχνίδι με το βιβλίο, δεν να ασχολήθηκε με τους πίνακες καθαυτούς.

Δηλαδή το αντικείμενο προσοχής ήταν η συμπεριφορά και κατ' επέκταση η μίμηση της δασκάλας και όχι το περιεχόμενο του βιβλίου. Στα παραπάνω συμβολικά παιχνίδια παρατηρείται η τάση της Ελισάβετ να μιμηθεί την δασκάλα της και τον τρόπο που παρουσίαζε τους πίνακες. Συνεπώς το συμβολικό τους παιχνίδι αφορούσε τον τρόπο προσέγγισης της παιδαγωγού και όχι τους πίνακες αυτούς καθαυτούς. Σε κάθε περίπτωση τα παραπάνω γεγονότα θεωρήθηκαν σημαντικά ως προς την προώθηση του ενδιαφέροντος των παιδιών για την τέχνη και αξιόλογα να αναφερθούν σε σχέση με την έρευνα.

Κατερίνα (3;0) και Ιωάννα (2;8):

Η Κατερίνα ξεφυλλίζει το βιβλίο διαρκώς και τέλος απευθύνεται στην Ιωάννα:

Κατερίνα: «Το διαβάζω. Το ακούς! Κάτσε κάτω γρήγορα να στο διαβάσω». (Η Ιωάννα δεν κάθονταν και προσπαθούσε να της πάρει το βιβλίο)

Κατερίνα: «Εγώ θα στο δώσω μετά. Κάτσε φρόνιμα! Κυρία, κοίτα! Η Ιωάννα το ακουμπάει!!!» και συνεχίζει ρωτώντας την Ιωάννα

Κατερίνα: «Μια φορά το κοριτσάκι... Κάτσε γρήγορα!»

Ξαφνικά παρατηρούν και αρχίζουν να χαϊδεύουν το βρέφος που απεικονίζεται στο εξώφυλλο.

Ιωάννα: «Μωράκι μου, Μωράκι μου!»

Κατερίνα: «Α! κάτσε κάτω Γρήγορα!! Άστο!! Μωράκι το λένε αυτό. Αυτό το μωράκι είναι δικό σου και αυτό το μωράκι είναι δικό μου».

Ιωάννα: «Και άλλο μωρό, και άλλο μωρό και άλλο μωρό».

Σχολιασμός:

Τα σκιτσογραφημένα βρέφη που απεικονίζονταν σε μέρη του βιβλίου και δεν αποτελούσαν φυσικά έργο της διάσημης καλλιτέχνιδας, προκάλεσε το ανέλπιστο ενδιαφέρον των παιδιών. Όποτε τα παιδιά αναφέρονταν σε αυτό γλύκαιναν την φωνή τους και της έδιναν πιο ψηλό τόνο. Πιθανόν επειδή απεικόνιζε ένα βρέφος τους προκάλεσε τρυφερά αισθήματα και άρχισαν να μιλούν για εκείνο μορφοποιώντας τον λόγο τους σαν να μιλούν πράγματι σε κάποιο μικρότερο παιδάκι.

Στο συγκεκριμένο συμβάν τα παιδιά φυσικά δεν μπορούσαν να συζητήσουν με το μωρό ούτε και να παίξουν με αυτό, για αυτόν τον λόγο δεν είχαν την ευκαιρία να συντάξουν προτάσεις ώστε να παρατηρηθούν και τα υπόλοιπα χαρακτηριστικά του τρυφερού τρόπου ομιλίας προς ένα βρέφος.

Το συγκεκριμένο συμβάν δεν σχετίζεται με την προσέγγιση των παιδιών με τα έργα τέχνης και δεν αξιολογείται σχετικά με τον σκοπό της έρευνας-δράσης που ήταν η προσέγγιση της τέχνης από τα μικρά παιδιά. Αναφέρθηκε απλώς για λόγους αντικειμενικότητας της έρευνας.

- **Συμβολικό παιχνίδι Φίλιππου (2;6):**

Ο Φίλιππος ξεφύλλιζε το βιβλίο της Κασσάτ την ώρα του ελεύθερου παιχνιδιού. Έδειχνε τις εικόνες στα άλλα παιδιά, τα ρωτούσε «τι είναι αυτό;» (χωρίς να δείχνει συγκεκριμένα άτομα ή αντικείμενα). Μολονότι τα παιδιά του έδειχναν προσοχή δεν απαντούσαν στις ερωτήσεις του για πολύ ώρα. Με σκοπό, λοιπόν, την διαπίστωση της εξέλιξης του παιχνιδιού, αν υπήρχε δηλαδή περίπτωση να καταλήξει κάπου, ενεπλάκησαν και άρχισα να απαντώ στις ερωτήσεις του παιδιού. Πιο συγκεκριμένα του απαντούσα τι είναι το κάθε εικονιζόμενο αντικείμενο ή άτομο. Ο Φίλιππος δεν σταμάτησε να με ρωτάει, γύρναγε τις

σελίδες και ζητούσε να μάθει στοιχεία από τον κάθε πίνακα. Πολλές φορές επαναλάμβανε ερωτήσεις χωρίς διακοπή. Ρώτησε όλους τους πίνακες εκτός από τον τελευταίο που γενικά δεν είχε αρέσει στα παιδιά. Έπειτα άρχισε να με ρωτά για μέρη του σώματος (δεξί, αριστερό πόδι, κοιλιά, μαλλιά). Στον δεύτερο πίνακα διέκρινε την αντανάκλαση της μητέρας στον καθρέφτη. Κάτι που του εξήγησα χωρίς ωστόσο να καταλάβω αν το παιδί το αντιλήφθηκε. Περισσότερο στάθηκε στους δύο πρώτους πίνακες. Το συμβολικό παιχνίδι κόπηκε λόγω της προγραμματισμένης δράσης που ακολουθούσε.

Σχολιασμός:

Η συμπεριφορά του Φίλιππου ως προς το βιβλίο με τους πίνακες ήταν ιδιαίτερα ενθουσιώδης. Το παραπάνω συμβολικό παιχνίδι του έδωσε την ευκαιρία και την δυνατότητα να επεξεργασθεί εκ νέου τον πίνακα, να ρωτήσει και να δείχνει τις ίδιες εικόνες. Στην αρχή δεν παρατηρούσε πολλά πράγματα. Καθώς όμως επανέρχονταν στις ίδιες εικόνες άρχισε να εμβαθύνει στον πίνακα, να παρατηρεί στοιχεία που δεν είχε παρατηρήσει πρωτύτερα. Παραδείγματος χάρη στον πίνακα «Το μπάνιο» τις πρώτες δύο με τρεις φορές δεν είχε παρατηρήσει την ενδυμασία της μητέρας ή δεν ρωτούσε για τα μέρη του σώματος. Κάτι που συνέβη μετά την τρίτη ματιά στον πίνακα. Το παιδί αυτό ήταν καινούργιο στο τμήμα και είχε έρθει την στιγμή που έρευνα-δράση έφτανε στο τέλος. Δεν είχε παρατηρήσει καμιά από τις δράσεις, οι οποίες είχαν πραγματοποιηθεί σχετικά. Δεν μιμούνταν επομένως την παρουσίαση του πίνακα από την δασκάλα. Εδώ μπορούμε να παρατηρήσουμε πως το ενδιαφέρον για εικόνες υψηλής αισθητικής που παράλληλα μπορούν να γίνουν αντιληπτές από τα παιδιά είναι έμφυτο και σχετίζεται με τον χαρακτήρα.

Σχετικά με την Αλεξάνδρα (3;1):

Η Αλεξάνδρα έρχονταν κάθε μεσημέρι και μου ζητούσε να φτιάξουμε τα ruzzle που είχαν αρχίσει να φθείρονται. Όταν τα φτιάχναμε, παρατηρούσε προσεκτικά της κινήσεις μου και μου έδειχνε που να κολλήσω.

Σχολιασμός:

Η παραπάνω στάση θα μπορούσαν απλώς να χαρακτηρίσει ένα παιδί ιδιαίτερα προσεκτικό με τα παιχνίδια του. Ωστόσο η Αλεξάνδρα δεν είχε εκφράσει κάτι ανάλογο για οποιοδήποτε άλλο παιχνίδι ή δημιουργήμα της. Ως εκ τούτου, συνυπολογίζοντας λοιπόν την φιλομάθεια και την γενικότερη συμμετοχή του κοριτσιού αναφορικά με την τέχνη, θα μπορούσαμε να πούμε ότι η παραπάνω συμπεριφορά, για ενθαρρύνουμε την ενασχόληση των παιδιών με την Τέχνη πρέπει να τους την παρουσιάσουμε έμπρακτα μέσα στην καθημερινότητα τους, αλλά και να την ταυτίσουν με αγαπημένα παιχνίδια και στιγμές χαλάρωσης. Αποτελεί ένα δείκτη μέτρησης κατά πόσο είχε αγγίξει το κορίτσι αυτό η τέχνη. Ας αναφερθεί απλώς πως το κορίτσι ενδιαφέρονταν για τα παιχνίδια με έργα τέχνης και ήθελε να τα προστατεύσει.

Κατά το διάστημα ενασχόλησης με την τέχνη στα παιδιά άρεσαν κάποια στοιχεία τα οποία τα μετέφεραν είτε στην μεταξύ τους επικοινωνία, είτε στο παιχνίδι τους. Πιο συγκεκριμένα παρατήρησα διάφορες κινήσεις των παιδιών που τις εμπνέονταν είτε από τις δράσεις που λάμβαναν μέρος στην τάξη είτε από το υλικό των δράσεων (λ.χ. με τους πίνακες ή τα βιβλία).

Γ' ΜΕΡΟΣ - ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Στην προβληματική και πριν την έναρξη αυτής της έρευνας, τέθηκαν ορισμένα ερωτήματα. Στην παρούσα φάση, που η έρευνα έχει αποπερατωθεί, αλλά και κατά την διάρκεια της έρευνας έγινε εφικτό να απαντηθούν κάποια ερωτήματα. Συγκεκριμένα:

1. ΒΑΣΙΚΟ ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ ΕΡΩΤΗΜΑ:

Μπορούμε να προσεγγίσουμε την τέχνη στην ηλικία των 2;6 – 3;0 ετών αν χρησιμοποιήσουμε δραστηριότητες προσαρμοσμένες στις δυνατότητες και στην ηλικία των παιδιών;

Θα μπορούσε να είναι δυνατή η εμφύσηση μιας καλλιτεχνικής ευαισθησίας των παιδιών ηλικίας 2;5- 3;0 με απώτερο σκοπό να αποκτήσουν μια εξοικείωση και τριβή με έργα διάσημων καλλιτεχνών με τα ανάλογα ερεθίσματα και δραστηριότητες σε σχέση με την ηλικία και τις ανάγκες τους;

Από την προσέγγιση και το ελάχιστο αυτό ερευνητικό δείγμα φάνηκε ότι **είναι πράγματι εφικτό αλλά υπό προϋποθέσεις:**

Οι προϋποθέσεις αυτές αφορούν

1. τον κατάλληλο τρόπο προσέγγισης
2. τις ανάλογες δράσεις για την ηλικία
3. την ποικιλία πινάκων και δραστηριοτήτων
4. πίνακες, τεχνοτροπίες και θεματολογίες προσαρμοσμένες στα παιδιά

Σε περίπτωση που παρατηρηθεί ότι ένα έργο τέχνης δεν ενδιαφέρει τα παιδιά εξ αρχής, είναι πολύ σημαντικό να λάβουμε το μήνυμα που μας αποστέλλεται από τα ίδια τα παιδιά και μην συνεχίσουμε τις δράσεις με αυτό.

Σε σχέση με τα επιμέρους ερωτήματα που τέθηκαν και που αφορούσαν στα καλλιτεχνικά κινήματα και στις θεματολογίες, αλλά και στον συνδυασμό τους, έχουμε να απαντήσουμε τα επόμενα.

2. ΕΠΙΜΕΡΟΥΣ ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΑ ΕΡΩΤΗΜΑΤΑ:

2.1. ΠΡΩΤΟ ΕΠΙΜΕΡΟΥΣ ΕΡΩΤΗΜΑ :

Ποια κινήματα ζωγράφων θα μπορούσαν να ενθαρρύνουν τη προσπάθειά μας αυτή με τον καλύτερο δυνατό τρόπο; Οι σουρρεαλιστές που ξεφεύγουν από τα όρια της λογικής, οι ζωγράφοι της αφηρημένης τέχνης οι οποίοι δεν αναπαριστούν αναγνωρίσιμα αντικείμενα και θέματα και ίσως τα παιδιά τους αισθάνονται πλησιέστερα στις δικές τους απεικονίσεις; Ή τέλος καλλιτέχνες από ρεύματα ρεαλιστικής απεικόνισης όπως ο ακαδημαϊσμός ή ο εμπρεσσιονισμός;

Τα καλλιτεχνικά κινήματα που προκάλεσαν το μεγαλύτερο ενδιαφέρον όλων των παιδιών, σύμφωνα με τους πίνακες που τους δείξαμε, ήταν ο εμπρεσσιονισμός και ο σουρρεαλισμός.

α. Ο εμπρεσσιονισμός είτε όταν συνοδεύονταν με την ύπαρξη παιδιών στον πίνακα (βλ. δράσεις σελ. 68, Πραγματοποίηση δράσεων), είτε όχι (βλ. δράση σελ.58, Πραγματοποίηση δράσεων μαγνήτιζε τα παιδιά με τον απλό, ανάλαφρο και ζωντανό τρόπο που πρόβαλλε την ομορφιά της φύσης.

β. Ο υπερρεαλιστικός πίνακας (βλ. σελ. 58, Πραγματοποίηση δράσεων) είχε απήχηση στο συγκεκριμένο δείγμα παιδιών, αλλά όπως προαναφέραμε αυτό οφείλονταν στον ακαταμάχητο συνδυασμό των χρωμάτων με την θεματολογία. Αν ο πίνακας δεν συνδύαζε αυτά τα χρώματα με αυτήν την τεχνοτροπία θα ήταν αμφίβολο να έχει την ίδια απήχηση στα παιδιά.

Στην συνέχεια, οι τεχνοτροπίες που φάνηκαν να μαγνητίζουν τα λιγότερα παιδικά βλέμματα ήταν ο μετεμπρεσσιονισμός, η αφηρημένη τέχνη καθώς και ο πίνακας με τις κρυμμένες εικόνες: (βλ. σελ. 67, 66-67 και 62, Πραγματοποίηση δράσεων).

Τα έργα του μετεμπρεσσιονισμού και της αφηρημένης τέχνης σε γενικότερο επίπεδο άφησε την πλειοψηφία των παιδιών αδιάφορη, καθώς εκτός από δύο παιδιά δεν ενδιαφέρθηκαν άλλα. Ακολούθησε ο πίνακας «Το Φθινόπωρο» με τις κρυμμένες εικόνες που προκάλεσε το ενδιαφέρον ενός παιδιού. Τέλος ο πίνακας κυβιστικής τεχνοτροπίας δεν απέσπασε καμία παιδική ματιά.

Συμπερασματικά σημαντικότερο ρόλο για την συγκεκριμένη ηλικία παιδιών παίζει και η απόδοση της κάθε τεχνοτροπίας. Συγκεκριμένα φάνηκε τα παιδιά να μην προσελκύονται από ορισμένες ιδιαίτερα ατελείς πινελιές των εμπρεσιονιστών και από τα μουντά και ξεθωριασμένα χρώματα της «Guernica».

2.2. ΔΕΥΤΕΡΟ ΕΠΙΜΕΡΟΥΣ ΕΡΩΤΗΜΑ:

Ποιες θεματολογίες θα εμπνεύσουν τα παιδιά;

Η απεικόνιση παιδιών με συγγενικά τους πρόσωπα σε στιγμές ρουτίνας, οικείων αντικειμένων, ζώων κ.α. ή κάτι άλλο πέρα από την λογική του ενήλικα;

Και η θεματολογία όμως αποτέλεσε αναπόσπαστο παράγοντα για να ενδιαφερθούν ή όχι τα παιδιά για τα έργα τέχνης. Αν θα μπορούσαμε να κατατάξουμε σε μία κλίμακα με αριθμό προτίμησης των παιδιών ως προς την θεματολογία των πινάκων, η κλίμακα θα κυμαίνονταν ως εξής:

- i. η απεικόνιση παιδιών με συγγενικά πρόσωπα σε στιγμές ρουτίνας, όπως ορισμένοι από τους πίνακες της Marie Cassatte (βλ. σελ. 68- 76, Πραγματοποίηση δράσεων)
- ii. η απεικόνιση ζώου στους πίνακες «Ευτυχισμένος Μονόκερος» και «Μονάρχης της στενής κοιλάδας» (σελ. 58 και 83, Παρουσίαση Δράσεων),
- iii. η απεικόνιση οικείων αντικειμένων όπως του σπιτιού «Πρώιμη Άνοιξη» σελ.63, Παρουσίαση Δράσεων).

Στους δώδεκα πίνακες που εξετάστηκαν δεν φάνηκε ότι τα παιδιά παρατήρησαν κάτι που δεν το είχαμε φανταστεί αρχικά.

ΤΡΙΤΟ ΕΠΙΜΕΡΟΥΣ ΕΡΩΤΗΜΑ :

Είναι δυνατό να προσεγγιστεί το ενδιαφέρον των παιδιών για ένα έργο τέχνης αποκλειστικά με από την τεχνοτροπία ή τη θεματολογία; Με άλλα λόγια η τεχνοτροπία ή η θεματολογία από μόνες τους είναι ικανές να προκαλέσουν το ενδιαφέρον ή μήπως πρόκειται για έναν συνδυασμό των δύο αυτών παραγόντων.

Καταλυτική αποδείχθηκε η σημασία του συνδυασμού της «σωστής» τεχνοτροπίας και ενός ελκυστικού θέματος. Οι τεχνοτροπίες και οι θεματολογίες των πινάκων αποτέλεσαν τα κύρια μέσα για να προσελκύσουμε τα παιδιά με πίνακες. Την σημαντικότητα αυτών των παραγόντων την γνωρίζαμε ήδη πριν την αφετηρία της έρευνας. Για τον παραπάνω λόγο τέθηκε ως ένα από τα υπό-ερωτήματα της έρευνάς μας.

Ο εμπρεσιονισμός ήταν το μόνο κίνημα που άρεσε σε κάθε περίπτωση στα παιδιά. Τόσο στην περίπτωση που συνοδεύονταν με την ύπαρξη παιδιών, όπως στους πίνακες του βιβλίου τέχνης, τόσο και στον πίνακα «Πρώιμη Άνοιξη» που τα μαγνήτιζε τα παιδιά με τον ανάλαφρο και ζωντανό τρόπο που πρόβαλλε την ομορφιά της φύσης.

Ο υπερρεαλιστικός πίνακας που παρουσιάστηκε στο συγκεκριμένο δείγμα παιδιών είχε απήχηση. Ωστόσο όπως προαναφέραμε αυτό οφείλονταν κατά την προσωπική μου άποψη στον δυναμικό συνδυασμό των χρωμάτων με την θεματολογία.

Συμπερασματικά θα λέγαμε ότι πρέπει να συνυπάρξει η κατάλληλη θεματολογία και με την ανάλογη τεχνοτροπία ώστε να έχουμε το αποτέλεσμα που θα μαγνητίσει παιδικά βλέμματα αυτής της ηλικίας.

Ως επιπλέον παρατήρηση: Έπειτα από αυτήν την μικρή έρευνα πιστεύεται επίσης πως επιπλέον καθοριστικός παράγοντας για την απήχηση ορισμένων πινάκων ήταν τα «φωτεινά» και «ζωντανά» χρώματα. Κανένας από τους πίνακες που προκάλεσαν ενδιαφέρον στα παιδιά δεν είχε «σκοτεινά» χρώματα. Αν ο πίνακας δεν συνδύαζε αυτά τα χρώματα με αυτήν την τεχνοτροπία δεν θα είχε την ίδια απήχηση στα παιδιά.

3. ΑΝΑΛΥΤΙΚΟΤΕΡΑ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΩΣ ΠΡΟΣ ΤΙΣ ΘΕΜΑΤΟΛΟΓΙΕΣ, ΤΙΣ ΤΕΧΝΟΤΡΟΠΙΕΣ ΚΑΙ ΤΟΥΣ ΠΙΝΑΚΕΣ:

3.1. Συμπεράσματα σε σχέση με τις θεματολογίες που χρησιμοποιήθηκαν στη έρευνα:

I. Η θεματολογία που ενδιέφερε τα παιδιά περισσότερο ήταν κατά κύριο λόγο απεικονίσεις των παιδιών σε καθημερινές στιγμές, όπως αυτό διαφαίνεται στις σελ. 68 - 76 (Παρουσίαση Δεδομένων).

Στην παρουσίαση του βιβλίου της Marie Cassatte, παρατηρήθηκε αμείωτο το ενδιαφέρον των παιδιών, καθώς η θεματολογία των πινάκων σχετιζόνταν με τις απεικονίσεις των παιδιών σε στιγμές τις καθημερινότητας τους. Πιο συγκεκριμένα, κατά την παρουσίαση των παρακάτω πινάκων:

- Ο πίνακας «Στην Μπανιέρα» (βλ. σελ. 70, Παρουσίαση Δράσεων): Τα παιδιά ξεχώρισαν ότι πρόκειται για ένα παιδάκι που παίρνει το μπάνιο του. Ύστερα από ένα απεικονιζόμενο αντικείμενο του πίνακα, ξεκίνησε μια ολόκληρη συζήτηση η οποία οδήγησε αλλού. Αλλά συντέλεσε στην εξοικείωση των παιδιών με το βιβλίο.
- Ο πίνακας «Δύο παιδιά παίζουν στην ακρογιαλιά» (βλ. σελ. 74, Παρουσίαση Δράσεων): Ο εν λόγω πίνακας απεικονίζει μία από τις πιο αγαπητές παιδικές εμπειρίες, το παιχνίδι στην θάλασσα. Δεδομένο ήταν κατά συνέπεια να προκαλέσει αίσθηση στα παιδιά. Ο πίνακας αυτός έδωσε στα παιδιά αφορμή για να μιλήσουν για αυτήν την τόσο αγαπητή σε αυτά ενασχόληση. Και κάπως έτσι προέκυψε συζήτηση σε σχέση με την θάλασσα, τον ήλιο, το παιχνίδι όπως και την ενδυμασία τους στην παραλία. Και το σημαντικότερο ίσως είναι πως μέσα από την συσχέτιση της θεματολογίας του πίνακα με τις ευχάριστες προσωπικές εμπειρίες των παιδιών στην παραλία, δόθηκε στα παιδιά η ευκαιρία να διαπιστώσουν ότι η τέχνη είναι μέρος της ζωής «τους».
- Επιπλέον στο σημείο που το αγόρι ερμήνευσε την μορφή ως «αγόρι» και το κορίτσι ερμήνευσε την μορφή ως «κορίτσι» (βλ. σελ. 70, Παρουσίαση Δράσεων), ίσως να μπορούσαμε να πούμε πως βλέπουμε μία ταύτιση του των παιδιών αυτών με την μορφή του πίνακα.

- Τέλος αναφορικά στον παραπάνω πίνακα, θα μπορούσαμε να πούμε πως η συζήτηση γύρω από αυτόν στέφθηκε από επιτυχία, καθώς τα παιδιά αντιλήφθηκαν και αναγνώρισαν τις μορφές του πίνακα, τις επιπλέον λεπτομέρειες και ανέφεραν σχετικές προσωπικές τους εμπειρίες. Δηλαδή εν τέλει τα παιδιά με αφορμή την απεικόνιση του πίνακα, κατέληξαν να μοιράζονται εμπειρίες τους από την παραλία ή το καλοκαίρι.

II. Επίσης τα παιδιά έδειξαν σημαντικό ενδιαφέρον για απεικονίσεις γνώριμων ζώων και αντικειμένων, όπως αναφέρεται στα συμπεράσματα των σελ.58 και 63 κεφ.: Παρουσίαση Δράσεων).

Αναλυτικότερα:

- Πίνακας «Ευτυχισμένος Μονόκερος», του Salvador Dali:

Σχετικά με την δράση μπορούμε να συμπεράνουμε ότι *η συγκεκριμένη τεχνολογία είναι δυνατό να διεγείρει όντως το ενδιαφέρον των παιδιών. Πιο συγκεκριμένα:*

Η πλειοψηφία των παιδιών εκδήλωσε πραγματικό ενδιαφέρον ή αφιέρωσε χρόνο κοιτάζοντας τον πίνακα για ένα χρονικό διάστημα.

Επίσης τα τρία στα τέσσερα παιδιά απάντησαν αμέσως σε όλες τις ερωτήσεις που τους τέθηκαν, εστιάζοντας με αυτόν τον τρόπο στον πίνακα. Με αυτόν τον τρόπο η πλειοψηφία των παιδιών αντιλήφθηκε όσο ήταν εφικτό την θεματολογία του πίνακα. Τα παιδιά που απάντησαν στις ερωτήσεις και έδειξαν να αντιλαμβάνονται σαφώς ότι την κύρια απεικόνιση του πίνακα, το «αλογάκι» κατά τα παιδιά. Κρίθηκε απόλυτα αποδεκτό παιδιά του συγκεκριμένου ηλικιακού φάσματος να ερμηνεύουν τον μονόκερο ως άλογο, διότι αφενός ακόμη δεν γνωρίζουν αρκετά ζώα και αφετέρου δεν μπορούν να γνωρίζουν αυτό το ζώο που από τη στιγμή που δεν υφίσταται στην πραγματικότητα και κανείς δεν τους έχει κάνει λόγο για αυτό ποτέ. Τα παιδιά ρωτήθηκαν για τις διαφορές και αν υπήρχε κάτι ασυνήθιστο στο άλογο. Τα παιδιά έδειξαν τα μικρά δέντρα στην πλάτη του μονόκερου όπως και το κέρατο με το λουλούδι. Το μόνο που δεν παρατήρησαν ήταν το μούσι στο πρόσωπο του μονόκερου. Εκτός από την κατανόηση που τα παιδιά έδειξαν για τον πίνακα, φάνηκε πως ήταν ένας από τους πίνακες της προτίμησής τους, καθώς λάτρευαν να

ενασχολούνται μαζί του σε οποιαδήποτε μορφή τους παραχωρήθηκε, είτε ως πίνακα είτε ως ruzzle.

- Πίνακας «Πρώιμη Άνοιξη»:

Σχεδόν η πλειοψηφία των παιδιών απάντησε πρόθυμα και κυρίως επιτυχώς στις ερωτήσεις που τους τέθηκαν. Από τις απαντήσεις των παιδιών (βλ.σελ.63-66, Παρουσίαση Δράσεων) κατέστη σαφές πως παρατήρησαν το σπίτι που απεικόνιζε ο πίνακας, όπως και εντόπισαν ορισμένες λεπτομέρειες του πίνακα. Πιο αναλυτικά, η Πολίνα (3;1) εκτός από τα δέντρα ανέφερε και τα «πετράκια» (βλ. σελ.63, Παρουσίαση Δράσεων), η Αλεξάνδρα (3;0) διαφοροποίησε τις κότες από τα «πουλάκια» (βλ. σελ.63, Παρουσίαση Δράσεων).

Μολονότι λοιπόν υπήρχαν οι παραπάνω αντικειμενικές δυσκολίες (χρώματα και λεπτομέρειες δυσδιάκριτα για παιδιά αυτής της ηλικίας), η έκβαση των προσεγγίσεων στο σύνολό τους ήταν πολύ ευχάριστη όσο αφορά την πορεία της έρευνας. Τα παιδιά κατάλαβαν την θεματολογία του πίνακα. Ερμήνευσαν τα χρώματα όπως πραγματικά ήταν ή όπως τα ίδια μπορούσαν να τα δουν. Και παρότι πριν την προσέγγιση τα πράγματα δεν ήταν και τόσο ευοίωνα για τον πίνακα, όχι μόνο άρεσε στα παιδιά αλλά αποτέλεσε και έναν από τους «αγαπημένους τους πίνακες και μετέπειτα ruzzle».

3.2. Συμπεράσματα σε σχέση με τους πίνακες που χρησιμοποιήθηκαν στη έρευνα:

3.3.1. Πίνακες και Τεχνοτροπίες που προσέλκυσαν το ενδιαφέρον των παιδιών:

- Το ξεκάθαρο ενδιαφέρον των παιδιών φάνηκε στους εμπρεσσιονιστικούς πίνακες. Πρωτίστως γιατί ήταν νοηματικά ξεκάθαροι και δευτερευόντως λόγω των ανοιχτών χρωμάτων που περιείχαν, τα οποία τους καθιστούσαν περισσότερο ευχάριστους. Τέλος η θεματολογία τους ήλκυε ευκολότερα το ενδιαφέρον των παιδιών. (Βλ. σελ.63 και 68 -76, κεφ.: Παρουσίαση Δράσεων)
- Στην συνέχεια ο σουρεαλιστικός πίνακας «Ευτυχισμένος μονόκερος»,

φάνηκε να μαγνητίζει τα παιδικά βλέμματα καθώς απεικόνιζε ένα μονόκερο, που τα παιδιά τον αντιλαμβάνονταν ως άλογο και ήταν ζωγραφισμένος με φωτεινά χρώματα, τα οποία κατά συνέπεια τον κατέστησαν και τόσο ελκυστικό στα παιδιά. Απέσπασε την προσοχή των παιδιών επειδή δεν ήταν ένας καθαρά σουρεαλιστικός πίνακας. Πιο συγκεκριμένα, σε περίπτωση που επιλέγονταν τυχαία οποιοσδήποτε άλλος σουρεαλιστικός πίνακας για τα παιδιά, κατά πάσα πιθανότητα εκείνα δεν θα ανταποκρίνονταν. Διότι θα ήταν για αυτά δύσκολο να αντιληφθούν και να κατανοήσουν την πολύπλοκη θεματολογία. Εξαιρώντας βέβαια όσα παιδιά είχαν περάσει από το μιμητικό στάδιο στο στάδιο φαντασίας, τα οποία ίσως να μπορούσαν να δημιουργήσουν μια δική τους ιστορία με βάση την απεικόνιση του πίνακα.

Επίσης αν και οι αφηρημένες ή πολύπλοκες απεικονίσεις δεν προκάλεσαν σημαντική αίσθηση στην πλειοψηφία των παιδιών, δεν θα μπορούσαμε να πούμε πως δεν προκάλεσαν και καθόλου:

- Συγκεκριμένα στον πίνακα "*Composition X*", του *Wassily Kandinsky* (βλ. σελ. 66, Παρουσίαση δράσεων) αν και ήταν ένας πίνακας αφηρημένης τέχνης, υπήρξαν δύο παιδιά που ανταποκρίθηκαν σε αυτόν. Πιστεύεται ότι τα κέντρισαν τα έντονα χρώματα και οι μεταξύ τους αντιθέσεις. Βεβαίως και τα ίδια τα κορίτσια είχαν ανεπτυγμένη φαντασία και έδωσαν ορισμένες ερμηνείες στον πίνακα.
- Όσο αφορά τον πίνακα του *Vincent van Gogh* την «*Νύχτα με αστέρια*», (βλ. σελ.61, Πραγματοποίηση δράσεων) ήταν ένας πίνακας μεταεμπρεσιονιστικής τεχντροπίας που προσέλκυσε και προβλημάτισε ένα κορίτσι που ενδιαφέρθηκε για τον πίνακα. Το γεγονός ότι δεν μπόρεσε να διακρίνει την απεικόνιση του, δεν αναιρεί το ενδιαφέρον και την ενασχόληση του κοριτσιού με αυτόν.
- Τέλος και στον πίνακα του *Giuseppe Arcimboldo* «*Φθινόπωρο*» ανταποκρίθηκε ένα παιδί. Αν και ο πίνακας θεωρήθηκε απίθανο να καταστεί αντιληπτός από οποιοδήποτε παιδί, το κορίτσι κατόρθωσε να αντιληφθεί την μια υπόσταση του πίνακα, τους καρπούς. Επιπλέον ονόμασε ορισμένες λεπτομέρειες του πίνακα (βλ. σελ. 62, Πραγματοποίηση δράσεων).

3.3.2. Πίνακες και Τεχνοτροπίες που δεν προσέλκυσαν το ενδιαφέρον των παιδιών:

Οι περίπλοκες τεχνοτροπίες δεν φάνηκαν να μπαίνουν εμπόδιο στην μύηση των παιδιών στην τέχνη ιδιαίτερα. Ωστόσο ο πίνακας στον οποίο τα παιδιά δεν αφιέρωσαν ούτε μια στιγμή έστω για να τον παρατηρήσουν ήταν η “Guernica” του Pablo Picasso (βλ. σελ. 67, κεφ.: Πραγματοποίηση δράσεων)

Υπήρχαν βέβαια και πίνακες που σύμφωνα με την τεχνοτροπία και την θεματολογία που αναμένονταν να προκαλέσουν το ενδιαφέρον των παιδιών, *κάτι που τελικά δεν έγινε*. Συγκεκριμένα, υπήρξαν κατά την διάρκεια της προσέγγισης μας ορισμένοι εμπρεσιονιστικοί πίνακες που άφηναν αδιάφορα τα παιδιά. Το γεγονός αυτό οφείλονταν κατά την άποψη μου σε δύο λόγους: Πρώτον η καλλιτέχνης είχε ζωγραφίσει με μη ευδιάκριτες πινελιές. Με αυτόν τον τρόπο αφενός οι πίνακες δεν ήταν ευχάριστοι και αφετέρου τα παιδιά δεν διέκριναν ξεκάθαρα τις απεικονίσεις, όπως για παράδειγμα «Το Χτένισμα» (βλ. σελ. 72). Επιπλέον οι πίνακες αποτελούνταν από πολύ σκοτεινά χρώματα, όπως ο πίνακας της Marie Cassatte «Μικρό Κορίτσι στην μπλε πολυθρόνα», όπου μετά την ατομική δράση που είχαμε τα παιδιά με αυτόν τον πίνακα, δεν ασχολήθηκε κανένα παιδί με αυτόν στο εξής, που επίσης φαινονταν λιγότερο ελκυστικοί για τα παιδιά. Τα παιδιά κατά την διάρκεια της ενασχόλησης τους με το βιβλίο, δεν ενδιαφέρονταν να τους κοιτάξουν.

4. ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΩΣ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΚΑΙ ΤΙΣ ΔΡΑΣΕΙΣ:

4.1. ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΚΑΙ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΣΕ ΣΧΕΣΗ ΜΕ ΤΙΣ ΔΡΑΣΕΙΣ:

4.1.1. Εργαστήριο της τέχνης:

Το εργαστήριο της τέχνης αποτέλεσε καθοριστικό παράγοντα στην επιτυχή αποπεράτωση της έρευνας, καθώς τα παιδιά διασκέδαζαν ιδιαίτερα στο εργαστήριο της τέχνης και το επισκέπτονταν διαρκώς κατά τη διάρκεια της ελεύθερης ενασχόλησης τους. Πιο συγκεκριμένα οι ασχολίες τους σε αυτό αφορούσαν:

Ενασχόληση παιδιών στο εργαστήρι Τέχνης

Επαφή με το βιβλίο: Ξεφύλλιζαν το βιβλίο της τέχνης και εξέφραζαν σχόλια για τους περισσότερους πίνακες, συζητούσαν ή αναρωτιόντουσαν μεταξύ τους για ορισμένες λεπτομέρειες (βλ. σελ. 96 Πραγματοποίηση Δεδομένων).

Άλλες φορές πάλι μπορεί να μονολογούσαν ουσιαστικά για κάποιες λεπτομέρειες του πίνακα (βλ. σελ.98 Πραγματοποίηση Δεδομένων) ή να κολλούσαν πίνακες στον τοίχο της γωνιάς (βλ. σελ.92, Πραγματοποίηση Δεδομένων).

4.1.2. Αφισκοκόλληση Πινάκων:

Υπήρχαν στιγμές που τα παιδιά είτε βρίσκονταν στην γωνία ή είτε σε άλλο σημείο της τάξης και μόλις με έβλεπαν να αφισκοκολλώ πίνακες. Ευθύς αμέσως έτρεχαν προς το μέρος μου και μου ζητούσαν να το κάνουν τα ίδια.

Αφισκοκόλληση Πινάκων Ζωγραφικής στο Εργαστήρι Τέχνης

Με αυτόν τον τρόπο κατάφεραν να μετατρέψουν σε παιχνίδι τις στιγμές της αφισκοκόλλησης των έργων. Το παιχνίδι αυτό τους έδινε μεγάλη χαρά. Ίσως να μην ήταν μια ουσιαστική δράση αλλά ήταν μία δράση που διευκόλυνε την επαφή των παιδιών με τα έργα. Και επιπλέον ήταν μια αυθόρμητη δράση που «είχε εμπνευστεί» και πήγαζε εξ' ολοκλήρου από τα ίδια τα παιδιά.

Επίσης ήξεραν ότι είχαν ένα συγκεκριμένο χώρο που έβρισκαν τους πίνακες, τα παιχνίδια τέχνης (puzzle και ενσφηνώσεις) και το βιβλίο της τέχνης, στα οποία αφιέρωναν πολλή χρόνο.

Βεβαία ιδανικό θα ήταν να υπήρχε σε μόνιμη βάση κάποιο καβαλέτο, χαρτιά και υλικά ζωγραφικής ώστε να έχουν τα παιδιά την δυνατότητα να παράγουν και τα ίδια τέχνη μέσα στο εργαστήριο, οποιανδήποτε στιγμή θελήσουν. Κάτι που είχε προγραμματιστεί εξ αρχής αλλά δεν εγκρίθηκε από την υπεύθυνη παιδαγωγό προς αποφυγή ατυχημάτων.

4.1.3. Η Τελική Δράση: «Ζωγραφίζουμε σαν τους Ζωγράφους»

Τα παιδιά ενθουσιάστηκαν με αυτήν την δραστηριότητα. Μολονότι όμως ζωγράφισαν πάνω σε καβαλέτο, με πινέλα και παλέτες, ενώ ταυτόχρονα φορούσαν ποδιές, δεν κατάφεραν να συσχετίσουν στην πραγματικότητα τον

εαυτό τους με ένα ζωγράφο. Έλεγαν ότι ζωγράφισαν σαν τους ζωγράφους αλλά δεν καταλάβαιναν τι είναι ο ζωγράφος ή πως ζωγραφίζει ένας ζωγράφος. Αν η δράση επαναλαμβάνονταν αφότου είχαν δει φωτογραφίες ζωγράφων – ίσως- ορισμένα παιδιά να αντιλαμβάνονταν τον ρόλο του ζωγράφου.

«Ζωγραφίζουμε σαν τους Ζωγράφους»

4.1.4. Παιχνίδια με έργα τέχνης:

Τα παιχνίδια με τους πίνακες έδωσαν στα παιδιά την ευκαιρία να τους παρατηρήσουν καλύτερα, προσέχοντας κάποιες λεπτομέρειες όπως τα σημεία που ενώνονταν το puzzle. Από την άλλη, βέβαια, τους δόθηκε η ευκαιρία να εντάξουν έργα τέχνης στην καθημερινή τους δραστηριότητα. Με αυτόν τον τρόπο τα έργα τέχνης αλλά και η ίδια η τέχνη αρχίζει να θεωρείται από τα παιδιά μέρος της καθημερινότητας και της ζωής τους. Διότι αν επιθυμούμε να ενθαρρύνουμε την ενασχόληση των παιδιών με την Τέχνη θα πρέπει να τους την παρουσιάσουμε με έμπρακτο τρόπο στην καθημερινότητα τους, αλλά και να τα αφήνουμε να τα ταυτίσουν με αγαπημένα παιχνίδια και στιγμές χαλάρωσης.

Ενασχόληση με παιχνίδια Τέχνης στο χώρο της αυλής και του εργαστήριου Τέχνης

4.1.5. Βιβλίο τέχνης:

Η κατάλληλη επιλογή βιβλίου αποδείχθηκε καθοριστική για την έρευνα και την μύηση των παιδιών στην τέχνη. Και αυτό γιατί πίνακες από το βιβλίο τους τράβηξαν την προσοχή και τα προέτρεψαν να ασχοληθούν για λίγο με τους πίνακες και να εκφράσουν σχόλια σχετικά αυτούς. Τα οποία σχόλια ήταν ενδεικτικά για να καταλάβουμε τι αντιλήφθηκαν τα ίδια τα παιδιά από τα έργα και τον συσχετισμό των προσωπικών τους βιωμάτων με τα έργα.

4.2. Αξιολόγηση Τρόπου Προσέγγισης:

4.2.1 Ομαδική προσέγγιση:

Μέσω της ομαδικής προσέγγισης ήταν εφικτή η ταυτόχρονη εκδήλωση ενδιαφέροντος από τα παιδιά και η ενίσχυση των ιδεών μέσω της συζήτησης. Σαφώς η μέθοδος αυτή διευκολύνει τον ερευνητή καθώς δεν χρειάζεται να ρωτάει ένα- ένα τα παιδιά. Επιπλέον ακόμα και παιδιά που γενικότερα δεν έδειχναν ενδιαφέρον για τους πίνακες, παροτρύνονταν από τα άλλα παιδιά να ασχοληθούν ή και να απαντήσουν στις ερωτήσεις για τους πίνακες (βλ. σελ. 68, Παρουσίαση Δεδομένων). Από την άλλη πλευρά, διαπιστώθηκε ότι οι απαντήσεις κάποιων παιδιών είχαν μερικώς αρνητική επιρροή διότι ορισμένα παιδιά έσπευδαν να απαντήσουν, δίχως να παραχωρούν στα υπόλοιπα τον χρόνο να σκεφθούν και αφετέρου καθώς από άλλα παιδιά επαναλάμβαναν απαντήσεις που είχαν προηγηθεί προηγουμένως από άλλα παιδιά.

4.2.2. Ατομική προσέγγιση:

Η ατομική προσέγγιση, μολονότι ήταν κουραστικότερη έδειχνε με μεγαλύτερη σαφήνεια την πραγματική άποψη του παιδιού και σέβονταν περισσότερο την αυτοδιάθεση του. Ίσως κρίθηκε καταλληλότερη για την καλύτερη έκβαση της έρευνάς μας έπειτα από την παρουσίαση του βιβλίου.

4.2.3. Μικτή προσέγγιση (μίξη των δύο μεθόδων παραπάνω τρόπων προσέγγισης)

Θεωρήθηκε η καταλληλότερη στην παρούσα έρευνά, διότι στην αρχή που μας ενδιέφερε μια πιο συγκεντρωμένη προσπάθεια, η οποία θα κατέδειχνε σαφέστερα τα παιδιά που ενδιαφέρονταν περισσότερο. Επίσης μας ενδιέφερε να νιώσουν την ενασχόληση με την τέχνη ως ένα κοινό ενδιαφέρον. Γνωρίζοντας περισσότερο τι ενδιέφερε τα παιδιά αυτά, θα μπορούσαμε να βελτιώσουμε τις μεθόδους μας. Με απώτερο στόχο αφενός την πιθανή αφύπνιση ενδιαφέροντος και περισσότερων παιδιών και αφετέρου την εξέλιξη της έρευνας. Ακόμα στην ομαδική δράση, το ενδιαφέρον ενός παιδιού παρότρυνε τους συμμαθητές του να δώσουν και εκείνοι μια ευκαιρία στον

πίνακα και να απαντήσουν στις ερωτήσεις τις παιδαγωγού (βλ. σελ.68- 76, Παρουσίαση βιβλίου). Η ατομική προσέγγιση, από την άλλη, μας επέτρεψε να διαπιστώσουμε σαφώς το ενδιαφέρον του κάθε παιδιού ξεχωριστά, αλλά και τις προτιμήσεις του π.χ. η προτίμηση της Άρτεμις στον μετεμπρεσσιονιστικό πίνακα (βλ. σελ.61, Πραγματοποίηση Δράσεων) ή η Ελισσάβετ στον πίνακα «το Κορίτσι με το καρότσι» του Γ.Ιακωβίδη (βλ. σελ. 86, Παρουσίαση Δράσεων). Οι παραπάνω λόγοι δείχνουν γιατί η μικτή προσέγγιση στην έρευνά μας κρίθηκε αποτελεσματικότερη.

5. ΔΥΣΚΟΛΙΕΣ

Οι δυσκολίες που αντιμετωπίστηκαν στην διάρκεια αυτής της έρευνας, αφορούσαν:

5.1. ΩΣ ΠΡΟΣ ΤΙΣ ΔΥΣΚΟΛΙΕΣ ΜΕ ΤΟ ΣΤΑΔΙΟ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΤΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ:

Το ερευνητικό δείγμα των παιδιών απαρτιζόταν και από παιδιά που είτε βρίσκονταν πίσω στην εξέλιξη του λόγου είτε δεν είχαν προσαρμοστεί στον Π.Σ. και ως εκ τούτου δεν μιλούσαν.

Επομένως η λεκτική προσέγγιση έγινε κατά κύριο λόγο με τα παιδιά που μιλούσαν, τα οποία θα μπορούσαμε να πούμε ότι ήταν τα λιγότερα από τα μισά παιδιά της τάξης.

Στο σημείο αυτό πρέπει να τονιστεί το γεγονός πως σε καμιά περίπτωση δεν αποκλείστηκαν τα παιδιά που δεν μιλούσαν. Μολονότι μάλιστα τους δόθηκαν ίσως και περισσότερες ευκαιρίες από τα υπόλοιπα, φάνηκε πως οι λόγοι που τα ωθούσαν να μην ομιλούν στο σχολείο (δεν είχαν προσαρμοστεί ακόμα στον παιδικό σταθμό), δεν μπόρεσαν να ξεπεραστούν μέσω της προτροπής για την ενασχόληση μέσω της τέχνης. Αυτό βέβαια αφορά το κομμάτι της λεκτικής δράσης. Διότι στην ενασχόληση τους με τα παιχνίδια, το βιβλίο και τις αφίσες των έργων τέχνης η συμμετοχή τους ήταν σημαντική.

Επιπροσθέτως τα ίδια τα παιδιά δυσκολεύονταν γενικότερα στην επίλυση των ruzzle. Σαφώς και ο στόχος του παιχνιδιού με τα ruzzle με έργα τέχνης δεν σχετίζονταν με την επίλυση τους, αλλά με την εναλλακτική και παιχνιδιώδη

επαφή των παιδιών με έργα τέχνης. Ωστόσο το γεγονός ότι τα παιδιά δυσκολεύονταν τόσο με τα puzzle τέχνης, επτόησε το ηθικό της ερευνήτριας αρχικά.

5.1.1. ΔΥΣΚΟΛΙΕΣ ΜΕ ΤΗΝ ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ:

Προτού η φοιτήτρια κάνει αίτηση συμμετοχής για πρακτική είχε ενημερώσει την διεύθυνση του παιδικού σταθμού σχετικά με την επιθυμία της να εκπονήσει, έρευνα σε παιδιά 2;6 - 3;0 ετών. Η διευθύντρια των τμημάτων του παιδικού την είχε διαβεβαιώσει ότι θα επιμελούνταν προσωπικά ώστε η φοιτήτρια να μπορέσει να υπηρετήσει στο κατάλληλο τμήμα με σκοπό να πραγματοποιηθεί η έρευνα. Αυτό όμως δεν συνέβη τελικά. Παρά τις διαβεβαιώσεις της διευθύντριας η φοιτήτρια έμεινε στο τμήμα για μόλις ενάμιση μήνα από το τρίμηνο της πρακτικής άσκησης στον παιδικό σταθμό.

Όντως εχόντων των πραγμάτων η φοιτήτρια είχε μόνο ενάμιση μήνα στην διάθεσή της για την έρευνα. Ως συνέπεια το στοίχημα με τον χρόνο που έπρεπε να κερδηθεί ήταν πολύ μεγάλο.

5.2. ΩΣ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑ ΜΕ ΤΗΝ ΠΑΙΔΑΓΩΓΟ:

Επίσης η παιδαγωγός αν και στην αρχή είχε δείξει προθυμία συνεργασίας, κατά την εξέλιξη της έρευνας δεν κράτησε την ίδια στάση. Στις επόμενες δράσεις κράτησε μια στάση τυπική, πολλές φορές προσπαθούσε να αναβάλλει τις δράσεις, όπως την βιωματική δράση.

Επιπλέον η παιδαγωγός καθόρισε διαφορετικά την δεύτερη δραστηριότητα. Πιο συγκεκριμένα ενώ είχε οριστεί ότι η παρουσίαση του βιβλίου θα γίνονταν ατομικά, εκείνη χωρίς να υπολογίσει αυτόν τον παράγοντα, παρουσίασε το βιβλίο στο σύνολο της τάξης.

Το σημείο που παραχωρήθηκε από μέρος της για να γίνει γωνιά τέχνης, ήταν δίπλα στην πόρτα κάτι το οποίο δεν καθιστούσε την τοποθεσία ευνοϊκή. Διότι η διεύθυνση του τμήματος του σταθμού δεν επιθυμούσε τα παιδιά να παρευρίσκονται σε αυτό το σημείο, ώστε σε περίπτωση που ανοίξει κάποιος την πόρτα να μην σχηματίσει την εντύπωση πως τα παιδιά θα έφευγαν από την τάξη λόγω ανεπαρκούς επίβλεψης από το παιδαγωγικό προσωπικό.

Ακολούθως η ίδια η παιδαγωγός απέτρεπε αρκετές φορές τα παιδιά να βρίσκονται σε αυτό το σημείο. Κάτι το οποίο δυσχέραινε την έρευνα, διότι

δημιουργούταν μια σύγχυση των παιδιών για το αν πρέπει να επισκέπτονται την γωνιά ή όχι.

Τέλος όσο αφορά την παιδαγωγό ορισμένες φορές διέκοπτε τις στιγμές ενασχόλησης των παιδιών με τους πίνακες κατά την διάρκεια ερωτήσεων, συμβολικού παιχνιδιού, ruzzle, αφισκοκόλλησης κ.α

5.3. ΩΣ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΕΡΕΥΝΑ ΚΑΘ' ΑΥΤΗ:

Ως προς την διεξαγωγή της έρευνας, η ύπαρξη μόνο ενός ερευνητή αν και δεν δυσχέραινε την πορεία της έρευνας, οπωσδήποτε όμως αποτελούσε έναν επιπρόσθετο κοπιαστικό παράγοντα. Ο διάλογος, το συμβολικό παιχνίδι και οι δραστηριότητες σε σχέση με την έρευνα και η παράλληλη καταγραφή τους, μολονότι εκτελέστηκε επιτυχώς, αποτέλεσε παράγοντα της έρευνας που γίνονταν με μεγάλη δυσκολία. Διότι η ερευνήτρια απέφευγε να σημειώνει μπροστά στα παιδιά, αλλά παράλληλα ζητούνταν ακριβής μεταφορά των διαλόγων.

5.4. ΔΙΛΗΜΜΑΤΑ ΠΟΥ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΤΗΚΑΝ ΩΣ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΤΡΟΠΟ ΚΑΙ ΤΑ ΜΕΣΑ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗΣ:

Όπως επισημάνθηκε και στην προβληματική, μεγάλα ερωτήματα αποτέλεσαν ο διχασμός ανάμεσα στις τεχντροπίες, τους πίνακες, τους καλλιτέχνες και τι δραστηριότητες που θα έπρεπε να χρησιμοποιηθούν.

Επιπροσθέτως για τους λόγους που αναφέρονται στην παράγραφο του τρόπου προσέγγισης, αναρωτήθηκα με ποιον τρόπο θα έπρεπε να προσεγγιστούν τα παιδιά σε ομαδική ή με ατομική βάση.

6. ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ:

Στην συγκεκριμένη έρευνα μας ενδιέφερε το αντικείμενο της ζωγραφικής και σκοπός της ήταν η προσέγγιση πινάκων διάσημων ζωγράφων από τα παιδιά με απώτερο σκοπό την μελλοντική τους ευαισθητοποίηση.

Θα αποτελούσε πολύ μεγάλο ενδιαφέρον μια αντίστοιχη έρευνα που το αντικείμενο της θα ήταν η γλυπτική, η φωτογραφία ή το κολλάζ. Με την προϋπόθεση να δίνονταν στα παιδιά η δυνατότητα της βιωματικής δράσης ως μόνιμο πεδίο δράσης. Δηλαδή το βασικό μέρος των δράσεων να ήταν δράσεις όπου τα παιδιά είτε θα φωτογράφιζαν άτομα ή και αντικείμενα είτε θα κατασκεύαζαν κολλάζ είτε θα μορφοποιούσαν διάφορα υλικά. Μια τέτοια έρευνα πιστεύεται πως θα προσέγγιζε περισσότερα παιδιά.

Άλλη πρόταση για μελέτη θα αποτελούσε η διεξαγωγή μιας έρευνας σε αυτό το ηλικιακό γκρουπ που θα περιείχε μεγαλύτερη ποικιλία πινάκων και σε μεγαλύτερο δείγμα παιδιών. Με στόχο την διεξαγωγή συμπεράσματος σε σχέση με τις τεχνολογίες που θα μπορούσαν να συγκινήσουν τα παιδιά 2;6- 3;0 ετών. Άραγε το συμπέρασμά μας από το μικρό μας δείγμα θα επαληθεύονταν ή όχι;

Από την απάντηση του πρώτου υπουργήματος της έρευνας, προκύπτει ένα άλλο ερώτημα: Αν δίναμε στα παιδιά πίνακες αφηρημένης και μεταεμπρεσσιονιστικής τεχνολογίας με την θεματολογία που φάνηκε να τα ενδιαφέρει (παιδιά με οικία πρόσωπα, παιχνίδια και ζώα) θα υπήρχε περίπτωση να ανταποκριθούν ή όχι; Θα μπορούσε και αυτό να είναι προτεινόμενο θέμα διεύρυνσης.

Ως προς την διεξαγωγή της έρευνας προτείνεται αυτή που πραγματοποιείται από περισσότερα άτομα. Διότι η ύπαρξη ενός μόνο ερευνητή αν και δεν απέκλειε την ολοκλήρωση της έρευνας, δυσχέραινε την πορεία της καθώς αποτελούσε έναν πρόσθετο κοπιαστικό παράγοντα, όσον αφορά:

Την εξέλιξη του διάλογου, του συμβολικού παιχνιδιού και των δραστηριοτήτων της έρευνας και τη ταυτόχρονη ή παράλληλη καταγραφή τους. Και μολονότι εκτελέστηκε επιτυχώς, ήταν κάτι που γινόταν με μεγάλη δυσκολία. Για να μην αποσπάται η προσοχή των παιδιών κατέγραφα τους ακριβείς διαλόγους αμέσως μετά, ενώ αν η έρευνα γινόταν από δύο άτομα θα μπορούσε να υπάρχει παράλληλη καταγραφή.

Επίσης σε ελάχιστες περιπτώσεις υπήρξε η υποψία ότι το μέσο της καταγραφής, αποτέλεσε ανασταλτικό παράγοντα για ένα παιδί να μιλήσει. Δοκιμάστηκε και η μέθοδος της μαγνητοφώνησης, αλλά επειδή οι διάλογοι γίνονταν της ώρες του ελεύθερου παιχνιδιού η βουή που επικρατούσε, υπερκερνούσε τις φωνές. Επιπλέον ζητήθηκε να επιτραπεί η μέθοδος της βιντεοσκόπησης η οποία όμως απαγορεύτηκε από την διεύθυνση.

Μια επισήμανση που θα ήταν αναγκαίο να υπογραμμιστεί για ακόμα μια φορά είναι ότι θα έπρεπε σε μια αντίστοιχη έρευνα οι καταστάσεις να είναι ευνοϊκότερες ώστε ο/η ερευνητής/ τρια να μπορέσει να διεξάγει την έρευνα με τις ιδανικότερες συνθήκες.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ:

Με σαφέστατη την επίγνωση πως αυτή η τόσο μικρή προσπάθεια δεν αποτελεί τίποτα περισσότερο από μια απειροελάχιστη κουκίδα άμμου στην παιδεία του τόπου μας και στη συνεχή επιστημονική αναζήτηση, αφήνω το μικρό αυτό πόνημα στους συναδέλφους μου, με την ελπίδα ενός βαθύτερου προβληματισμού, μιας περαιτέρω ευαισθητοποίησης στην αγωγή του παιδιού. Έτσι, κλείνοντας, θα ήθελα να υπογραμμίσω πως αυτή η προσπάθεια, όσο ελάχιστη και αν είναι, ελπίζεται να αποτελέσει έναυσμα για περαιτέρω διερεύνηση.

Ως επισφράγιση αυτής της έρευνας θα ήθελα να σημειωθεί πως τα παιδιά που είναι οι πρωταγωνιστές του «αύριο», έχουν ανάγκη από παιδαγωγούς που να τα τροφοδοτούν με συνεχή ερεθίσματα προκειμένου να καλλιεργήσουν την φαντασία, την ευρηματικότητα και την επινοητικότητα τους για ένα καλύτερο αύριο.

Ας μου επιτραπεί λοιπόν να αφιερώσω τις τελευταίες αυτές γραμμές στα παιδιά αυτά που θα φτιάξουν ένα καλύτερο μέλλον, αλλά και σε όλους όσους ήδη ομορφαίνουν αυτόν τον κόσμο, υπηρετώντας την Τέχνη σε όλες της τις μορφές.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ:

Βιβλία- Περιοδικά:

Charman, L..H., «*Διδακτική της τέχνης: Προσεγγίσεις στην καλλιτεχνική αγωγή*», Αθήνα, Νεφέλη 1978

Cole&Cole, *Γνωστική και ψυχολογική ανάπτυξη κατά τη νηπιακή κα τη μέση ηλικία* Αθήνα, Τυποθήτω- Γιώργος Δάρδανος 2001

Community Counts: *How Youth Organizations Matter for Youth Development*, Shirley Brice Heath, Milberg W. McLaughlin 2000

Gombrich, E.H., *The history of art*, Oxford- Phaeton 1989

Youth ARTS Development Project, *U.S. Dept. of Justice, National Endowment for the Arts*, Americans for the Arts, 1996-1999

Δημητρόπουλος. Ε., *Εισαγωγή στη μεθοδολογία της επιστημονικής έρευνας* Αθήνα, Ελλην 2004

Ζακοπούλου Α., *Αρχές οργάνωσης παιδαγωγικής πράξης*, Αθήνα, ΤΕΙ Αθήνας 2004

Ζακοπούλου, Α., Καρόγλου, Ν., Κοσμά,Β. *Βασικές αρχές προγραμματισμού και δράσης στην προσχολική αγωγή*, Αθήνα ΠΑΣΥΒ 2001

Καλούρη - Αντωνοπούλου, Ο. *Αισθητική Αγωγή του Παιδιού: Μορφές αισθητικής δημιουργικότητας στην παιδική βιβλιοθήκη και στο μουσείο*, Αθήνα-Δίπτυχο 1985

Λαζάρου, Σ. «*Η τέχνη ως σώμα γνώσεων και ως αναπτυξιακό εργαλείο*», Εικαστική Αγωγή Σεπτέμβριος 2005

Παυλίδου, Μ. *Η Συνάντηση με έργα τέχνης: Μια βιωματική μέθοδος προσέγγισης του έργου με στόχο το αυτόνομο εικαστικό παιχνίδι*, Εικαστική Παιδεία Σεπτέμβριος 2003

Σταματοπούλου Δ., *Αισθητική καλλιέργεια και μορφές έκφρασης του νηπίου*. Αθήνα, Καστανιώτης, 1998

Σχίνα Α. , *Πινακοθήκη διασήμων ζωγράφων: Vincent van Gogh*, Αθήνα, Αλκυών 1992

Σχίνα Α. , *Πινακοθήκη διασήμων ζωγράφων: Pablo Picasso*, Αθήνα, Αλκυών 1992

Ηλεκτρονικές Διευθύνσεις:

<http://www.abcgallery.com/>

<http://www.arvartscenter.org/education.htm>

<http://www.babylon.com>

<http://www.clab.edc.uoc.gr>

<http://www.en.wikipedia.org>

<http://www.glyphs.com/art>

<http://www.geocities.com>

<http://www.google.com>

<http://www.kinderart.com/artspeak/important.shtml>

<http://www.kostaskalentzis.blogspot.com>

<http://www.museum.research.missouri.edu/educ-programs/index.html>

<http://www.nga.gov/collection/gallery/ggcassattptg/ggcassattptg-main1.html>

<http://www.yannisstavrou.gr/impressionism-g.htm>

<http://www.yourdreams.ru/gallery/pages>
